

DISSERTATIONEM
DE
CREDULITATE

DIVINO AUSPICIO
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DN. CAROLO,

PRINCIPE BORUSSIÆ MARCHIONE BRANDENBURGICO, ET RELIQUA
PRÆSIDE

IO. FRIDEMANN SCHNEIDERN,
PHIL. ET L. U. DOCT.

LOG. AC PRIMÆ PHILOS. PROFESSORE ORDIN. IUR. EXTRAORD.
ORDIN. PHIL. H. T. DECANO,

*Pro MAGISTRI Philosophiæ honoribus ac Privilegiis rite
consequendis*

AD DIEM XXIX. NOVEMBRIS MDCCXIV.

Publico examini exponit

AUTOR

IO. TOBIAS WAGNER
Nordhufanus Thuringus.

HALÆ MAGDEBURGICÆ
Litteris Christiani Henckellii, Acad. Typ.

DISSERTATIONEM
DE
CREDULITATE

DIVINO A USUICIO
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN. CAROLO,
PRINCEPTE BORUSSIE MARCHIONE BRANDEBURGICO, ET RELIGVA
PRÆSIDE
IO. ERIDEMANN SCHNEIDERI,
PHIL. ET L. DOCT.
LOG. AC PRIM. THEOS. PROFESSORE ORDIN. IUR. EXTRA ORD.
ORDIN. PUBL. P. DECANO.

Pro MAGISTRI FRIDERICIANA ACADEMIA
certificavit
AD DIEM XXIX. NOVEMBRIS
Publico examini
AUTOR
IO. THOMAS WAGNER
Nordhäuser Tischler

HALÆ MAGDEBURGICÆ
Læcis Christiani Lischke Acad. Typ.

VIR PRAECLARISSIME ET AMPLISSIME
ILLUS FACTOR OBSERVANTISSIME
colendo
VIRO
AMPLISSIMO, PRAECLARISSIMO
AC DOCTISSIMO
DN.
M. TOBIAE ECKARDO,
RECTORI GYMNASII ILLVSTRIS, QUOD
QVEDLINBURGII FLORET, MERENTIS-
SIMO,
FAVORI MEO OMNI OBSERVANTIA CO-
LENDO

Hanc solemnem dissertationem in grati animi
rectificationem studiorumque commen-
dationem

offero ac dedica

AUCTOR.

VIR Praeclarissime atque Amplis-
sime, Fautor observantissime
colende,

AD nuncupandam hancce dissertationem praeclearo
TUO nomini quae me commoverint induxe-
rintque causae, adeo longe arcessendae non
sunt: In promptu eas habeo, TVA in me studia,
officia, merita perpendens, quae grati animi re-
stificationem expectare immo postulare a me vi-
dentur. TIBI, VIR Humanissime, acceptum refero, quod
studia humanitatis, quae lucem reliquis accendunt disci-
plinis, in Academiis haud neglectui habuerim a TE quippe
ad veterum amanda scripta tantopere allectus. TIBI de-
beo, quod his literis rerum junxerim cognitionem imprimis
que morum ac virtutum investigationem, ac omnia ea
quae ad justitiam colendam, honestatem sectandam ac om-
nem humanitatis cultum decusque pertinent. TIBI at-
tribuendum censeo, quod in iis, quae lego, quaeve audio, ju-
dicare quam credere malim inque causis rimandis ac explo-
rant-

randis me sollicitum praebeam. Nondum enim oblivioni tradidi Logicas TVas praeceptiones ad formandam intelligendi facultatem directas: Quas cum nuperius emissas cernerem, haud facile dictu est, quantam exinde percepit voluptatem. Nihil enim in TVA Arte rationis invenio omissum; nihil negligenter pertractatum; quicquid veteribus in hoc studii genere cognitum est nec non recentioribus observatum traditumque, expeditissima infuitis ratione ac complecteris. In nulla autem re magis ea mihi videtur commendanda, quam quod facultatum pariter ac imbecillitatum intellectus humani habeas rationem sicque naevos mihi observatos detectosque evitare summa ope annis fueris. Sic enim de viribus intellectus agis, ut morbos non omittas, qui illum adfligunt, corrumpunt, perturbant. Quos inter cum invenitur credulitas, quae omnium ferme hominum animos occupat, ac illis magno nocumento est, operae pretium futurum credidi, si in illius naturam inquirerem, causas indagarem, damna indicarem, & medelam illi afferre allaborarem. Ex illa itaque disciplina cum hoc sit depromptum argumentum, quam doces, haud mirum TIBI videbitur, si hanc dissertationem TIBI dedicare in animum meum induxerim. Causas autem investigando, institutionem plurimum adjumenti conferre, deprehendo. In multis Scholis credulitatem nutrir ac foveri, palam est. Ast cum mihi TVam docendi rationem in memoria revoco, revoco autem saepissime, nihil magis TIBI curae esse mihi videtur, quam ut fidei TVae commissos ad perpendendas veritates explorandasque causas excites atque cohorteris. Tali ratione caves, ut ne creduli efficiantur discipulorum animi neque vulgi ad credulitatem proni sermonibus temere patulas praebeant aures. Quod si id tantummodo ex praeclara TVA doctrina consecutus essem, multum TIBI deberem ac obstrictissimum me fatearer. Ast cum plura in me contuleris, TVVMque in me animum

num variis iudiciis testatum feceris, grati animi monumentum statuere TIBI volo, simulque affirmare, me semper grata mente tua in me merita reputaturum ac precaturum Deum, ut constantem valetudinis prosperitatem largiatur, quo Gymnasium vestrum, quod ab primo suo conditu luce pulcerrimarum disciplinarum praefulsit, efflorescat porro invidendo auctu; quod opto, unaque, ut studia mea commendata habeas, humanissime rogo

Præclari TVI nominis

Dabam X. Cal. Dec.

1700

cultor studiosissimus

Io. Tobias Wagnerus.

CAP. I.

DE

NATURA CREDULITATIS EIUSQUE CUM A VIRTUTIBUS, TUM A VITIIS HUMANI INTELLE- CTUS DIFFERENTIA.

S U M M A.

Utilitas huius argumeati. Nevus veterum Logicorum, circa remedia humani intellectus parum apta occupatorum, ostenditur ac refutatur. Subtilitas terminorum artificialium & syllogismorum hoc nomine reprehensa est: illis Verulamii comparatio; his Cactesii iudicium applicatur: de singulis Seneca testimonia illustrandi gratia adducuntur. §. I.

Alter nevus recentiorum Logicorum, vel in ommissione morborum intellectus, vel in superficialis illorum tractatione, proponitur. A Pelagiani tamen imputatione liberantur, cum ex remissione ad historiam Ecclesiasticam de Pelagio, tum ex distinctione inter res divinas & humanas itemque ex naturae & gratiae ordine. Iudicium Pufendorffii de rectitudine intel-

lectus humani commendatur, inclinata tam vitium, quam morborum intellectus humani coniunctione. Transitus fit ad credulitatem cum exeusatione, quod illa reiecta, non reiiciatur vera fides. §. II.

Classes morborum intellectus humani, a causis & modo nocendi petitis, praemittuntur. D. Becmann harum occasione notatur. §. III.

Diversa credulitatis significatio evoluitur. 1. Pro facilitate credendi, adeoque errori ac infirmitati intellectus accensetur, & illustratur ex epistolis Ciceronis. 2. Pro assensu ex coniecturis procedente: prior eligitur; posterior lectis relinquatur. §. IV.

Credulitatis descriptio exhibetur. Credulum esse temerarium, ostenditur eoque refutatur Autor A. C.

CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

& Rotenbeccius, distingventes iudicium temerarium ab erroneo & falso. Solvitur quoque obiectio eorum, qui credulitatem pro vitio voluntatis venditant. §. V.

Differentia inter morbum ac vitium (1) quoad modum inherendi (2) quoad durationem (3) secundum originem evoluta, applicatur ad credulitatem, cuius actum habitu peiorem esse adferitur. Credulitatem esse morbum, probatur partim ex eventu, partim ex eius ortu. §. VI.

D. Boehmanni dissentientis rationes confutantur, quibus credulitatem a vitio intellectus eximere videtur. Quarum (1) a creduli intentione. Solvitur hæc per instantiam a bona hæretici intentione, non tollente imputationem erroris, addita etiam distinctione & comparatione cum suspitione. (2) a dicto 1. Cor. XIII. quod a mala eius interpretatione vindicatur. (3) ab eminentiore fidei gradu iterum reicitur per instantiam ab avaritia, & indicatis quoque genuinis verosimilitudinis gradibus. D. Boehmannum sibi metipso adversum esse, exemplo creduli Prophetæ, a leone decerpti declarat. §. VII.

De necessitate aliorum fidem sequendi, indicata eius occasione. Conditiones hominis fide digni ex parte intellectus, notitia, ex parte voluntatis, bona intentio: quarum coniunctio in concilianda fide requiritur, eoque nomine Crusazii doctrina laudatur, ac fidem debere cum ratione coniunctam esse

demonstratur; in neglectu illarum conditionum & rationis peccare credulitatem ostenditur. §. VIII.

Credulitatis modi varii referuntur (1) ratione testis ignoti, exemplum a credulitate vulgi circa novum rumorem inferitur, (2) ratione leviter noti. Reicitur hac occasione, quando sub fide silentii aliquid alteri committitur. (3) ratione fallacium conditionum, in primis de sagacitate testis, de opibus eius, quarum intuitu Clericus refulatur, plus fidei tribuens homini diviti, quam pauperi itemque de ostentatione (4) ratione neglecti eventus. §. IX.

Divisio credulitatis in historicam & dogmaticam, utriusque differentia intuitu obiecti evolvitur. De credulitate agitur (1) Logica propter otiosas speculationes (2) Ethica eorum, qui rerum moralium certitudinem negant (3) Politica, orta a separatione regularum & exemplorum. (4) Physica, a sensus, rationis & experientie separatione nata, culpa eius Aristoteli imputatur (6) Mathematica ex Astrologia iudiciaria illustratur. (7) Medica, empiricorum eorumque, qui eos sequuntur. Exemplum Antonii Musæ (8) Iuridica, in communi opinione deprehensa. Senecæ dictum huic opponitur. (9) Theologica in propagatione religionis per revelationes fictas. Innumeras esse credulitatis species ostenditur. §. X.

De piis fraudibus Pontificiorum ad credulitatem homines perducen-

ti-

tium agitur : indicato illarum scopo, detectoque periculo : cuius causa iudicium Thuani commendatur. §. XI.

Fraudibus illis accensetur oppressio veræ sententiæ, quam pari ratione in credulitatem conuicere declaratur exemplis duobus a Tollando relatis : uno de potestate Principum super synodos ; altero de potestate sacerdotum circa dimittenda ac retinenda peccata. §. XII.

Differentia credulitatis evoluitur I. a Fide (a) ratione testimonii. (b) ratione iudicii II. Ab opinione (a) secundum probandi modum (b) secundum eventum III. a Captivatione rationis, quæ ad casum temperandi iudicii proprii pertinet. §. XIII.

Differentia credulitatis eruitur a vitiis intellectualibus (1) a suspitione tam ratione sedis, quam ratione effectus. Seneca iudicium laudatur (2) ab incredulitate, non ratione obiecti solum, sed ratione conditionis personarum : qua occasione iudicium Verulamii adfertur, de atheis per miracula non convertendis. Musæi & Clerici scripta de incredulitate commendantur. (3) a præcipitantia, ut effectus a causa. (4) a curiositate, ut causa ab effectu. Modus ostenditur, quo credulitas reddit curiosus. Plutarchus de curiositate aliis præfertur. (5) a dubitatione partim præcipitando iudicium, partim negligendo inquisitionem erroris (6) ab imprudentia, quam rursus vel producit, vel eandem sequitur. §. XIV.

§. I.

Permultum cum interfit, resque censetur magni esse momenti, ratione sua si quis bene uti, verum perspicere atque a falso discernere valeat. Inde haut exiguam operam Philosophi in formanda intelligendi facultate ac in veritate investiganda collocaverunt, eamque in rem traditis præceptis, quæ vocant, Logicis viam aliis commonstrare fategerunt. Veteres pariter ac recentiores hanc occupasse curam, palam est, & multo scriptorum Logicorum satis abundeque testatur. Verum qui sibi persuadere velit, ne quidquam ab illis omissum ; nihil negligenter pertractatum esse, is sane suam in hoc studii genere proderet inscitiam. Habeo, cur veteres Logicæ scriptores animadversione dignos censeam : in promptu quo-

4 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

que causa est, quare recentioribus optima ratione a me neglectus obiiiciatur. Equidem illos in eo existimo reprehendendos, quod in remediis tantum occupati, at parum aptis, subtilitatem potius scholæ, quam vitæ utilitatem sequantur: cuius exemplum præbet sterilis terminorum, propositio- num atque artificialium syllogismorum inculcatio, qua universam Logicam ludibrio populari exponunt atque in deridiculum vertunt. Nam terminorum illa artificialium copia, ad copiose quidem, sed sine iudicio de istis, quæ nescimus, garrendum pertinet, eorumque tam inventiones, quam connexiones cum telis aranearum recte comparavit Baco Verulamius in *Lib. 1. de Augm. Scient. p. 17. 18.* Neque diffitemur falsam hanc persuasionem multos decepisse, qui eiusmodi terminos vel ad caute loquendum, vel ad aptam dispositionem alicuius scripti facere crediderunt: at in notitiam his perferendum est, quod abstractionibus intellectum humanum impleant, eisque nimis generalibus, peregrinis ac subtilibus, quibus a specialibus ac maiorem utilitatem habentibus negotiis ipsum avertunt. Unde sequitur tales Philosophos non ad caute, sed ad obscure loquendum; neque ad aptam rerum, verum ad ineptam dispositionem plures abripuisse, nedum eorum intellectum perfecisse. Senecam audiamus, iis meliora præcipientem in *ep. XLIX. Toti illo mense pergendum est, ubi provideri debet, ne res nos, non verba decipiant.* Adeoque syllogismorum forma aliaque fere omnia eius generis præcepta non tam profunt ad ea, quæ ignoramus inuestiganda, quàm potius ad illa, quæ iam scimus, per subtiles quasdam ambages diducenda, quod non contemnendum quoque iudicium fuit Renati des Cartes in *Dissert. de Methodo §. 11. p. 9.* Quibus, nos minime pudet, rursus ex Seneca obiicere illam reprehensionem, quam habet in *lib. de Brev. vit. cap. XIV. Cuius ista errores minuent? cuius cupiditates prement? quem fortio rem, quem iustio rem, quem liberalio rem facient?* Ideo, sublata nunc & terminorum & syllogismorum artificialium subtilitate, vera Logica sibi

EIUSQUE CUM A VIRTUTIBUS, &c.

sibi vindicavit totum intellectum, eiusque tam facultates, quam vires atque operationes, una cum defectibus æque ac contra hos remediis, quibuscumque tandem terminis exprimentur, longe utiliore ratione, atque olim factum fuit, expendit, tradit ac tuetur.

§. II.

Propterea tamen recentiores Philosophi tantum non omnes in Logica minus excusandi sunt a culpa desertæ doctrinæ magis necessariæ, dum vires solum ac facultates intellectus humani solerter peruestigatas ac pertractatas habuerunt, de morbis autem vitisq; quæ illum adfligunt, vel nullam eorum fecerunt mentionem, vel saltem neglectius eandem instituerunt. Verum hæc res, ut per omnem ætatem magno usui, ita minime neglectui esse debet inter illos, qui aliis pro ea, qua pöllere prudentia creduntur, viam ad veram intellectus emendationem præire gestiunt. Commovit igitur nonnullos Philosophorum ac impulit vitiorum istorum commissio, & morborum neglecta inquisitio, ut ex alio capite suspèctam eorum doctrinam habere cœperint. Scilicet sibi aliisque pervaserunt, aliquid de errore Pelagii illos delibavisse, qui facultatum ac virium intellectus magis, quam imbecillitatem eius iniverunt rationem. Quibus autem facili occurri opera posse autumo, si partim ea perpendantur, quæ de Pelagii erroribus S. Augustinus in *Lib. de Gest. Pelag. cap. XXXV. & de hæres. cap. LXXXIIX.* Gvilielmus Cave in *Hist. Lit. P. I. p. 207. n. 405.* Gerhardus Io. Vossius in *Hist. Pelag. Lib. III. Pr. III. th. X. seqq.* luculente differuerunt: partim discrimen fervetur inter vires intellectus circa res divinas ac spirituales, atque inter vires eius ad humanas, naturales & morales res applicatas. In his tantum luminis habere intellectum, quantum ad exquirenda ea, quæ ad rationem cuiusque officii pertinent, adertu necessarium ac consultum est, ne quibusvis delictis atque erroribus suis homines ignorantiam invincibilem obtendere possint. Samuel Puffendorfus de *J. N. G. Lib. I. cap. III. §. III. & de O. H. & C. Lib. I. cap.*

6 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

I. cap. I. §. III. Contra in divinis penitus defitutum viribus esse intellectum humanum, norunt Christiani, earumque rerum notitiam ratione originis & modi a speciali DEI gratia tam revelante, quam sanctificante dependere, magno consensu docent. Sed extra nostram controversiam hæc ponuntur. Nævus ergo recentiorum Philosophorum non in eo latet, quod facultates ac vires intellectus humani explicuerint ac defenderint, sed, quod parcius, uti sæpe dictum est, morbos & vitia eius tetigerint. Qui utrumque argumentum in definiendis Logicæ præceptis, urgente eos emendationis nostræ necessitate, arte coniungunt, næ isti & cautius & melius ceteris in via veritatis incedere videntur. Horum, quos inter D. Præses nomen suum proficitur, dum sequor suasiones, ac imperfectiones singulatim contemplor rimorque mentis morbos, præ reliquis mihi sese offert credulitas, eoque diligentiore digna visa est consideratione, quo gravius illa opprimit animos doctorum iuxta ac indoctorum. Dissertationem itaque solemnem elaboraturus operæ pretium fore existimavi hanc si de credulitate materiam permeditandam sumerem. Ne vero quis credat, ipsam, cum de tollenda credulitate sollicitam agimus curam, tolli fidem, omnemque subduci veri similitudinem, illud diligenter intelligi perpendique volumus, quod in iis libris, in quibus cordatissimus Oratorum, Cicero, de Divinationibus egit. vid. *lib. 2.* scriptum atque assertum est: *Non superstitione tollenda, tollitur religio.* Ita nec abiicienda credulitate, protinus abiicitur fides, aut ei congrua verisimilitudo. Credulitatem enim detegere, impugnare ac proferbere; ex diverso ingenuam fidem eique convenientem sive certitudinem sive verisimilitudinem propugnare, unicuique mihi propositum est animi & perseverat.

§. III.

Antequam vero ad naturam credulitatis propius accedamus, paucis attingendæ sunt classes morborum humani intellectus, in quas pro re nata redigi possunt. Etenim, quod

EJUSQUE CUM A VIRTUTIBUS, &c. 7

quod sciamus, nemo haec in Logicis præceptionibus iusto ordine eos digessit: licet D. Becmann laudem quoque mereri videatur, cum in *Lin. Doctr. Mor. cap. IV. §. 1. & in Consp. Moral. cap. IV.* de morbis intellectus hoc modo quædam præscripserit; nihilominus quia in Philosophia morali, voluntatis vires pravosque affectus tradente, mentem suam expresserit, non in confusionis modo incidit periculum, sed & *μετάθεσιν ἐἰς ἀλλογένοσ* committit. Fines itaque artium regenti non ad aliam, quam ad Logicam istæ classes referuntur loco fundamenti subiectis, cum causis, tum nocendi modo, illos morbos inter se discernente. Sic dantur, qui facultatem cognoscendi impediunt vel ob naturæ defectum, ut stupiditas, vel propter malitiæ occasionem, uti stultitia, vel ob sanguinis stagnationem in cerebro, quæ distentis arteriis circulationem ejus violento nisu provocat, & ita majori æstu inducto, actiones tam mentis, quam corporis præcipitat, unde nascitur insania. Deinde sunt etiam morbi, qui cognoscendi actum tollunt, ut ignorantia, vel eum pervertunt, quod error efficit, vel deminuunt, uti credulitas, suspicio, inadvertentia, dubitatio, curiositas ac plures alii, quibuscum intellectus humanus mirum in modum conflictatur.

§. IV.

Sicut nulla vox est, quin ambiguum sensum habere possit, ita is quoque occurrit in credulitate. Duplici enim modo hæc accipitur: uno pro credendi facilitate, eorum propria, qui vel ex simplicitate, vel ex superstitione, vel bona mente, hominibus sine discrimine assentiuntur. Inde Plancus Ciceroni scribit in *Lib. Famil. Epist. XXIII. credulitas error est magis, quam culpa: & quidem in optimi cuiusque mentem facillime irrepit.* Quo vero pacto, nihil obstante bona mente, irreat credulitas, paullo inferius hoc *Cap. § VII.* ostendimus. Neque alio sensu Cicero in *Lib. XV. ad Attic. Epist. XVI.* dixit: *me libenter præbeo credulam.* Et Ulpianus in *L. 1. §. 2. D. De eo, per quem fact. &c.* credulum hoc

8 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

hoc sensu reprehendit, qui in ius vocatur, ob triste, quod ei nunciatum fuit, emanfit. Altero sensu credulitas notat assensum ex coniecturis procedentem, adeoque eius in iure usus longe amplissimus est, si præter iuramentum credulitatis expendantur negotia singula, quæ Icti ad credulitatem tam proficuum, quam noxiam retulerunt, eaque cumulativim exhibuerunt B. D. Beier in *Disp. de credulitate* & D. Willenberg *de iure credulitatis*. In præfenti prior significatio ad disceptationem nostram pertinet; posteriorem a modo laudatis viris explicatam, omittimus: atque in priorre significatione vel opponitur fidei strictæ dictæ, vel fiducia: illo sensu est intellectus; hoc voluntatis vitium: quorum tamen illud magis, quam hoc nobis vindicasse patet *ex seq. §. V. in fin.*

§. V.

In censum ergo morborum iuxta §. III. & IV. qui intellectus deminuunt iudicandi facultatem venit credulitas, cuius natura ratioque, ambiguitate discussa, nunc explicatius tradenda. Est autem credulitas morbus aut vitium intellectus, quo alterius fidem quis immodice æstimat, eique temere credit, nullis aut parum idoneis ductus motusque rationibus ac circumstantiis, quibus personæ dicentis vel agentis autoritas consiliari & opportunus assensus provocari potest. Nam credulus eius sequitur sententiam, de cuius auctoritate sibi clare ac distincte nondum constat. Igitur credulitate sua non potest non in iudicii deminutionem aut etiam corruptionem, incidere. Et sane in deminutionem iudicii quisque credulus ruit, quia temere iudicat, sufficiente non adhibito earum circumstantiarum examine, quæ fidem dicentis vel minuere, vel penitus destruere valent. Quid autem imprudentius est, quam illi assentiri, de quo nulla ratione certa constat, ab eo verum dici? Adeoque hinc liquet, intellectus iudicium suam trahere corruptionem, quoties vel alterius errorem, vel minimum errandi periculum, temere credendo in se recipit. Fluctus itaque in simpulo movet

Autor

EIUSQUE CUM A VIRTUTIBUS, &c. 5

Autor *Art. Cogit. P. IV. c. I. p. 304.* eumque secutus B. Ro-
tenbeccius in *Logic. Ver. & Nov. P. IV. c. XIII. n. 2412.* (a) in
fm. qui inter falsum & erroneum iudicium, ac inter temera-
rium distinguit. Quamvis enim non omne iudicium te-
merarium protinus falsum sit atque erroneum, cum casu
quoque verum attingere possit; nihilominus, vitio atque er-
rore in modo iudicandi adparente, prout perverse ac citra
necessariam deliberationem iudicat, & iudicantem hoc fa-
cto manifesto erroris periculo exponit, cum falso ac erro-
neo iudicio ei convenit. Atque in eo humano intellectu
maxime nocet credulitas, quod illum reddit precipitem,
bonoque animo, de quo mox pluribus differemus, vel alio-
rum errorem admittit, vel in proprio subsistit. Quare cre-
dulitas dum intellectum hominis ad temerarium disponit
iudicium, eodem pæne modo ad erroneum perducit. Ne-
que porro obstat dictis nostris, quod aliquibus credulitas ma-
gis voluntatis, quam intellectus vitium esse videatur, utpote
stultam in se continens fiduciam, ex irrationali amore ortam.
Verum in præsentî credulitatem in oppositione non ad fi-
duciam, sed ad fidem stricte dictam expendimus *b. cap. §. XIII. XIV.* quæ uti fatentibus his, qui ea in parte dissentiunt,
affectio intellectus est, non voluntatis, ideoque, oppositorum
ratione permittente, credulitatem per vitium intellectus de-
scribere licuit, salva adhuc origine sua, quam a voluntate
trahit, de qua *cap. II.* agemus.

§. VI.

Credulitatem vero ob vitandum aliorum dissenfum de-
finivimus & morbum & vitium: quorum ille in actu; hoc in
habitu corrumpit intellectum. Morbus namque tempo-
ralis quædam imbecillitas est, uti pater pueros a teneris cre-
dulos esse; at vitium perpetuum intellectus malum ac im-
pedimentum sistit, quod in fatuis credulis aliisque dolemus
Gellius in *N. A. L. III. cap. II. inf.* In quibus vitium credu-
litalis ingenitum, atque cum ipsa velut mente ortum, eique
multo pertinacius inhærere videtur: morbo eius in aliis fu-
per:

10 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

perveniente ac faciliorem emendationem admittente. Sed quoniam tanti momenti hæ differentie a nobis minime æstimantur, cum quoquam de illis certare nolumus, modo e singulis saltim concedatur, credulitatis habitum, quod ad eventum damni attinet, non peiorem eius actu esse, cum hoc in eventum credulis noxium & periculofum semper erumpente, habitus sæpius ab eo cessare soleat, nec noceat, nisi novo actu intetveniente. Ex quibus liquet, utcumque spectatam credulitatem non levem intellectus humani imbecillitatem esse, quia propriæ perceptionis ac rationis usum vel plane excludit, vel valde debilem relinquit, quorum utrumque in vitio ponitur. Deinde alienam fidem ob nullam, aut levissimam causam, credulus sequitur sive ex ignavia, quoties viribus percipiendi, examinandi atque discernendi parcat, sive ex præcipitantia, antequam dicentis conditionem, intentionem, aliasque tam huius, quam rei ipsius, circumstantias satis exploravit, iudicat. Cum vero non oporteat homines, ita negligere intellectum suum, ut, omisso penitus rerum examine, levissima verosimilitudine in omnibus ad credendum commoveantur, inde credulitatis morbus illis obrepit. Denique credulitas ignorantia matre, & obstetricæ inexperientia nascitur, quæ intellectui mortalium familiares ac universales quædam sunt imbecillitates, adeoque a se productam credulitatem in morborum intellectualium censum redigunt.

S. VII.

Ex quibus manifestum porro est, nihil causæ habuisse D. Becmannum in *Lin. Doct. Moral. cap. IV. S. XIX.* cur dubitaret, credulitatem intellectus humani morbis ac vitiis adnumerare. Neque id rationes evincunt, quas pro sententia sua undique conquirit. Principio enim urget, credulitatem versari potissimum in parte meliore. Equidem hoc evenire, non negamus, in credulis, sed eo modo accipiendum erit, quo ipse D. Becmann docuit ac statuit in *Conspect. cap. IV. p. 42.* bono animo errare hæreticos: quorum tamen hæ-

resin

resin propterea errorum numero non exemit. Inprimis si expendamus, quod in comparatione credulitatis ac suspicionis desudans, pæne sui oblitus adseruerit, illam esse hanc deteriorem. Idcirco non alia ratione versatur in parte meliore, atque ea, qua opposita suspicio in partem deteriorem propendet, ut nempe utraque imbecillitas intellectus sit, obiecto distincta. Manet ergo credulitas intellectus humani morbus ac vitium, licet hæc circumstantia, quod in parte meliore versetur, aliquem boni colorem circumfundere videatur, quem tamen vel stulta animi simplicitas, vel nimia præcipitantia, a qua maxime procedit, diluit fatis atque iam ipsa adplicatione pervertit, uti dictum est §. V. Iuncto §. IV. ubi credulitatem magis errorem, quam culpam esse tradidimus. Neque ulla ex parte D. Becmannum iuvat instantia, quam e dicto S. Pauli. *Cor. XIII. 7.* petiit, charitatem credere omnia. Nam ipse etiam suppeditavit distinctionem I. c. quæ refutationi inservire potest, inter simplicitatem columbinam & stultam: quarum illa animi integritatem præsupponit, atque ex sufficiente ratione credit, quæ prudentiorum virtus est; hæc sine idonea causa, quidquid occurrat, cæca fide recipit, ac proinde credulis vitio vertitur. Quo discrimine probe observato, in promptu erit ad alterum D. Becmanni argumentum responsio, quo putat credulitatem non adeo vitium fore, quam gradum quendam fidei eminentiorem. Quis enim unquam fando audivit, avariciam non adeo vitium esse, quam gradum quendam parsimonie eminentiorem. Nomina rebus suis convenient, etiamsi sub boni specie homines vitia sua tegere & occultare gestiant, de quibus Seneca consulendus est *Ep. XLIV. & CXX.* Et philosophi omnes in eo consentiunt, infimum esse verosimilitudinis gradum, nisi aliena narratione, ubi sola hæc occurrat credendi ratio. Tantum igitur abest, ut eminentiorem fidei quendam gradum invenire liceat, ut contra fidei abusus deprehendatur, quoties quis fidem dicentis plane non habet suspectam, eique immodice assentitur, quia vel ob i-

gnaviam, aut præcipitantiã, circumstantias, dicentis fidem conciliantes, aut possibilem facti eventum monstrantes, examinare non vult, vel ob ignorantiam ac imprudentiam non potest. Frustra quoque tribuitur a Becmanno peccatum credulitatis Prophetæ, a Leone discerpto *I. Reg. XIII.* præsertim, cum ipso ingenuè fatente, potuisset ac debuisset intellectu suo falsitatem dictorum alterius Prophetæ assequi. Quamvis vero fides a credulitate distet, mox pluribus ostendemus §. *XIV.*

§. *VIII.* Cum itaque in fide alterius æstimanda unice offendat credulitas, hic dispiciendum erit, quid aliorum assertionibus ac inventionibus fidem conciliare possit. Aliena enim sæpius fide niti, necesse habemus, cum non omnes res, quarum tamen interest nostra in vita humana, propria sensuum observatione ac rationis investigatione cognosci atque perspicui possint. Immo frequentes incidunt occasiones, quibus necessitate compellente, eos consulere ac fidem iis præbere tenemur, quos præ ceteris & sinceros & habiles iudicamus. Ut in arduis negotiis aliorum sive consilium sive auxilium unusquisque nostrum expectat atque exoptat, itemque in morbum gravem impliciti Medicorum fidei suam committunt valetudinem. Quæ cum ita se habeant, hominis fides est explicanda, ac certæ conditiones designandæ, quibus ille noscitur, cuius æstimatur fides dignaque censetur, cui intellectus ad sensu suo adhæreat. Ex parte autem intellectus requiritur notitia, ut possit, & ex parte voluntatis bona intentio, ut velit verum dicere: seu, quod eodem recidit, ut habitus dicenti insit & sinceritas: illa efficit, ne credendo quis decipiatur; hæc, ne credentem alter decipiat. Quæ conditiones arcto nexu inter se coherent, neque ulla inter illas separatio admittenda est: deficiente enim una ex illis, fidem assensu nostro dignam, sine periculo deceptionis æstimare non possumus. Quid iuvat rem cognitam habere, si non propositum adsit, verum dicendi: id quod vel a-

tili-

cilitas propria adferentis, vel metus poenæ, vel alia quædam circumstantia intercipit? Quid etiam prodest animum habere veri cupidum, si vires siue sensus siue intellectus desint, quæ ad perpendendam & explorandam veritatem exiguntur? Ad duo hæc capita, scilicet habilitatem seu notitiam, ac sinceritatem, ex bona intentione pendentem; conditiones eius, qui fidem exigat, relatas invenimus apud Crusazium Gallum, scriptorem recentissimum, in *Systemate Reflexionum*, seu in *novo Tentamine Logicæ*, Gallico idiomate conscripto *Tom. II. cap. IV. §. VI.* Ubi plura, eaque præclara, de his, quæ aliorum fidei æstimationem conciliare solent, tradidit ac præcepit. E quibus patet, credulum non in eo peccare, quod hominis fidem æstimat, sed quod conditiones eius hominis, cui fidit, non videat, atque attendat, adeoque immodice alienam fidem æstimasse videretur. Est enim alterius auctoritate nititur fides; propterea tamen non omni probandi ratione destituitur, ceteroquin fides nostra potius præiudicium esset auctoritatis, quam iudicium. Hinc probationem a conditionibus testis, circumstantiis negotii ac eventus admittit, & ubique cum auctoritate dicentis coniungit, quarum illa omnino hanc temperare debet, ne in fide cæcus plane sit assensus, qui credulitatem ipsam constituit.

§. IX.

Variis autem modis committi credulitatem, ex dictis colligere licet. Nempe si quis ignoro credat, licet illud, quod enarrat, nec secundum eventum, nec secundum alias circumstantias, incredibile sit: cum tamen de priore conditione e. g. de notitia ac habilitate eius, nondum satis constet, an sit fide dignus, eaque rerum experimenta viderit, aut fecerit, quæ ipse iacet, non toleranda erit credulitas diæis eius assentiri. Hac ratione rûde vulgus credit novo rumori, in cuius verosimilitudinem non inquirat, nec rationem habet eius auctoris, a quo rumor ille ortus est: ut mobile ac fervile; ita credulam plane eius ingenium est, prout non

141 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

Nepos modo in *Timotheo cap. III. n. V.* sed & Livius in *Lib. XIV. cap. XV.* mores vulgi describunt. Neque minorem culpam incurrunt, qui leviter noto credunt, etiam si inter alios sibi notiores haut exigua sit auctoritatis, quia ad impu- tandam alicui credulitatem sufficit, quod credens adhuc i- gnoret, an ex merito, eisque conditionibus, quas §. VIII. de- lineavimus, tantam auctoritatem nactus sit. Quam ob cau- sam, quæ inter convivia fides & amicitia contracta esse vide- tur, mera & precaria est credulitas. Cuius argumentum præbent, qui aliquid sub fide silentii alteri concedunt. Et- enim quò cum isti homines agunt aut verus, aut simulatus est amicus: Si prior, hac admonitione eius fidei derogant; si posterior, fidem suam periculo exponunt: illic sine neces- sitate imponitur silentium; hic sine utilitate cautio adhibetur. Adeoque tales creduli divulgationis auctores sunt, modo di- vulgandi saltim variante. Credulum quoque intellectum de se produnt, qui, neglectis veris circumstantiis, eas plu- ris faciunt, quæ minus verosimile, quam has, quæ magis ve- rosimile faciunt aliquod dictum, factum aut inventum. Non ignoramus, quod ex parte intellectus adferenti ad concilian- dam fidem notitia & sagacitas sit necessaria, quæ tamen frau- dis occasio esse potest, nisi a bonæ ac emendatæ voluntatis intentione regatur. vid. *sequ. §. X. XI.* & cum ea ærtisime coniungatur *l.c. §. VIII.* Satis igitur credulitatem contra- hunt, qui non diuidunt modo dictas testis conditiones in- ternas, sed & externas illis præferunt, in æstimanda hominis fide. Ita de divitiis lo. Clericus in *P. II. Log. cap. VIII. §. 8.* commemorat, illas homini diviti, plus fidei conferre, quan- tumvis animi dotibus deftituto, atque pauperi, quod cum peritioribus rerum ipsum versari, non æque pauperem, cre- dibile sit. Enimvero si consideremus, stultitiam pati opes, neque earum defectum ulli detrudere sive bonam intencio- nem, sive rerum notitiam, utpote veras ac internas testis ha- bilis conditiones, ideoque Clerico adstipulari nolumus. Et quamvis largiamur, divitem versari cum peritioribus: quo
mi-

minus tamen has, testi necessarias semper, adsequatur conditiones, & studium commodi proprii, & a Clerico additus ingenii dotium defectus impedire potest. Ne dicamus paupertatem, quæ calamitatis species est, virtutis iuxta ac veritatis occasionem fore. Pulchre sententiam nostram confirmat de divitiis, in teste minus attendendis. Cicero in *Topic. cap. XIX.* *Et ingeniosos, & opulentos, & ætatis spatio probatos, dignos quibus credatur, putant; non recte fortasse, sed vulgi opinio mutari vix potest, ad eamque omnia dirigunt, & qui iudicant, & qui existimant.* Quisquis ergo opes alterius in æstimanda fide tantum sequitur, ille non potest non credulus fieri. Ceterum his accedunt illi, qui laudanti facta & artes suas, proximi autem vitæ negotia & studia parvi pendenti, tanto pere credunt, ut attendere non valeant amplius ad intentionem laudantis eo directam, ut auctoritas sua crescat, alterius verò decrescat, accedente contemptu. Sed illis in memoriam revocandum est, quod Imperator Gordianus consulenti Pomponio respondit in *L. 10. C. Locat. Viam veritatis ignoratis*: & expectandus est eventus, donec inficitia semetipsam prodat ac pudeat. Inprimis enim credulum reddit, quoties ad testimonii eventum non respicit, cum huius successu sæpe illud careat, & gloriabundus promissor plerumque in novis rerum inventionibus hiantes deludat. Quem credulitatis modum pluribus exemplis atque experimentis, quæ credulos deceperunt, illustrare possemus, nisi in historia nobis fecisset D. Jo. Joschimus Becher in eleganti opusculo, cui titulus est præfixus: *Narrische Weißheit.*

S. X.

Atque hæc dicta lucem affundunt divisioni credulitatis, quæ, uno oppositorum alterius iuvante cognitionem, a fide alias petenda est. Credulitas ergo, vel in rebus seu universalibus, vel in factis, seu singularibus, deprehenditur: Quarum hæc historica dici potest; illa pro disciplinarum varietate aliud nomen sortiente. In his autem utrique convenit credulitati, quod nimis æstimet dicentis & agentis fidem, non simul at-

ten-

16 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

tenta rerum natura, ordine atque eventu. Discrepat tamen, quod historica credulitas versatur, ceu monitum, circa singularia; altera, quæ in singulis artibus occurrit, circa universalia: hæc circa res omnes; illa circa actiones, potissimum hominis, committitur: hæc voluntarias æque ac invitas hominum actiones; illa vanas hominum cogitationes ac inventiones cæca fide recipit. Unde datur credulitas Logica, quæ in prægustu terminorum scholasticorum, otiosis rot figuris syllogismorum aliisque non tam emendandi, quam pervertendi intellectus humani mediis occupata est. *Vid. hoc cap. §. 1. & D. Præses in Diss. de Logica non otiosa.* Credulitas Ethica sequitur, eorum propria, qui rebus moralibus certitudinem omnem denegant, suæque inde negligentiae excusationem repetunt, in quos gravissime invehitur Puffendorfius de *J. N. & G. Lib. 1. cap. II. §. 1. & D. Præses in Diss. de otiosa morum scientia.* Idem iudicium de Politica credulitate ferendum est, quæ exempla regulis, aut regulas opponit exemplis, nec quidquam in vita humana certum relinquit, sed a quorundam hominum opinione deducit. *D. Conringius in Lib. de Prudentia civili cap. I. & II.* Physicam credulitatem illi invexerunt, qui vel sensum a ratione, vel rationem a sensu, & ab utroque cognoscendi principio experientiam tam naturalem & quotidianam, quam artificialem separaverunt. In primis Physicam credulitatem promovit nimia Aristotelis veneratio, qui tamen in Physica sua, singulari stratagemate usus est, cum se in generalibus contineret, & hanc quidem ob causam, ut nusquam non haberet, quo prehensus elabi posset, vid. *D. Valentin in Dissert. Medico-Physic. Epistol. I. de natura & essentia nature in pr.* Et Metaphysicam credulitatem addere par est, auctoritate quoque Aristotelis, in Peripateticorum & Pontificorum scholis in tyrannidem conversa, evenit, ut hæc in terminis rerum inanibus occupata esset, quos ad spirituum, ipsiusque DEi naturam ac perfectiones eorum interpretes applicando, nihil obtinuerunt amplius, quam ut ignorantiam ac ignaviam suam eius

eiusmodi involucris tegerent, novumque conviciandi modum his præberent, qui ægris oculis Philosophiam adspiciunt. Neque Mathematicam negamus credulitatem, quam vel Astrologia iudiciaria eique adfines artes iuvare videntur. Longe minus de Medica credulitate dubitamus, five inter eos, qui artem medendi simulant, five penes hos, qui ab illorum consiliis auxiliisve pendent, offenditur. Exemplum eius præstat Antonius Musa, Medicus, qui cum Augustum frigidis potionibus curasset, & ob id egregium honorarium reportasset, credulitate inductus, iisdem Marcello mederi cupivit, quem tamen extinxit, teste Dione Casio *lib. 83.* Omnium autem communissima est ac frequentissima iuridica crudelitas, qua plures opinionem aliquam non iuris ratione, sed auctoritate & numero doctorum metiuntur. Inde septem Doctores facere in foro communem opinionem, testatur Berlichius *in P. III. D. CCCIX. n. 73. 74.* At hisce credulis oppono egregium Senecæ dictum *in Lib. IV. de Benef. cap. V. Illud video in foro fieri: quid in vestra schola iuris sit, vos sciatis.* Denique cunctis, multo nocentiorum esse, arbitramur, Theologicam credulitatem, apud eos obtinentem, qui per fictas revelationes susceperunt religionis propagationem, eamque viris Theologis excutiendam castigandamque relinquimus, uti speciali dissertatione id præstitit B. D. Baierus *de Propagatione religionis per revelationes fictas.* Ecquis vellet omnium narrare credulitatem? Tot eius sunt species, quot hominum status. Nos saltem eas collegimus, quas pro instituti ratione putavimus sufficere. Credulitas enim nascitur in familiis, in scholis nutritur, in foris ac curiis exercetur, conservatur in templis, in aulis fovetur, e tumulis excutatur: Itcirco credulitas erit, donec homines.

§. XI.

Quamquam, quæ per fictas revelationes cœpit credulitas, nostram non facimus; nihilominus, quam piæ fraudes mediolorum sæculorum populo infillaverunt, silentio præ-

C

ter-

18 CAP. I. DE NATURA CREDULITATIS

tervehere non licet. Fraudibus namque illis Pontificii sub religionis quadam specie usi fuerunt, tum ad instituendam Rempublicam, tum ad suscipienda bella sedandasque seditiones ac tumultus, tum ad Laicorum animos in vanum timorem coniecendos. De quibus pro more suo prolixè disseruit D. Becmann in *Disp. de Turbamentis vulgi cap. X. §. 4.* Adeo principium illud de bona intentione, de piisque, quas vocant, fraudibus utendis ad fidem religioni faciendam ac corroborandam, Pontificiorum animis inhaesit. Ut proinde oracula paganorum sine discrimine operationi dæmonis ab illis adscripta fuerint: cum tamen confictis sacerdotum dolis pleraque attribuenda essent, quod optimis rationibus evictum ivit Antonius van Dale in *libr. de Oraculis Ethnicorum*. Certe indignus est fidem comparandi modus per pias fraudes, ac periculosus etiam, praesertim apud eos, qui omni tempore solidas perquirunt investigantque rationes; per falsas autem cum delusos se videant, credulos habent eius religionis socios, ac paullo post divinas veritates non tanta recipiunt veneratione, quantam earum dignitas ac praestantia postulat, sed ab uno extremo in alterum incidunt, nempe, eiurata credulitate, perveniunt ad incredulitatem, *vid. infr. h. cap. §. ult.* Gravisima sunt verba Augusti Thuani *Hist. L. c. ad A. MDXC.* quibus hanc de piis fraudibus sententiam, unde credulitas dependet, egregie confirmat: *Multi, inquit, huiusmodi absurda & veritati historiae repugnantia a devotis & religiosis excitanda in simplicium animis devotioni olim excogitata, seu credita: At vero hodie discussis ignorantiae tenebris per ingeniorum & litterarum claritatem quando lux veritati assulsi, incerta pro veris iradi, & accedente Pontificis auctoritate, in Ecclesiam invehi ad iuvandam religionis causam, nunquam conducibile.*

§. XII.

Quid de illis dicemus, qui veritatem testam volunt, ac penes quos crimini datur eandem detegere, parum perpen-

pendentes, quod suos ad credulitatem ita deducant. Sic nostra ætate fuerunt in Anglicana Ecclesia, quibus, celare veritatem, eiusque propalatores ac detectores odio prosequi, atque id ipsum ut crimen illis exprobrare, in more ponitur. Quorum exempla exhibet Jacobus Tollandus in *Disc. de Libertate cogitandi*, qui liber anglico primum editus est sermone, at paullo post in usitatioem eumque Gallicum translatus, eodem anno, quo hæc scribuntur, lucem publicam adspexit. Ibi de Wackio, doctore Theologo eiusdem nationis, refert Tollandus c. p. 122. ei vitio tribuisse doctorem Atterbury, quod veram de Principum potestate super synodos sententiam non retexerit modo, sed & strenue defenderit. Quamvis, dicit Atterbury, verum hoc sit, non tamen convenire, ut Wackius detegat, asserat, propugnetque, inimicis religionis ac sacerdotum id esse relinquendum. Aliud sinit idem Tollandus l. c. exemplum de Grammero, insigni viro Theologo, cui probro datum, quod potestatem sacerdotum in dimittendis ac retinendis peccatis restringeret, aliove sensu, atque eo, qui receptus esset in Ecclesia Anglicana declararet. Sed altioris hæc sunt indaginis, nec adducuntur, nisi illustrandi gratia, ut adpareat, in manifestum credulitatis periculum conicere sectatores suos, qui veritatem occultare, eisque iudicandi libertatem adimere satagunt.

§. XIII.

Ex dictis itaque perspicuum est, a virtutibus intellectualibus, quarum speciem mentitur, credulitatem multum differre. Ante omnia vero discernenda est a fide, quæ oculata, cum cæca sit credulitas. Utraque quidem nititur testimonio, & utitur iudicio: sed discrimine hoc intercedente. Fides testimonium admittit vel certum, vel magis probabile; at credulitas contenta est testimonio incerto ac minus probabili. Nam in teste, fidem faciente, conditiones §. VII. requisitæ attenduntur, ut habeat notitiam rei, de qua testatur, & bona sit intentione, vel saltem in præsentibus cir-

cumstantiis nihil ipsum inducere possit, propter quas fallere velit. Thomas Goveanus in *Art. sciend. Proib. cap. V. §. 6.* E contrario in teste, ad credulitatem movente, vel ambæ conditiones istæ deficiunt, vel divisæ sunt, vel credulo adhuc ignotæ sunt. Unde iudicium, quod fides continet, deliberatum est, quod credulitas in se includit, temerarium existit §. III. Neque minor est differentia ab opinione, quarum hæc verisimilitudinem rationis exigit, quam negligit credulitas, autoritate dicentis fascino: ac proinde credulitate in partem meliorem rapiente omnia; formido tamen remanet oppositi, quam opinio comprehendit. Hinc credulitas non est opinio, licet ad communem opinionem viam sternat, uti dicemus *c. III. §. III.* Tandem cum captivitate rationis non permiscenda est credulitas: quarum hæc ob negligentiam, de qua supra §. VII. actum, iudicare non vult; illa ob impotentiam sive naturalem, in mysteriis, sive moralem, in arcanis status iudicare nec potest, nec debet. Nam quotusquisque rationem suam captivat, hoc ipso candide fatetur, se iudicare non posse, cum sublimitate rerum divinarum, tum profunditate arcanorum status eum impediante atque avocante, præsertim quod subditus imperii non censor sed minister, est. Seneca *Lib. III. Controv. IX.* Verum credulus, insuper habita rerum conditione, iudicare se velle negat, nisi alterius auctoritate opem ferente: ideoque intempestivus quidem aliorum censor non facile evadit credulus; parum tamen aptus minister semper existit, cum rationem recte obediendi ignoret.

§. XIV.

Ad vitia quoque progrediendum est, quæ magnam eum credulitate in eo cognitionem habent, quod intellectus deminuunt iudicium, *vid. §. III.* quo tamen minus obstante, haut exigua singulorum a credulitate remanet differentia. In primis vero credulitas discrepat a suspitione, quod hæc magis cordis, illa cerebri defectus sit, locumve reperiat etiam in fortissimis animis, iudice Verulamio *Pid. Serm. XXXI.*

Et

Et ubi credulitas in partem meliorem cuncta capit *per præc.*
 §. XIII. ibi suspicio in partem deteriore propendit, adeo-
 que illi in defectu opponitur. *vid. supra §. VII.* Opportune
 igitur dixit Seneca in *Lib. II. de ira cap. XXIV.* *Nihil, nisi quod*
in oculos incurret, manifestumque erit, credamus: & quoti-
es suspicio nostra vana adparuerit obiurgemus credulitatem.
 Deinde ab incredulitate valde distincta est, utpote qui hac
 laborant, in alterum incidunt extremum, ut *super. §. XI.* di-
 ctum, cum credulitatem effugere volentes, magni ingenii
 esse putant, si nihil credant: etsi utrumque vitium, & omni-
 bus credere & nulli. Plures mortalium exemplo esse pos-
 sunt, qui deserta credulitate, ad quam superstitione Iuda-
 ica Pontificia aut Pafana invitante deducuntur, haut
 raro proni ruunt in incredulitatem. Discrimen autem in-
 ter credulitatem & incredulitatem clarius proponi potest,
 si dicamus: quod illa assumat talia, quæ vel non possunt,
 vel non debent credi; hæc cuncta ex pervicacia quadam
 reiiciat, quæ credenda erant: illa ex statu simulationis aut
 simplicitatis; hæc ex statu securitatis erumpit. Ideoque
 Deum nunquam edidisse miracula ad convicendos atheos,
 tradit Verulamius in *Fid. Serm. XVI.* tam quod opera eius
 ordinaria huic rei sufficiunt, tum quod athei pro incredu-
 litate sua illa non recipiunt, sed contemunt. Quamquam
 negare nolumus pari, si non ceteris meliore opera idem
 argumentum tractavisse in Ienensi Academia B. D. Museum
 Theologum ac Philosophum accuratissimum in libro de
Libertate Philosophandi & in alio *Tr. in der Ableinung von*
der gewissener Secte. Nihilominus qui naturam increduli-
 tatis, causas, quæ illam pariunt, & quæ remedia ei adhiben-
 da, cognoscere cupit, ille adeat Jo. Clericum, qui singula-
 ri libro de *incredulitate*, Gallico idiomate consignato, id ex-
 imie perfecit. Porro credulitas etiam a præcipitantia & in-
 advertentia differt, ut effectus a causa sua, de qua partim
 supra §. VII. partim infra *cap. II.* paullo adcuratius disferi-
 mus. Neque omittenda est differentia, quæ credulitati

22 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

convenit intuitu curiositatis, cum hæc aliena curet suaque negligat, inde vel facit, vel credulos invenit. Inter artium interpretes maxime offenditur, æque ac horum discipulos, qui contenti sunt, si quid novi, licet non veri, perceperint. Non enim doctus, sed saltim curiosus ille est, qui plus docet, quam scit: unde & error in doctore, & credulitas in discipulo. Et quia præter recentiores philosophos, quos instituti ratio adducere non permittit, de curiositate præclara commentatus est Plutarchus integris libellis *περὶ πολυπραγμοσύνης, καὶ περὶ περιεργίας* egregium quoque exemplum suppeditante A. Gellio *in N. A. Lib. I. cap. II.* in iuvene iactabundo & curioso, argumento huic non immoramur; Denique credulitatem a dubitatione secernere par est, quæ suspendit iudicium; quod illa præcipitat: immo credulo præstat in sententia manere, cui error adiunctus est, quem dubitans pro viribus suis declinare conatur. Postremo ab imprudentia distinguenda est credulitas, quæ illa vel hanc præcedit, vel sequitur: præcedit in factuo; sequitur in adulate.

CAP. II.

DE

CAUSIS CREDULITATIS.

SUMMA.

Connexio una cum distinctione inter causam & occasionem credulitatis. §. I.

De generali credulitatis causa, falsa, nempe ex mente ethnicorum est materia. Seu ipsum corpus hominis; vera, ex sententia Christianorum, connata omnibus hominibus corruptio: prior errore & contradictione convincitur; posterior recipitur cum illustratione

exempli de Protoplastis, tamquam primis credulis. §. II.

Finitam hominis naturam, qua talem non esse causam credulitatis contra Kingium demonstratur, adiecta falsa eius hypothesi de originali imperfectiōne, quæ sub examen vocatur. §. III.

Ad speciales credulitatis causas fit progressus una cum illarum distinctione. §. IV.

De

De Parentum educatione, ut credulitatis causa, quam exemplo & præceptis instituunt. Circa exemplum observatur præiudicium vane imitationis. Nominatim de Parentum indulgentia, eque ac severitate nimia ostenditur, quod credulos reddat liberos. In præceptis reiciuntur (a) Fabule. Quarum causa refutatur Edmundus Richerins. Periculum a fabulis indicatur. (b) prælatio disciplinarum verbalium præ realibus (c) præposteratio in studiis, cuius intuitu testimonium Richerii adductum est. §. V.

De conversatione, quam credulitatis causam esse probatur, si suscipiatur (1) cum callidis, ubi ratio & duplex adfertur exemplum: unum a matre Neronis; alterum a servo in rem Domini contracturo. (2) cum credulis, rursus ratione probatur, Aceroniæ exemplo confirmatur, & testimonio Senecæ illustratur. §. VI.

De voluntate credulitatis causa cum quoad propensiones, tum quoad affectus. Nominatim de voluptate hoc demonstratur (a) ex in-tempestiva benevolentia (b) ex otio, necessarium circumstantiarum examen excludente. Voluptuosorum credulitas ad res prosperas restringitur. Eventus in Republica literaria. Exemplum de Petro Abelardo. §. VII.

Avaritiam credulitatis causam esse probatur, adhibita tamen restrictione ad res adversas. Et quidem (a) ex nimia animi sollicitudine, (b) ex imprudentia & negligentia

circa media (c) ex dissidentia erga proprias vires aliorumque consilia. Iulius Cæsar laudatur. Obiectio a diligentia avarorum solvitur. §. VIII.

Affectus producere credulitatem, ostenditur (1) ex bono maloque adparente, quod prosequuntur (2) ex modo & gradu eorum (3) ex inductione. Nempe de amore tam sui, quam aliorum credulos reddente. Modus inductionis exprimitur. De in agitur de spe, eaque vana, cuius effectus est credulitas. Illustratur Ludouici Viuis sententia. Porro de gaudio, credulos efficien- te, una cum remissione ad similes affectus de rebus gratis. De metu credulitatem producente, addita obiectione, quæ solvitur. Denique invidia firmiter, ac modus indicatur, quo credulos facit. Idem iudicium de ira & tristitia. Verulamii de hoc argumento laudatur testimonium. §. IX.

In intellectu & sedem esse & causam credulitatis demonstratur ab excessu (1) imaginationis. Qua occasione dubium Joh. Baptistæ du Hamel solvitur duplici distinctione: una a modo; altera ab obiecto imaginationis petita. (2) memorie, quæ deminuendo iudicium disponit ad credulitatem. §. X.

Præiudicia producere credulitatem probatur ex præiudicio (1) auctoritatis, cuius occasio cum antiquitas, tum novitas rei esse solet; quarum tamen illa est hac potentior, (2) cæcæ obedientiæ, quam vitium modo doctorum pro im-
perio

perio artes proponentium, modo discipulorum, profectus suos negligentium accedente demisso horum, ingenio elicit. Illustratur iudicio Casauboni. (3) præcipitantiæ, quæ credulos reddit a) per fallacias falsæ causæ. Notatur exemplum Boleslai Calui Regis. b) per insufficientes inductiones. Experientia minus peritiorum & malorum hominum reprehenditur, c) per æquivocationem, quæ exemplo Cræsi Lydororum Regis declaratur. §. XI.

Præoccupatio obiectionis, a temperamento petite, & per distinctionem inter principium ac instrumentum mali soluta. Bælius notatur. De temperamento ut credulitatis causa agitur, habita relatione (1) ad sanguineum quod vitii huius causam esse, probatur ex qualitate tum admixtarum partium sanguini, tum ipsius motus exinde provenienti. Dubium (a) de otio sanguineorum soluitur partim distinctione inter crassum & liberale, partim instantia a fornicis deprompta. (b) de illorum ingenio, remouetur distinctione inter rerum inventionem & earum adplicationem. (2) ad melancholicum, præmissa comparatione, & addita restrictione credulitatis in melancholicis ad mala. Rationes probandi summuntur rursus tam a qualitate partium sanguini mixtarum, quam a modo movendi. Dubium de melancholicorum constantia dissipatur. Exempla credulorum ex profundiore melancholia recessantur, inserto de illis iudicio. §. XII.

Occasio credulitatis est status hominis, qui distinguitur in naturalem & adventitium: ad illum refertur (a) sexus, qui ad credulitatem impellit non tam vi temperamentati, quam ex neglectu educationis. Quo nomine Huartus refutatur. Deformibus magis credulas esse venustas demonstratur, indeque ortum seductionis periculum eruitur. §. XIII.

(b) Ætatem esse credulitatis occasionem probatur ex ingenio, obiecto, & temperamento puerorum atque adolescentum. Soluitur obiectionis. In primis præiudicium auctoritatis, credulos reddere adolescentem evincitur. Huius intuitu dubium ex Geulingio adfertur eique respondetur. Quo sensu Kinder die Wahrheit reden declaratur. §. XIV.

Ætatu adventitio plebi tribuitur credulitas (1) propter demissum ingenium (2) ex veneratione traditionum (3) ex neglecto vero rerum discrimine. Illustratur exemplo de tributis, quæ plebs maiora credit, quam revera sunt. De simplici fide plebetiorum in sacris tractatur, adhibita quadam distinctione. (4) ex prælatione testium de auditu. Schuppii de plebe iudicium commendatur. §. XV.

De gentium credulitate profertur inductionis, ab Ægyptiis, Siculis, Græcis, Sinensibus, Americanis, Germanis aliisque petita. Agathoclis Regis modus eludendi militum suorum credulitatem commendatur. Contra vero Græcorum quorundam credulitas circa

cen.

Centauroꝝ equites vituperatur. Occasio fabulae de hippocentauris. Adversus Tribonianum eiusque sectatores demonstratur stipulationem hippocentauri utilem esse non inter priuatos, sed inter Principes, iure belli utentes. Plinii ridicula narratio rejicitur. Americanorum credulitas, ad eamque Columbi invitatio. Litterarum culturam liberasse Germanos a credulitate traditur. §. XVI.

De Legumlatorum invitamento ad credulitatem ex ficto cum diis commercio adducitur, variisque exemplis illustratur. Quam ob rem Diodori Siculi testimonium adiectum est. §. XVII.

Credulitas e statu religionis investigatur (1) ab oraculis gentilium ac fabulis, ab eorum Poetis adhibitis. (2) a Iudeorum Thalmude (3) de Alcorano Muhammedanorum (4) a somniis quorundam christianorum repetitur, de singulis autem remisive agitur. Nominatim causa credulitatis inter Pontificios ab infallibilitate Papae & simplici fide sibi subiectorum repetitur. Gregorii M. probatio purgatorii ex adpartitionibus spectrorum explosa a Melchiore Cano, religionis socio. Concilii Tridentini decretum contra piias fraudes subiicitur. §. XIX.

Credulitas in statu scholastico provehitur a docentibus respectu (1) materiae, quando aliena, arcana & subtilia proponuntur. Notatur Philosophia iuridica, medica & similis. (2) sectae, quae ad fertilitatem ingenii ducit. (3) methodi tam polemica, quam nimis artificiosae, unde Pythagoricorum, Socraticorum, Scholasticorum docendi ratio improbat. (4) Styli, sc. inflati aut Satyrici-Mackenzelii sententia de fatyris & iocis docentium expenditur. §. XIX.

Argumenta dissentientium, examinantur, quorum (1) credulitatem discipulorum non artificum, sed artium esse vitium. Solvitur per distinctionem hypotheseum earumque selectum. Deinde ostenditur controversias non artium esse, sed interpretum. Neque omnes, sed tantum ad praesudicium auctoritatis facientes, huc pertinere, Ciceronis testimonio confirmatur (2) Quintiliani dictum opponitur de iudificanda improvida puerorum etate. Refutatur adhibito fictionum discrimine. (3) quod discentem oporteat credere. Adplicatur hoc cum grano salis, ne condiciones in docente necessariae omitantur, & cum attentione ad profectus discentium. Ciceronis sententia concluditur, de non temere credendo. §. XX.

§. 1.

Cognita credulitatis indole, perspectaque tum a virtutibus, quam a vitiis intellectualibus differentia *cap. I. §. XII. XIII. & XIV.* ad eius originem propius accedimus.

D

Cu.

26 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

Cuius intuitu probe cavendum est, ne causæ, quæ credulitatem producant, cum occasionibus, quæ ad illam invitant, aut alio modo concurrunt, a nobis confundantur. Sic ætas aut sexus occasionem potius, quam causam præbere credulitati, ex eis, quæ deinceps §. XIII. & XIV. dicemus, satis adparebit.

§. II.

Equidem ea, quæ generatim atque universe de mali origine a viris doctis proferuntur, ad argumentum nostrum pertinere, non negamus; nihilominus in ista latius evagari, minime vocat, inprimis cum ab aliis egregie excussa sit, ut scrupali vix locus relinquatur. Conf. D. Guilielmus King in *Tr. de Origine mali*, D. Paulus Antonius *Disp. de Ortu mali* D. Buddeus *de Origine mali*. Pauca saltem delibare, consultum arbitramur, ne propositi nostri faciamus iacturam. Nempe in rebus creatis, originem ut cuiusque mali, ita credulitatis quoque quærendam esse, pæne inter omnes Philosophos convenit, si Manichæos excipiamus, eisque præludentes Paganos. Aliter vero Christiani, aliter pagani Philosophi de illa origine sentiunt, in adplicatione occupati. Materiam hi culpant, ab illis laudatam: ac proinde errore admodum gravi, ex eoque fluente manifestissima contradictione semetipsos onerant. Nam materia pura est potentia passiva, tantum abest, ut producendis malis apta sit, nisi ab alio principio excitetur, moveatur ac instruat, vid. Petrus Daniel Huetius in *Q. Q. Alneton. Lib. III. cap. XI. & D. Præses in Diss. me Respondente habita de Adscensu hominis in DEum Pythagorico p. 27. 39. 40.* Atque hinc sponte sua etiam sequitur, ut pagani Philosophi, statuendo materiam malis præbere originem, manente eodem respectu, fateri cogantur, materiam non esse materiam, quoniam agere non est materiæ. Neque ab hac contradictione eos liberat, cum animam esse partem divini spiritus, in corpus humanum mergam, statuant. Senec. *ep. LXVI.* Nam solem pro DEO adoraverunt pagani tantum non omnes, ita anima hominis, tamquam

quã pars a sole, in corpus immiffa, erit illa pars divini fpiritus. Hinc eam a materia feu corpore corrumpi putant, quatenus hoc ex variis humoribus, quibus conftat, vapores emittit, lucem iftam animæ obfufcantes ac deminuentes. Rectius ergo omiffis hifce naniis cum chriftianis Philofophis con- natam omnibus hominibus corruptionem, quæ non volun- tatem modo invafit, fed & intellectum variis replevit tam vi- tiis, quam ad ea pravis difpofitionibus, pro generali creduli- tatis caufa amplectendam effe, defendimus. In primis fi ad hiftoriam lapfus oculos nostros convertamus, ubi in utroque Parente longe clariffimum credulitatis exemplum offertur. *Genef. III, §. 6.*

§. III.

Quamvis igitur pro præfente ftatu humana natura ad producenda intell. etus vitia, & nominatim ad credulitatem concurrat; non tamen quatenus finita, fed quatenus poft fui originem corrupta eft, tales effectus edere folet. Neque hac in parte probanda eft recentiffimæ fcriptoris Angli, Gui- lielmi Kingii fententia in *lib. de Origine mali cap. IV. fect. VIII §. III.* perperam afferentis, Deum fine vi naturæ illata non polle nos femper ab erroribus immunes præftare. Falfa enim nititur hypothefi, vir facile doctiffimus, *omnia fcilicet crea- ta neceffario imperfecta effe, cum a fe non fint* vid. *l. c. cap. III. §. II.* Litaque tota de rerum creatarum perfectione agita- tur, quæ exclusio defectus eft in effentia. Jam vero hæc perfectio fpectari debuit non relative, fed absolute, quia in propria cuiusque rei creatæ effentia fe fundat, fecundum quam omnis res in genere fuo perfecta eft: fi habeat fingu- la, quæ & ad effentiam & ad modos eius neceffaria funt; li- cet ea, quæ alterius naturæ funt, minime includat. Neque enim res perfecta, protinus omnimodam habet perfectio- nem, ceteroquin res illa a DEo creata effe defineret. Qua- re hominis natura fecundum DEi perfectionem haut exi- genda erit, cui finita effentia non detrahit debitam fibi per- fectionem. Longe minus vero DEus humanæ naturæ vim

inferet, si eam, quatenus finita est, semper immunem ab errore, & a credulitate præstaret. Hoc enim modo non divinum, sed circumscriptum duntaxat eius intellectum reddet. Sane error & credulitas non natura sunt, sed vitium eius. Hinc salva hominis natura, ab eo tolli possunt. Immo, quamdiu finitæ naturæ suæ memor homo est, ac intra fines præscriptos se continet nec in errorem, nec in credulitatem irruit. Simul ut vero eos excedit, non periculum, sed utriusque mali eventus adest. Quidquid ergo vitii sive in intellectu, sive in voluntate committitur, a corrupta, non æque a finita hominis natura accidit. Et quæ tandem de malo imperfectionis D. Kingius opponit, ita comparata sunt, ut ipsam rerum creaturarum naturam DEique intentionem impugnare videntur.

S. IV.

Missis nunc, quæ circa originem mali nos detinuerunt, ambagibus, ad alias, easque propiores, credulitatis humanæ causas descendimus. Ne vero in periculum confusionis abripiamur, ita a nobis illæ distinguuntur, quod aliæ in hominibus credulis, ut propensio voluntatis eiusque affectus, aliæ extra eos constitutæ sint, e. g. educatio.

S. V.

Primum inter credulitatis causas Parentum educationi locum adsignamus, cum a tenera gravior ætas, a primis ultimi anni, ut ab aurora totus dies dependet. Credulos autem reddunt Parentes liberos suos vel exemplis, vel præceptis: illic in moribus & factis noscendis; hic in artibus earumque præmiis comparandis. Et sane Parentes exemplo ad credulitatem invitant liberos suos, si quando cuiusvis rumori patulas præbent aures. Tunc enim liberi ex inconsulta reverentia, quæ plurimum eorum erga Parentes adfecti sunt, interveniente auctoritatis præiudicio, quo ab infantia semel imbuti, Parentum dictis factisque sine ullo negotiorum discrimine adfentiuntur, sed hic adfensus, eumque secuta imitatio vaga sat manifestum credulitatis in liberis documentum ostendit. Neque

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 29

que minus Parentes sive indulgentia, sive nimia severitate sua, credulitatem liberorum adiuvant. Indulgentia namque spem vanam accendit in liberorum animis, ut minus suspectas res, actiones & fortunam suam habeant, eoque ipso in prosperis creduli fiunt atque securi. E contrario nimia Parentum severitas incutit inanem metum, quo mala trepidant, quæ vel plane futura non sunt, vel si quoque talia forent, haut ægre viribus humanis superari possunt, unde in adversis creduli evadunt. Longe gravior in præceptis seductio ad credulitatem occurrit, quoties a teneris ungviculis fabulæ feriis negotiis, verba ipsis rebus proferuntur, multaque præpostere cum emendandis erudiendisque liberis instituuntur. De fabulis non est, quod dubitemus, quia intellectum, dum ad percipiendas ideas falsas promptum, simul etiam labilem ac credulum reddunt. Etsi igitur prudentia didactica non omnes reprehendit fabulas; parum tamen earum usum præscribit. Scilicet oblata occasione, qua veritatem aperte facteri, nec utile nec tutum reputatur. Vid. Petrus Daniel Huetius in libro singulari *de fabulis Romanensibus*. Qua circumspeditione adhibita deferimus Edmundi Richerii opinionem, quam in *Obstetricie ingnuorum cap. VI. §. II.* proposuit, existimantis, mythologias omnes adolescentibus proponendas esse, ut, hoc velut condimento, ad bonarum artium scientiam attrahantur. Ut enim taceamus, plerorumque Poëtarum fabulis ali humanos errores, aut vitia incendi, & dari morbo, exemplo divinitatis, excusatam licentiam, iudice Seneca *de Brevit. vit. Cap. XVI.* Deinde si quid veri adhuc sub earum involucris occultatur, id vel penitus non, vel admodum difficulter eruitur, ut Poëtarum auctoritati unice acceptum quisque debeat, quæ proxima ad credulitatem via est. Tanquam illius Faber *Libr. de Familiaritate Poëtarum*. Nondum enim satis secum habent prudentiæ, quæ scopum a mediis captui attemperatis fecerneret; serio adolescentibus interpretantur fabulas, iterumque eas cum aliis sui similibus communicant, atque pari credulitate inficiunt. Aliquid teneræ dandum esse

30 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

esse ætati, novimus, cum pueri quoque puerilia tractent. Sed in tempore ipsos seria docere, necesse est, ne visco fabularum suavissimo impliciti, pueritiam nunquam demittant. Prudenter itaque ad nostram mentem Minucius Felix in *O. Flavio* p. 203. edisserit: Fabulas & errores ab imperitis Parentibus discimus, &, quod est gravius, ipsis studiis & disciplinis elaboramus. Cui ex recentioribus iungere licet Io. Lockii *cogitationes de educatione nobilium* ex anglico diomate in nostrum translatus §. 138. Quod autem Parentes in educatione sobolis suæ disciplinas de verbis agentes illis præponant, quæ rerum considerationem ambitu suo comprehendunt, in eo credulitati magno sunt adiumento. Cum ex illis superficialia saltim cognitio comparetur, quæ credulitatem constituere dicitur *Cap. I. §. I. & VIII.* Hinc multi credunt solos librorum titulos nosse, & historica quadam rerum notitia impletum habere intellectum, sufficere ad eruditi viri famam tuendam. Et præterea illis disciplinis dediti redduntur meticulosi, quia, dum minutiis istis incumbunt, revera otio se dedunt & veritatis fundamenta prætervehunt. Ubi vero metus, ibi fomes credulitatis est, ceu paullo post videbimus §. IX. Aliquando non magni interest, præpostere egisse, ut plurimum tamen Parentibus, in educatione liberorum suorum occupatis, ab eo cavendum erit. Quod non sedulo tantum inculcant, qui vitæ regulas tradiderunt, sed & qui artem alios docendi profitentur. Qui ergo præpostere in instituendis liberis versantur, illi anxia sollicitudine suos in meram coniciunt credulitatem. Egregia sunt, quæ de præpostera studioium tractatione verba habet Edmundus Richerius I. c. *Cap. III. §. V.* digna, quæ integra huc adponantur: *Vix mihi, inquit, a risu temperare possum, quoties de viris doctissimis cogito: qui liberos suos ante Iuris Consultos, quam Grammaticos; ante Sapientes, quam eloquentes; ante Patronos, quam disertos; ante doctos, quam ullius doctrine aut eruditionis capaces, nituntur efficere.*

§. VI.

§. VI.

Educationem ut in mortalium vita excipit conversatio, ita secundum doctrinæ nostræ ordinem, quo causæ credulitatis extra hominem positæ expenduntur, ea merito huc spectare videtur. Homines quidem sine conversatione superesse non possunt: multis tamen hæc fraudi cedit. Præsertim si ad modo dictam credulitatem respiciamus, quæ nusquam facilius, quam in conversatione cum aliis contrahitur. Callidi enim sunt aut creduli, qui consortio se immiscent: illi deceptione; hi imitatione ad credulitatem perducunt, quia doli in occultis rerum circumstantiis fruuntur, quas incauti, quorum maxima pars hominum est, nec attendunt, nec penetrant, inde noxia illis sensim obrepit credulitas, ut putent, quod callidi ore profertur, sub pectore etiam conditum. Hoc modo Agrippinam, matrem Neronis, teste Tacito *XIV. Ann. IV. n. 5.* sparsæ reconciliationis rumore, Anicetus, classis apud Misenum præfectus, ad credulitatem, morte luendam, astute permovit. Cui dolo Aniceti & maternæ credulitati ipse Nero succurrebat, Tacito rem, uti gesta referente l. c. his verbis: *Pluribus sermonibus, modo familiaritate inveniri, & rursus adductus quasi seria conficiaret, irato in longum convictu, (sc. Nero) prosequeretur abeuntem, artius oculis & pectori herens sive explenda simulatione, seu periturae mortis supremus aspectus, ferum animum retinebat.* Aliud exemplum suggerit Ulpianus in *L. 3. §. 9. D. de in rem verso.* quum callidus servus pecuniam mutuo accipit, hoc obtentu, ut in rem domini verteret, quo ad credulitatem induxit creditorem; quam tamen domino obesse scelus negat, quod creditor attentus ac curiosus esse debuisset, quo pecunia eius verteretur. Sed e diverticulo redeundum est in viam. Paulo ante enim diximus credulorum quoque consortia ad propagandam credulitatem facere, quia homines, naturali quadam proclivitate invitante, non ad aliorum tantum mores exprimendos, sed & errores ac vitia intellectus, quorum haut postremum est credulitas, imitanda se

com-

32 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

componunt. Uno igitur credulo existente, alter ex inepta huius æmulatione fit credulus. Etenim plerique mortalium non ad rationem vivunt, sed ad similitudinem. Repetamus, quæ de credula Agrippina inserta fuit, historiam. Cum illa ex Taciti narratione *l. c. Cap. V. n. 2.* Aceroniam quoque ad credulitatem seduxerit, ut falso rumori hæc credens, poenitentiam Neronis, & recuperatam matri gratiam per gaudium memoraret, imprudens eius mali, quod una cum Agrippina ipsi expectandum erat. Idem Tacitus *l. c. n. 4.* Et sane Seneca, si quis alius, qui illo tempore, dum hæc evenerunt, adhuc floruit in aula Neronis, tantam vim conversationis in mutandis moribus ac contrahendis intellectus vitiis præclare observavit in *Lib. III. de Ira cap. VIII.* Sumuntur, ait, a conversantibus mores, & ut quedam in contactus corporis vitia transliunt, ita animus mala sua proximis eradit.

§. VII.

Hactenus causas credulitatis extra hominem consideravimus, quæ in credulo latent, in posterum erunt perpendendæ. Equibus statim se offert voluntas, sive secundum propensiones naturales, sive secundum affectus, ab eis ortos, æstimerur. Inter propensiones, quæ credulitatem in humano intellectu excitant ac conservant, voluptas eminet atque avaritia. Nam voluptate præditi erga alios, plus quam par est, benevolos se præbent, atque hoc pacto intellectum suum eo dirigunt, ut omnia, tametsi multis suspecta, semper in partem meliorem interpretentur, ideoque hominum dictis, factis ac scriptis temere credunt. Otio, quod huic propensioni proprium ac familiare est, prorsus impediens, quo minus necessarium examen suscipiant cum earum conditionum, quas supra in teste nequissimus *cap. 1. §. VIII.* tumeventus aliarumque circumstantiarum, unde fides dicentis aut agentis identidem vacillare potest *l. c. §. IX.* Dum ergo viribus intellectus suis parcunt, molestasque circa inquirendam veritatem meditationes fugiunt, in credulitate, semel con-

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 33

contracta, miseri quam diutissime hærent. Præ ceteris vero, qui diffuunt voluptate, creduli sunt in rebus prosperis eisque obtinendis, iuxta ac retinendis. Imaginationibus enim abundantes, de quibus mox §. X. meliorem sibi fingunt, quam forsan eventura est, fortunam, præsertim si adulatores accedant, blanditiisque suis lepida hæc commenta extollant. In republica vero litteraria tanto nocentior est credulitas, ex voluptate nata, quanto insolentiores reddit artium sectatores, suo indulgentes genio, ut ea proponere audent, quæ ad falsi, non veri propagationem faciunt, ut fabulas aniles, insulsos iocos, aliasque res ludicras adlegent. Quæ sibi placent, aliis etiam placere credunt. De Abelardo id memoria prodidit Otto Frisingensis Episcopus in *Lib. 1. de gestis Friderici 1. Imperatoris*: quod magistrum induens Parisias venerit, plurimum in inventionum subtilitate non solum ad Philosophiam necessariarum, sed & pro commo- vendis ad iocos animis utilium valens.

§. VIII.

Et si avaritia magis suspicionem, de cuius differentia *cap. 1. §. XIV.* prolixè actum est, quam credulitatem intellectui imprimere videtur; nihilominus, quia anxios sollicitosque de futuris eventibus homines reddit: Ideo in rebus adversis pari ratione, atque voluptas in prosperis, credulos efficit. Plus enim mali imminere sibi credunt, impellente tanta animi sollicitudine, quam expensis rerum circumstantiis unquam evenire potest. Levis de malo rumor, avaros statim percellit, quo id affore credant. Ingrata præteritarum quoque calamitatum recordatione eliciunt iudicium temerarium, quod credulitatem constituere supra probavimus *cap. 1. §. V.* ut viribus ac consiliis diffidant, quibus tamen periculum mali omne avertendum est. Cum itaque cavere volunt, ne quam rerum suarum iacturam faciant, imprudentes hanc credulitate sibi attrahunt, ad eventum duntaxat, non ad media simul in rebus trepidis intenti. Recte igitur Sallustius in *Orat. II. de Rep. ordin.* Iulium Cæ-

E
sarem

farem his extollit laudibus: *In te præter ceteras unam artem egregie mirabilem comperi, semper tibi maiorem in adversis, quam in secundis rebus animum esse.* Neque ad rem pertinet diligentia, quam avari colunt, ut a credulitate omnium optime se liberare posse, a multis visi sint. Si enim dicendum, quod res est, diligentia illa sequitur cuiusque desiderium: non in mentis, sed opum curam directum: in negotiando & acquirendo, non in meditando versatur. Adeo, ut labores, quos instituunt avari, non mentis, sed corporis proprii sint. Accedit his, quod secunda malorum memoria distrahat & opprimat iudicium, quo minus discernere possit atque examinare illas circumstantias, quæ ad credulitatem adversi eventus ipsos seduxerunt. Præterea, deficiente in avaris ingenio, media eorumque inventio subducitur, quæ alias depellendo malo idonea fuissent. *Quæ vero de invidia metuque avari dicenda restant, §. seq. servamus, ut proinde non minus avarus, quam voluptate irretitus credulitate capti ac constricti maneant.* Opportune igitur rursus dixit Sallustius in bello Catilinario: *Avaritia quasi venenis malis imbuta, corpus animumque virilem effeminat.*

§. IX.

Neque ullus pæne affectus est, quin ad producendam credulitatem inserviat. Eccei ignotum est, quod pridem in proverbium abiit: *id quemque facillime credere, quod maxime cupit?* Obnubilant vero tunc affectus humanum intellectum, vel si ad parens potius, quam verum bonum & malum prosequuntur aut averfantur, vel in modo & gradu excedunt. Hinc evenit, ne singulas circumstantias tam in teste, quam in re ipsa, uti par est, adcurate scrutetur. At omisso hoc scrutinio nascitur temerarium aliquod iudicium, in quo credulitatem consistere, satis demonstravimus *cap. I. §. VI. & VII.* Ita amor non sui tantum, sed & aliorum efficit credulos, quod veteres probe calluerunt dicentes: *credula res amor est.* Quotusquisque mortalium amore sui captus, non eo dementiae procedit, ut sibi persuadeat credatque

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 35

que, tantam sibi inesse eruditionem, formæ gratiam, potentiamque, quantam sibi vehementer exoptat. Præsertim si qua istarum perfectionum species, quæ tamen cum illa per imaginationem oblata nequiquam conferenda est, in ipsis deprehendatur. Neque minus aliorum amor credulitatis causa est, in personas siue diversi, siue eiusdem sexus propendens: de illo infra agitur §. XIII. de hoc notandum est, quod amantes tunc sint creduli, cum protinus sibi persuadent, se redamari, quoties ambigua tantum signa hoc indicant. Sane externis gestibus fidere non licet, quos arte & astu adsumi, novimus: nedum verbis, quæ benevolentiam spirant. Faciamus cum amore singula connecti; at nexu minus necessario, quem levissima quædam circumstantia laxare aut solvere potest. Adeo ut, quæ credulo putatur amicitia esse, modo precaria servitus, de qua Hugo Grotius *Lib. I. de J. B. & P. cap. III. §. XXI.* modo gnathonica quædam adulatio sit. Amori succedit spes, & vana quidem huc spectat, quæ, ut fecunda mater, credulitatem enititur, quia intellectum ad cogitationes melioris fortunæ semper elevat. *vid. cap. I. §. VI. & hoc cap. §. VII.* Quare Poëta Sulmonensis in *lib. II. de Pont. Eleg. ult.* non male cecinit:

hec credula vitam

Spes fovet & melius, cras fore semper ait.

Quamvis in rebus difficillimis, eisque, quæ plane fieri nequeunt homines versentur; nihilominus spes eventum promittit, eaque ratione intellectum facit credulum. Atque hoc est, iudice Seneca in *ep. X.* spes longas inchoare, quas ille tribuit dementiæ. Demens enim est, qui impossibilia credit futura. Vere non minus, quam scite Ludovicus Vives in *Comment. ad S. Augustini Lib. XII. de civitat. DEi. cap. XIII.* Nullares est, scribit, de qua liberius homines mentiuntur, quam te venturis; quoniam nihil nos audimus libentius, etiamsi mentiri sciamus. Ita favor in eos noster, qui futura iactant prædicere, licentiam eorum irritat & alit. Hæc ille. Neque est, quod gaudium hic excludamus, utpote

quod animum effert suis bonis viribusque fidem; quod si illa subitanæ mutationi sunt obnoxia, de his vero amplius sibi gaudentes præsumunt, quam in ipsis est, ineptam credulitatem se contraxisse ostendunt. Alios, circa res gratas etiam occupatos, affectus ut taceamus, cum haut minor eorum vis sit in credulitate excitanda, atque horum, qui ad res ingratas pertingunt. Quis enim adeo rerum omnium hospes est, ut ignoret, metum, invidiam, tristitiam similesque affectus ad credulitatem permovere intellectum humanum. Sic metus, cum qui ex malo imaginario nascitur, tum qui intensiore motu graduque pectus concutit, tantopere intellectum excitat, ut graviora, quam revera sunt, damna & pericula, sibi penitus insuperabilia, esse credat. Neque ad rem pertinet, quod metus homines reddat cautos. Intelligendum hoc est de metu probabili & iusto, qui veram metuendi causam præsupponit, cum metus, qui credulitatis causa esse dicitur, vanus omnique ratione, quæ ipsum probare possit, destitutus sit. Qualis est metus malorum futurorum, vel nimis remotorum ab eventu suo, vel rarissime occurrentium. Eiusmodi meticulosos ac credulos homines optime redarguit sæpe citatus Seneca *ep. XXIV. Est sine dubio, ait, stultum, iam esse miserum, quod quandoque futurus sis miser.* Ecquid aliud invidia, quam credulitatem alit, cum ægris oculos aliorum felicem successum invidus inspicit, sibi que credulam hanc imprimit persuasionem, ut proinde peperam existimet, se aliis emergentibus fieri deteriorem. Et quia invidi spem non habent, se ad alterius virtutis & artis profectus pervenire posse, hinc fortunam eius, cui invident, libenter deprimunt, hac inducti credulitate, fore, ut minor in posterum intercedat disparitas, prudenter censente Vellamio in *Serm. Fidel. IX.* Perinde tristitia æque ac ira producunt credulitatem, illa calamitates; hæc iniurias aliasque læsiones augendo: illic se explet lacrymis credula turba egeritque dolorem; hic vindicta bonum, ipsa vita iucundius esse creditur. Quis igitur fando omnes affectus eorumque in
 præ-

producenda iuvandaque credulitate vim ac potestatem percensebit? Temperare vero nobis non possumus, quin dicta nostra confirmemus testimonio Baconis de Verulamio in *Nov. Organ. Lib. I. §. XLIX. Intellectus noster*, inquit, *luminis sicci non est, sed recipit infusionem a voluntate & affectibus, id quod generat, ad quod vult scientias: Quod enim mavult homo verum esse, id potius credit. Reicit itaque difficulta ob inquirendi impatientiam; sobria, quia coarctant spem; aliora natura propter superstitionem; lumen experientie propter arrogantiam & fastum, ne videatur versari in vilibus & fluxis; paradoxa propter opinionem vulgi; denique innumeris modis suisque interdum imperceptibilibus affectus intellectum imbuit & inficit.*

§. X.

In intellectu autem ipso non sedem tantum occupavit credulitas, sed & variæ huius causæ continentur. Equidem ad facultates intelligendi quod attinet, nisi in iusta virium proportionem subsistant, vitia morbosque parere possunt. Adeo, ut ingenium nimis superante iudicium, illi pro viribus indulgentes, divinationes improbables, uti Chiromantia, Geomantia alique, de quibus singulari libro Caspar Peucerus de *Divinationibus* consulendus est; inventiones bono destitutas eventum, quas *cap. I. §. IX.* explosimus; fictiones uti omni carentes, ut de anilibus fabulis *b. cap. §. I.* monuimus, in medium proferunt, eisque & sibi & aliis imprimunt credulitatem. Præsertim si imaginationes fecundi cuiusdam ingenii ad res divinas ac spirituales adplicentur, tum demum illa credulitas oritur, quæ ad idololatriam, superstitionem aliaque vitia ac errores hominem abripit, ceu postea videbimus *c. III. §. II.* Hinc frequentia passim leguntur sapientum monita: ne indulgeamus ingenio, sed illud iudicio temperemus. Neque officit, quod imaginationes provocent & accendant attentionem. Io. Baptista du Hammel in *Mesaphys. p. 495.* Ergo tantum abest, ut intellectum in credulitatem coniciant, ut ab eadem potius liberare possint. Ve-

rum distinctione expediri potest obiecta hæc difficultas, scilicet imaginatio moderata est, aut immodica: hæc credulitatis, illa attentionis causa est; quia posterior imaginationis species in eo turbat intellectum, quod vagas elicit cogitationes, sed quæso in turbis quænam attentio? Deinde cum imaginationem causam esse credulitatis adseruimus, non de omnibus rebus, etiam materiæ immerfis, sed præcipue de his, quæ eius expertes sunt, hanc intelleximus, licet propterea non negemus, in illis pariter erroris ac credulitatis causam fore, non tamen adeo frequentem, secundum ea, quæ dicta sunt *C.I. §. IX.* Simili ratione de memoria statuendum est, utpote cuius excessus, multitudine rerum inpressarum confundente intellectum, deminuit acre politumque iudicium. Idemque, qui aliis memoria præcellunt, iudicium illis deesse, quotidiana experientia satis docemur. Jam vero credulitas est aliquis defectus in iudicio, eamque ob causam avaris credulitatem quoque adscripsimus *b. cap. §. VIII.*

§. XI.

Quod in voluntate affectus, in intellectu sunt præiudicia, quæ ad producendam credulitatem non parum momenti adferunt. Nam auctoritatis illud præiudicium, quod ab infantia menti nostræ adhæsit *vid. præced. §. V.* ætate succrescente vires acquirit, multorumve morborum causa existit. Præ ceteris infertur credulitati, quoties vel novitatis studio tenet homines, vel in admirationem antiquitatis eos evehit: quorum illi credunt, nova tantum vera esse, & quæ ab antiquis etiam recte posita sunt, convellunt; contra hi antiquissimum, quodque verissimum credentes, ea contemnunt, quæ recentiores industria sua invenerunt. Hinc evenit, ut commenta antiquitatis diligenter credantur, ac credita fideliter custodiantur; eis tamen nova infinito numero in dies accrescant, ac sine prævio examine admittantur, sintne vera, an tantum adparentia bona, ut nostro tempore cum primis impletum videatur dictum: *Nihil tam absurdum dici posse, quin a pluribus credatur.* Sin vero inter se comparantur

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 39

tur, præiudicium antiquitatis eo, quod novitatis esse dicitur, multo potentius est ad ingignendam intellectui credulitatem, quia nova ut plurimum sunt suspecta, sed antiqua, quæ tot annorum præscriptione munita, tot celebrium virorum auctoritate corroborata, & continua velut ferie propagata sunt, hac persuasione imbuunt intellectum, quod ab antiquis circa artium studia omnia exhausta sint atque explanata, ut nihil amplius in eis fuscipi possit. Ita sensim præiudicio cæcæ obedientiæ accedente, quæ inchoata erat credulitas, nunc demum consummatur. Nondum enim consuetudinis illa tenax observatio desit, propter quam pluris valent fabulosæ quorundam Doctorum narrationes, cognitione rerum vera, quia plurimi acerbo omnis veritatis odio abrepti nolunt illis displicere, quorum doctrinæ semel se addixerunt. Ignari eius moris, qui docentium proprius esse debet, scilicet consiliis, non imperiis artes inculcare & propagare. Unam hanc inter præcipuas causas esse putat Isaacus Casaubonus *Exerc. XVI. contra Baron. p. 427.* cur opiniones super rebus, quas credimus antiquas, propugnare malimus, quam ex antiqua veritate emendare, aut ex nova illustrare. Et quo magis demissa sunt discentium ingenia, eo ad credulitatem procliviora, ut de plebe post §. XV. adnotabimus. Nobis iam præiudicium præcipitantiæ attingendum est, quod efficit credulitatem, quando pro ratione probandi arripitur, quæ vel cerebrina speculatio, vel mera mentis deliratio est. Quam plurima huius credulitatis exempla dabunt Iurisperiti, in expellenda æquitate cerebrina laborem suum collocantes, Medici, æque ac Philosophi fallacias falsæ causæ ac similes, probe animadvertentes. Unicum ridiculæ cuiusdam credulitatis inspergere liber de Rege Silesiæ, Boleslao Calvo, de quo ex Chronico quodam Silesiaco, cuius nomen non expressit, refert B. D. Spenerus in *Syllog. Princip. Imper. p. 347.* his verbis: *Er wolte haben, man solte den Schweinen im Winter Heu zu fressen geben, weil sie Sommers Graß fressen.* Interim illa præcipitantiæ omnium maxima cre-

24   CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS

credulitatis causa est, quæ experientiam commendat, at nondum fide dignam. Et sane in experientia semper videndum est, ne qua fallacia subsit, quæ iudicium præripiat. Cum vero inter experiendum nihil magis familiare sit viro imperito, quam falli, itemque non bono quam fallere. Unde fides non adhibenda est temere quibuslibet experimentis, ac præsertim illis, quæ auribus potius, quam oculis hauriuntur. *Conf. cap. I. §. IX.* Nihil enim est, quo sæpius decipiuntur homines, ac in credulitatem concitiuntur, quam per inductiones minus sufficientes, quoties ex tribus aut quatuor experimentis atque exemplis quædam illi principia eruere solent, parum perpendentes, quæ sibi adversa sunt. Unde talis experientia sibi fidentes non potest non facere credulos, quia temeraria tantum experiendi libido est, & perverso more a particulari argumentum instituit ad id, quod universale est, ac si quod uni, aut paucis convenit, omnibus convenire possit ac debeat. De credulitate hac admodum frequente merito viri prudentes conqueruntur, ac nobis exhibent illorum exempla, qui ab eadem damna sua senserunt. Ceterum adiungenda est illa credulitas, qua ex præcipitantia quis in ambiguo sermone intelligit atque eligit partem sibi meliorem. De Cræso Lydorum Rege constat, qui valde ambiguo Apollinis oraculo

Κραῖσος ἀλὴν διαβάς μεγάλην δυνάμιν καταλύσει:

Cræsus Halim penetrans magnam pervertet oraculi vim;

permotus fuit ad credulitatem sibi nocentem. Cum enim pluris æstimaret vim oraculi, quam par erat, nec circumspicere attenderet, sub notione hac *δυνάμειος* latere ambiguum sensuum, ut modo sua, modo hostis sui, Cyri, vis intelligi possit, ideo, quam defæcato iudicio discernere noluit, postmodum cum iactura & regni & opulentia suæ, nimis pensavit, dum sero pœniteret ipsum credulitatis fuisse. *Herodotus Lib. I.*

§. XII.

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

41

§. XII.

De temperamento, ad credulitatem concurrente, paulo difficilior solet inspectio esse, in primis si ea memorie reperiuntur, quæ sub initium *hujus cap.* §. II. latius exposita fuerunt, quæ materia non sit origo mali. Aliud enim est principium, aliud medium: illud ex errore Pagani; hoc ex vera sententia Christiani Philosophi statuerunt in perverstiganda mali origine: quorum hi post lapsum materiam pro physica & instrumentali causa, quia in pluribus actionibus suis, anima indiget organis corporis, quæ a contrahendis & contractis vitiis propterea excludi non possunt; contra illi ante lapsum hominis materiam pro principali, eaq; independente, DEoque corvæ mali causa defenderunt. Quod ipsum permovit Bælium, non ab admisso quidem errore penitus absolvere, sed minimum Manichæos excusare: quod tamen viris Theologis disquirendum supra reliquimus. Nostra potius est sententia, ut corporis & animæ summa est connexio; ita & contagium mutuum. Inde sequitur, ut morbi ac vitia intellectus diversa etiam dependant ex constitutione corporis, & nominatim ex temperamento sanguinis. Quamvis non tam a partium fluidarum & solidarum compositione sola, quam a motuum, horumque in illis defectuum, varietate illa deducamus. Necessarium igitur est in explorandis credulitatis causis observare quoque temperamentum, & quibus morbis non voluntas tantum, sed & intellectus, qui in cerebro sedem suam fixit, exinde adficiatur, paulo curatius sub examen vocare. Cuncti autem Philosophi, qui iugum Aristotelicæ servitutis excuserunt magno consensu docent: Mores & morbos animi sequi hominis temperamentum, quam regulam tanti aestimavit facile summus Medicorum Græcorum, Galenus, ut integro libro eandem posteris commendaret: *οτι τα της ψυχης ηδη ιπταταιται ταις τω σώματος κρᾶσειν.* Cum vero regulam istam in præfenti applicamus, satis liquet, sanguineum temperamentum reddere homines ad credulitatem proclives, quia

F

hoc

hoc præditi humoribus utuntur bene temperatis, in primis sanguinem habent ceteris subtiliorem, utpote particulis salinis eisque volatilibus instructum, qui sine ullo obstaculo vasa eius transit, cerebrique humani meatus percurrit. Hinc eiusmodi sanguinis motus facilis & fluxilis homines efficit alacres, hilares, promptos, sed cura simul atq; circumspeditione vacuos, eoque modo tandem credulos. Incuria enim & negligentia sanguineos ita disponit, ut minus considerent, tam dicentis, quam agentis conditionem, nedum actionis aut inventionis suæ eventum. Et quia inconstantia laborant, quæ moræ impatiens est, examen de circumstantiis personæ aut prolati testimonii necessarium instituere nolunt, adeoque temere in singulis iudicant ac credunt. Præterea promiscua erga homines benevolentia usi, ne quidquam mali verentur, aut suspicantur, inde rursus culpa sua in credulitatem sanguinei incidunt. Etsi vero ad otium proni esse videntur, nihilominus hoc credulitatem eorum non minuit, sed auget, uti demonstratum est §. VI. Neque enim in sanguineis crasum aliquod otii animadvertimus, quo phlegmatici, seroso sanguine, torporem quemdam attrahente, premuntur, sed liberale est, adeoque non quemvis laborem, sed molestiorem tantum subterfugiunt. Viribus itaque intellectus sui in eo parcunt, ne statum personarum & rerum omnium momenta adcurate ponderare velint. Formicis hac in parte similes, quæ per arbores ultro citroque sine causa discurrunt. Licet insuper polleant ingenio, non tamen cum eo coniunctum habent iudicium, hinc ab eius excessu in credulitatem conici *modo citato* §. VI. clare ostensum est. Alia inventio, alia inventarum rerum adplicatio est; in hac, non ibi ingeniosorum illa credulitas haut raro deprehenditur. Deinde neminem fugit, sanguineos in ludicris, non in seriis negotiis versari. Unde quod in illis motu proprio inveniunt; in his fuga molestæ meditationis æque ac perpetuo teneritudinis suæ sensu avertente, aliorum fidei atque dexteritati quidquid ex cogitari potest, permittunt, & ita credulitatem sibi acqui-

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

49

acquirunt. Ex dictis iam patescit, longe diversa ratione credulitatem tribui melancholico temperamento instructis. Sanguinei enim ex benevolentia; Melancholici ex invidia: illi magis ex aliorum; hi ex corrupto potius sui amore creduli fiunt. In hoc vero melancholici a credulitate videntur immunes esse, quia cogitabundi sunt. Sat enim patientiæ habent ob tardio rem sanguinis motum, ab admixtis particulis terrestribus pendentem, ut proinde cogitationes suas uni rei constantius adstringant, eoque etiam modo credulitatem fugere possint: in quam sanguinei, qua sunt animi sui facilitate ac levitate ab una re in alteram cognitione sua protinus transiunt. Verum, his minime obstantibus, cum melancholici ad mala futura vehementer trepident, & ubi calamitates ingruere sentiunt, anxii sint nimis atque timidi. Quam ob causam creduli fiunt, & quem errorem de malis imminentibus ex credulitate sua hauserunt, ut maiora sibi fingant, quam forte existunt mala, sanguinis sui constitutione ita ferente, multo pertinacius retinent. Et quoniam in rebus omnibus aliquid potius sibi obstaculum, quam successurum esse velut præsupponunt, inde continuo metu affliguntur, ne eventum, quem præoptant, sint consecuturi. Que igitur follicite scrutari, & expendere ab aliis putantur, non ad corrigendam, sed ad confirmandam credulitatem suam de adverso eventu faciunt. Maxime si eorum attendantur exempla, qui supremo melancholiæ gradu infecti, atra scilicet bile cerebrum obscurante, crediderunt se vasa vitrea aut cærea, aut se in feras bestias mutatos, ne nocerent, foras prodire noluerunt. Sexcenta occurrunt alia, quæ narrare nostrum non patitur institutum, legi tamen possunt apud Casparum a Reies in *Campo Elyseo lucund. Quæst. LXXIII. n. 2. seq.* & D. Michaëlem Bernhardum Valentinum in *Pandeis Medico-Legalibus Pr. I. cas. III. IV. & V.* Claro argumento, quod in profundiore melancholia, quæ demum cunque circumstantiarum exploratio suscepta esse videatur, non illa statim minuat, sed potius adiuvet credulitatem.

44 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

tatem. Siquidem e melancholicis multi reperiuntur, qui non desipiunt, ac videre nullum licet, quin aliquo pacto fallatur imaginibus suis, credulumque sese ostendat.

§. XIII.

Secundum ordinem, quem supra hoc cap. §. II. & XII. elegimus, occasiones quoque investigandæ sunt, quæ ad credulitatem invitant. Quibus potissimum hominis status accensendus est, tam naturalis, quam adventitius. Quod ergo ad statum naturalem attinet, feminas videtur sexus impellere, ut magis sint credulæ, quam mares. Equidem vi temperamenti plerumque sunt teneræ, molles, & a natura imbecilles, quod pluribus evincere conatur Io. Huartus in *Serutin. Ingen. cap. XXI.* ratus, ut verba eius se habent, *femellas ob rationem frigiditatis humiditatisque sexus sui profundum aliquod ingenium consequi non posse*, adeoque pronas esse ad credulitatem. Verum in hoc fallitur Huartus duplici modo: uno, quod licet ex qualitate temperamenti etiam dependeat illa ingenii ac iudicii imbecillitas, quæ feminas reddit credulas; ea tamen sola non sufficit, cum maximam partem ab educatione vitium hoc proveniat. Nam feminae procul a virorum commerciis instituuntur, & proinde ipsas experientia destitui necessum est, quum a rebus gerendis procul se habere tenentur, nec litteris erudiuntur, nec peregrinari permittuntur, quibus adminiculis, expulsa credulitate, vera prudentia acquiritur. Alter modus est, in quo errat citatus Auctor, quod qualitatem illam sanguinis, indeque proveniente mentis imbecillitatem omnibus feminis sine discrimine tribuit, parvi pendens quottidianam experientiam, quæ cum passim confutat, feminas nobis offereudo tales, quales animi prudentia maribus hauri cesserunt. Præter alios, qui ex instituto hoc argumentum tractaverunt, legi potest D. Præfidis *Schediasma Historico-Politicum de Ordine Seminarum Equestri*, § III. seqq. & Agidii Menagii *Historia mulierum philosophantium*. Quare pleraque saltem seminarum, non levis infirmitate tantum impellente, sed &

defe-

defectu bonæ educationis accedente, credulitatem contrahunt. Dum urbanitati potius student, quam virtuti. Atque hinc venustæ magis sunt credulæ, quam deformes, utpote quæ omnia, quæ dicuntur, serio dici propter elegantiam formæ sibi imaginantur. Iam vero excessus illæ imaginatio- num obstat iudicio, quo minus cuncta, quæ proferuntur, ad- curate examinare queant §. X. Mirū itaque non est, cum sedu- ctiores tanto facilius apud formosas amori suo inveniunt lo- cum. Quam veteres inspiciendo feminarum venustarum credulitatem, recte cecinerunt, apud Iuvenalem *Satyr. X. rara est adeo concordia formæ atque pudicitie*. Eiusque rei exemplum Ovidius sinit in epistola Phyllidis ad Demophon- tem:

*Fallere credentem non est operosa puellam
Gloria; simplicitas digna favore suis.
Sum decepta tuis & amans, & femina verbis,
Dii faciant laudis, summa sit ista tue.*

Sed ad abusum elegantis formæ hæc spectant: si enim bene collocetur, evenit formosis, quod Verulamius in *Fid. Serm. XI. I.* de formæ gratia recte iudicavit: *quod virtutes splende- re faciat, vitia erubescere.*

§. XIV.

In naturali statu porro ætas venit sub examen nostrum, quæ adolentes, eosque, qui annis sunt his paullo inferior- res, ad credulitatem excitat. Principio enim præcipitantia agitantur, quæ ingenium eorum perquam mobile & vaga- bundum comitatur. In primis ubi ad cognoscendum ea proponuntur, quæ novitatis aliqua specie blandiuntur. Tanto igitur proniores sunt ad hæc credenda, quanto fluidio- rem & callidiorē sanguinem ipsorum ætas sortita est. A- dolentes namque multas habent propensiones cum san- guineis & phlegmaticis communes, quippe voluptatibus gaudent, cura sunt vacui, otio litant, e quibus credulitatem promanere paullo ante traditum §. XI. & XII. Neque ob- stat hoc cap. cit. §. XI. ubi dictum, nova esse suspecta; sed su-
spi-

spicionem a credulitate distinctam esse, tradidimus *cap. I. §. ult.* Lærgimur hoc de viris atque senibus, qui longo reum usu didicerunt, non quælibet nova prodesse, iccirco ea habent suspecta. At nos loquimur de adolescentibus, qui experientia carent, suisque votis ac desideriis tam crebro non exciderunt, quam viri ac senes. Unde tanto promptius credunt futura, quanto facilius hæc obrineri posse, vanis decipri persuasionibus, sibi imaginantur, ac pericula & impedimenta, suis confisi viribus, maxime contemnunt. Dum vero imprudentia & neglectu futuri corrumpunt intellectum, id consequuntur, ut de rerum obiectarum eventu, & dicentium testimoniis ac promissis plus veri, quam in illis est, sibi persuadent, vanaque persuasionem creduli fiant. Deinde cum in illa ætate aliorum potestati & auctoritati toti sint obnoxii, ab eaque ita dirigantur, ut, quæ traduntur sententia, adolescentum intellectui sine ratione & sine ullius dissensu imprimantur, quo ab infantia sua præiudicio humanæ auctoritatis protinus adfuecant, eoque vires suas exerente, ad credulitatem facile abripiantur. Nihil enim quidquam eis suppetit, quod opponant, nec rationem sciunt, cur aliter opinentur, adeoque in sola dicentium auctoritate adolescentibus est adquiescendum. Et quamvis ab Arnaldo Geulungio in *Logic. Resit. Pr. IV. Sect. II. cap. VI. §. III.* testimonium inter bonas rationes connumeretur; nihilominus ipso candidè fatente, ratio est non interna, de qua hic solliciti eramus, sed externa, immo illa deficiente eatenus recipitur, quatenus in suo genere bona, scilicet peritia & bona intentio in teste adparent, de quibus latius actum est *cap. I. §. II. & IX.* Cum igitur pueri & adolescentes has conditiones inhibente testimonium imprudentia sua negligunt, aut ab altero compelluntur, ut ei absolute credant, tunc profecto non possunt non fieri creduli. Ex dictis liquet, qua ratione pueri vera loquantur, ut in Germanorum proverbio est: *Kinder reden die Wahrheit.* Scilicet non suo, sed aliorum iudicio freti. Cum plerumque non intelligant, quæ locuti sunt,

sunt,

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 47

sunt, ac proinde modum tenere nesciunt. Parum absunt hoc in parte ab animantibus, quæ vocem edunt, ubi iudicio opus non est.

§. XV.

Si vero in statu adventitio, cuius mentio *præc.* §. XIII. facta est, homines consideramus, respectu politicæ occurrunt, qui ad interiorem eius constitutionem spectant, Imperantes ac subditi. Ex quibus subditi, maxime autem illi, qui plebeium genus sequuntur, reliquis ad credulitatem procliviores sunt *vid. cap. I. §. IX.* Nam demissum nimis & humile ingenium possident, quo ad recipiendos aliorum errores, & ea retinenda instituta, quæ maiorum inexplorata auctoritas invexit ac famæ tradidit, summopere inclinant. Conf. Diodorus Tuldenus *Dissert. Socrat. Lib. II. Dissert. III.* ubi de ingenio populi agit. Hinc anilibus, ex traditione longæva continuatis, opinionibus ac fabulis inhaerent, quibus plus vano metui ac spei ineptæ deferrunt, quam maturis salubribusque consiliis. Ita solent de plebe tantum non omnes res quasque ex utili iucundoque metiri, easque ex parte voluntatis ad averfationem terribilium; aut ad luxuriam delectabilium arripere, utrisque vero ad credulitatem abuti. Hic in promptu habeant, qui cum plebe versantur, ingenium suum, & in casum inversum convertere sciant id, quod terrere, aut quod nimis delectare potest. Ubi ergo graviora sibi credunt imponi onera, quam revera existunt, ibi contrarium illis ostendendum est. Ecquis etiam non animadvertit plebem, hac in parte istis similem esse, qui incubum credunt malum externum fore, a quo premantur, cum tamen in ipso sanguine & mala corporis dispositione hoc ipsum situm sit: sic penes plebem culpa est ob pigritiam & otii amorem, & quod magnitudinem fortunæ suæ peccandi licentia metiuntur. Quod per omnem Romanæ urbis historiam de plebe deduci posset, donec cuncta bellis civilibus fessa sub unius imperium recubuerunt, nisi intra limites

48 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

tes nostros foret subsistendum. Neque in sacris alio sunt ingenio, qui a plebe descendunt, eosque non penitus excusat quæritus ille prætextus: se in simplici fide sua velle adquiescere. Simplex enim fides aut ratione sinceritatis spectatur, aut ratione exclusæ cognitionis distinctæ: quamvis igitur priore sensu in fide simplici illis adquiescere liceat; non tamen plebeii alio, quam posteriore sensu, modo dictam excusationem proferunt, adeoque eorum fides non simplex, sed cæca est, quæ credulos & incautos reddit in negotio religionis. Exinde etiam accidit, ut nulla re efficacius multitudo regatur, quam superstitione, teste Curcio *Lib. IV. cap. X. n. 7.* quæ ad effectus credulitatis a nobis relata est infra in *cap. III. §. II.* In præsentī dehortationem Iusti Lipsii commendamus in *Lib. I. Polit. cap. III. n. II. Superstitionis*, inquit, *si indulgeri sibi sentiat, altius radices agit, quam ut commode evelli possit.* Iung. Zevecotius in *Observat. ad Suet. Caesar. cap. LIX.* Immo in singulis negotiis vix aliter evenire potest, quam ut plebs semetipsam credulam reddat, cum plus fidei tribuat testibus de auditu aliorum instructis, quam his, qui visu rem perceperunt. Quare indignabundo calamo scripsit D. Io. Balth. Schuppus in *Tr. von der Einbildung p. 493.* Dieses ist des gemeinen Pöbels eigentliche Schwachheit, daß er eher und mehr glaubet, dem was er höret, als was er siehet. Et quemadmodum fallax per sensus perceptio omnibus hominibus ad credulitatem via est; ita ex illa potissimum plebs decipitur, utpote quæ secundum sensus potius, quam rationem vivendo, omnia quæ istis percipiuntur, talia esse credit, qualia sensus ei exhibet. vid. Io. Claubergius in *Proleg. Logica* & Io. Baptista du Hamel in *Lib. I. de Mente Human. cap. XXIV.* Senault in *Tr. de l' Usage des Passions Disc. IV.*

§. XVI.

Neque singulis hominibus solum credulitas inheret, sed & integras gentes olim ac nuper invasit. Sic de Ægyptiorum, gentis antiquissimæ, credulitate vates ipsorum lulu-

culentissimuma perhibent testimonium, quorum mentionem iniicit Curtius *L. IV. c. X.* Et sane vatum istorum prædictiones tantam in hominum animis habuerunt efficaciam, ut, vel solo lunæ deliquio, adnuentem sibi credulam turbam, in quas partes voluerint, pertrahere potuissent. Labet id ipsum elegantissimis Curtii *l. c.* potius, quam nostris enarrare verbis: *Rationem, inquit, ipsi percepsum vulgus non edocent, sed affirmant solem Græcorum, lunam esse Persarum: quoties illa deficiat, ruinam, stragemque illis gentibus portendi.* Idem quoque Historicus, paucis interiectis, de militum, in Alexandri M. expeditionibus occupatorum, multitudine hoc confirmat: *Ubi, ait, vana religione capta est, melius vastibus, quam Ducibus suis pareat.* Satis autem caluit suo tempore vanam militum credulitatem Agathocles, Siciliae Rex, atque in eludendis malis omnibus, quæ ad illam identidem invitant, prudentiam suam ostendit. Cum enim versus Carthaginem duceret classem, & ex solis defectu militum animi terrentur, non minori cura huius rei rationem, quam belli reddendam putabat: duplici argumento scrupulum eximere conabatur, & quod ratione temporis nihil portenderet, & quod sibi malum non nunciaretur. Nam quod iis iam navigantibus eclipsis esset orta, dicebat, *si ante profectionem id evenisset, se pro adverso prodigio habiturum; at iam procul dubio hostibus minari Deos: adens, defectum naturalium siderum semper presentem rerum statum mutare, certumque esse, florentibus Carthaginensium opibus, adversisque rebus suis, commutationem significari.* Justinus *Lib. XXII. cap. VI.* Quantum vero vituperandæ credulitatis documentum dederint Græci illi Theffaliciæ populis vicini, ex commento de hippocentauris liquet. Cum enim Centauros, incolas Theffaliciæ, primum equitare viderent, crediderunt eos monstra, quæ habeant partim humana, partim equina membra, dixeruntque Hippocentauros. A quibus postea traxerunt occasionem fabulandi Poëtæ: habitare Theffaliciæ iuxta Pelion montem

G

Hip-

70 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS

Hippocentauros, anteriore ac superiore corporis parte hominum, posteriore equorum effigiem referentes. Natalis Comes in *Mytholog. Lib. VII. cap. IV.* Hanc vulgi credulitatem de hippocentauris secutus Tribonianus, contra severam Imperatoris Iustiniani prohibitionem, quod nolit ab antiquis fabulis ius Romanum repetere §. III. *Instit. Proem.* in titulo *de inutilibus stipulationibus* inferuit hoc de Hippocentauro exemplum §. I. *cit. tit.* Admodum claro argumento, valde nocere contentas antiquitates, earumque loco electas fabulas, iurium cultori. Si ergo verum fat. ri liceat contra inolitam opinionem, stipulatio hippocentauri erit utilis, utpote equitis aut draconarii militis promissio, inter Principes, non inter privatos valitura: quorum illi iure milites conscribendi pollent; quo hi carent. Vid. D. Præses in *Tr. de Principe Monopola.* Ridiculum itaque est, quando Plinius in *Lib. VII. H. N. cap. III.* memorat, Claudium Cæsarem retulisse, hippocentaurum, seu semiequum & semi hominem in Thessalia natum fuisse, eidemque perperam subscribit his verbis: *& nos principatu eius allatum ei ex Aegypto in melle vidimus.* Usque adeo fabulis indulgent homines, ut & incredibilia ab ipsis credantur. Ne tamen Aegyptiis aut Græcis tantum credulitatem vindicasse videamur, ad alias etiam gentes, nos convertimus. De Sinensibus constat, eos ex cæca gentis suæ æstimatione, eamque secuta credulitate, ad illud absotum pervenisse commentum, ut naturæ universæ monarchiam quandam invisibilem tribuant, ubi non alius regiminis sit status, quam in regno Chinæ, quod omnibus imperiis exemplar esse debeat, ut refert Mr. de la Loubere *du Royaume de Stam Tom. I. cap. XXIII.* Neque Americæ populi hic sicco pede prætereundi sunt, quorum eximia simplicitas ac pene incredibilis credulitas a cunctis notatur, qui cum Iosepho a Costa, Hugone Grotio, aliisque horum originem, mores ac vitæ instituta descripserunt. In primis illam prodiderunt, cum Christophorus Columbus ad humanitatis, eique innexæ hospitali-

tatis

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 51

catia iura eosdem persuadere non potuit, tunc metu irati Numinis deterruit. Cum igitur sciret, eclipsin lunæ brevi futuram, lunam, iis gentibus DEam, manibus clatis restatus hanc iniuriam, non æquamente laturam, quod se hominem, sui amicum & cultorem, a portu, ab hospitio, ab aquis, a commercio prohiberent. Vid. Lambertus Danaus in *Aphor. Pol. ex Lib. VII. Thucid. in fin.* Similiter ob excusorum ab Hispanis tormentorum tonitrua, indeque exsurgentem fumum, odoremque sulphureum ac ignitum, temere crediderunt a DEo immitti fulmina, seque hinc obligatos, ut Hispanorum desideriis adnuant. Iosephus a Costa *Lib. I. Hist. Ind. cap. IV.* Iuncto Francisco a Victoria in *Releç. Moral. V. Sect. I. seqq.* & D. Becmann *de Turbamentis vulgi C. III. §. II.* Sed cur ad exterarum gentium credulitatem excurrimus? cum Germani nostri hac culpa non vacent. Quos gentem non astutam, nec callidam, sed cuius animus ad simplices cogitationes pateat, pluribus persequitur Tacitus *de Moribus Germanorum cap. XXII.* Ac præterea Germanis tribuit, quod eis in re parva sit pervicacia; quam fidem vocarent *l. c. cap. XXIV.* Quibus satis superque eorum credulitatem arguisse videtur, si conferantur, quæ *cap. I. §. V. & VI.* itemque *hoc cap. §. VI.* disseruimus. Sed maioribus nostris maxime accidit hæc credulitas, cum litterarum secreta viri pariter ac femina ignorarent. Postquam vero istarum cultura felici successu supervenit, non emollivit tantum animi mores, sed nec credulos esse permisit. Alias fando non adsequimur gentes, quibus morum simplicitas, aut receptus mos exagitandi, credulitatem adfricuit. Cui volupe est, plura perlustrare exempla, is adeat Io. Boemum in *lib. de moribus omnium gentium*, utpote qui nec nævos intellectus penitus intactos reliquit.

§. XVII.

Plurimum vero ad gentium credulitatem contulerunt Legumlatores, qui ipsis imperio præfuerunt. Cum enim intelligerent, nervum obsequii esse auctoritatem, quam legi-

12 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

bus suis conciliaturi, commercium in hoc negotio cum DEO eis intercesfisse finxerunt. Nota sunt istius commenti exempla de Minoë, Lycurgo & Zaleuco: quorum ille Cretenfibus fuis leges, velut a Iove acceptas; ifte Lacedæmoniorum civitati, tanquam Apollinis confilio compositas; hic a Minerva traditas Locrenfibus, obtulit ac perfuafit. Teftibus, Platone *in Minoë*, Herodoto *lib. I.* Cicerone *lib. II. de leg. Iuftino Lib. III. cap. III.* Atque morem hunc fimulati cum DEis commercii imitati funt Reges Romanorum, præ ceteris Numa Pompilius, ut populum fuum facris obligaret, & legibus arctius constringeret, DEæ Ægeriæ monitis fe fe inftitutum commentus eft, uti memorat Livius in *Lib. I. cap. XV.* Plutarchus *in Numa*, Florus *Lib. I. cap. II.* Maxime vero, revelationes fimulandi confuetudinem legum conditores adhibuiffe, commemorat Diodorus Siculus *Lib. II. cap. XCIV*, cuius verba digna funt, quæ integra adfcribamus: *Id commentum*, inquit, *genus apud plures quoque alias gentes adhibituiffe ferunt. Nam apud Arianos Zaurauftes bonum genuum; apud Getas Zamolxis communem Veftam, apud Iudeos Moſes DEum, qui lao dicitur (ita paganus homo de facris alienis, tamenſi veris, diſſerit) legum fuarum auctorem finxiſſe perhibetur: ſive, quod admirandum prorsus & divinum eſſe iudicarent commentum illud, quod in commodum ſocietatis humanæ exiret: ſive quod vulgus ad maiestatem & potentiam illorum, qui leges inveniffe dicerentur, reſpectans, dicto magis audiens fore exiſtimarent.* Unde conſtat, fictas Legumlatorum revelationes non alia intentione uſurpatas eſſe, quam ut ſibi ſubiectos in obſequio continerent moresque pravos metu Numinis reprimerent. Quo tamen obtentu evitare non potuerunt, quin eos in credulitatem præcipitarent, quæ toties committitur, quoties fides rebus fictis præſtatur.

§. XIII.

Quæ hætenus fuerunt tradita, ad statum politicum respexerunt. In sacro ubi corruptio adparet, ibi occasio datur credulitati. Et quoniam nulla religio in solo naturæ lumine subsistit, sed quævis sua nititur revelatione; inde gentes vera destitutæ, ad fictam falsamque revelationem provocantes, viam ad credulitatem sibi pandunt. Ita Gentiles ad oracula, auguria, fabulasque Poëtarum, quos remittunt, eosdem credulos reddunt. *Conf. supra §. V.* Falsa enim decipiuntur persuasione, Poëtas nosse omnia, iuxta illud Virgilii:

Quæ sunt, quæ fuerint, quæ mox ventura trabantur.

Pari ratione Iudæi, quando ad Thalmudem confugiunt, næniis fabulisque scarentem, largam credulitatis messem carpunt. Quæ accidit etiam Muhammedanis, Alcorano suo consecratis ac mancipatis, ubi *novæ septu* quædam Iudaicarum fabularum, reliquiarum gentilismi, retrimentorum Christianorum, & penus contradictionum offenditur. Et utinam inter Christi nomen profesos non extarent sectæ, quæ vel somnia sua divinis scripturis æquipararent, vel fictis, nescio quorum, spirituum ad partitionibus illuderent, vel adfectato quodam conscientie dominio suos ad credulitatem invitarent. Pluribus hæc explicare atque illustrare possemus, nisi merito verendum, ne fines artium turbemus ac confundamus. Ideoque saltim delibavimus, nec pertractabimus fictas revelationes, aliosve credulitatis in sacris adparatus. Cum autem Pontificii inter hos restim ducant, pace eorum, quorum magnopere interest Papales corrigere ac refutare errores, hæc superaddimus dictis nostris. Scilicet quandiū Pontificii simplici fide convincere suos conantur atque eo compellere, ut Pontificem in definiendis fidei negotiis infallibilem esse credant, tandiū absurdissima, quæ nec ex sacris litteris, nec ratione probari possunt, urgente cæcæ obedientie præiudicio, de quo §. IX. *supra actum*, credere iubentur. Inde purgatorii ignes accensi, reliquiarum

14 CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS.

usus inventus, sanctorum adparitiones innotuerunt, similesque abusus, quos eliminare, Theologorum virorum opus ac labor est. Est profecto insigne credulitatis specimen editum a Gregor. M. in *Dialogis*; qui ex adparitionibus spectrorum, profationem purgatorii petiit, dignus hanc ob causam visus est, quem Melchior Canus, religionis suae socius acriter reprehenderet in *Lib. II. Loc. Theolog. cap. VI.* Immo credulitati istorum temporum id condonandum fuisset, modo nostra aetate, qua lux veritatis omnium oculis illabatur, iisdem tenebris Pontificii sese non oblectarent. A quibus tamen revocantur in ipso Concilio Tridentino, quod Lex fundamentalis est Pontificiae religionis, in cuius Decreto de Purgatorio *Sess. XXV.* severa est sententia: *Incerta, vel quae specie falsi laborant, evulgari, ac tractari, non permittant Episcopi. Ea vero, quae ac curisfiratem quandam aut superstitionem spectant, vel turpe lacrum sapiunt; tanquam scandala & fidelium offendicula prohibeant.* Sed quid vetat, quo minus forense illud dictetium ad hoc Concilii decretum adplicemus. *Protestationem esse facta contrariam.*

§. XIX.

Diximus supra *cap. I. §. X.* credulis plenas esse scholas, nec mutamus hanc sententiam. Notius enim est, quam ut ignorari possit, discentes credere docentium magis, quam culpa sua. Siquidem illi vel arcana comminiscuntur, ut reliquis paulo profundius artes rimari videantur, vel subtilia, aliena, minusve necessaria praefertunt utilibus, propriis atque magis necessariis, ut palmam promti ingenii aliis reddant dubiam, qui haec talia etiam proponunt. Immo rebus ex alia, quam profitentur, disciplina petitis ac propositis id consequuntur a discipulis suis, ut credant se a Polyhistoris cuiusdam ore pendere, tantaque dignos felicitate repertos esse, ut una arte cognita, ceteris carere possint, perinde, ut in proverbio circumfertur, una fidelia duos parietes dealbare liceat. Glaucoma hoc obiicitur credulis a Philosophia Iuridica, Medica ac simili. Exempla enim non mutant
tium

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 37

tum doctrinæ, sed tantum illustrant. Id quod more suo accurate ostendit celeberrimus Vir Dⁿ. Bierlingius in *Lineam Method. stud. cap. v. §. XXIV.* Non diffitemur, docentes haut exiguam hoc facto sibi comparavisse autoritatem, qua tamen ab auditoribus in præiudicium coarversa, nec minimam causam præbuisse credulitati. Quam summopere provehit Philosophia sectaria, servitute quadam ingenii erga sectam eiusque conditorem invecata. Ne vero, qui ex nimia credulitate illi semel addicti sunt, ad meliorem mentem redeant, attendantque per omnes sectas veritatem esse dispersam, neque unam omne verum vidisse, ut præclare docet Grotius in *Lib. de J. B. & P. Proleg. §. XLII.* Ideo pro conservanda discentium credulitate ea, quæ in altera secta recte & naturæ conformiter dicta sunt, refutant atque impugnant. Non aliunde enim incautorum alitur credulitas, quam a crebris dissentientium stricturis, laude propria, sui commendatione, & promissionibus eventu maioribus. Præcipue si velo quodam vel symbolorum, ut in Pythagoræis, vel locutionum paradoxarum, ut in Stoicis, vel terminorum obscurorum, ut in scholasticis doctoribus cuncta dogmata incrustentur. Cum autem ut fere quibus quisque moribus præditus est, eos transfundat in dictionem suam, secundum Senecæ iudicium *Ep. XIV.* ita qui credulitatem discentibus instillare satagunt, genus sermonis sui magis ad movendum ac delectandum dirigunt, quam ad docendum & convincendum intellectum. Quo igitur vehementiores sunt adfectuum motus, eo minor quidem est veritatis propositæ attentio, quippe qua non infunditur, nisi tranquillis cogitationibus mentique sedatæ; nihilominus maior est docentium admiratio, unde credulitas quoque nascitur. Et quamvis rationi nihil gravius officiat, quam satyris & ioculari cavillatione delectari, ut Georgius Mackenzei in *Lib. de imbecillii humani ratiocinat. P. II. circa fin.* probe admonuit; attamen, quæ sæculi nostri labes est, fortiores creduntur atque solertiores, quibus exinde victoria cedit. Adeo ca-

coë-

coëthes hoc temere credendi ubique dominatur, ut vitium pro virtute, & inertia pro arte, cæca fide recipiatur atque æstimetur.

§. XX.

Quibus perspicue declaratis ac demonstratis, non desunt acriter obiicientes, credulitatem non artificum atque Doctorum, sed artium ipsiusque doctrinæ vitium esse sive sententiarum ac hypothesium varietas, sive controversiarum copia, quæ in iisdem occurrit, cum cura inspicitur. Sed principio notandum est, parum referre, quas quisque docentium hypotheses recipiat, modo talis sit doctrina, quæ ad usum ducat, vitæque humanæ conducat. Sin vero illarum selectus habendus sit. Præferantur demonstratiuæ, quia docentium scopus atque intentio esse debet, ut discentes, in quantum patitur rerum conditio, aliquid certi sciant. Quibus connumerantur faciles ac breves, cum multitudo, aut difficultas, non instruat, sed credula discendum ingenia perturbet. In primis autem turæ elegantur, quia periculis circumdata est vita nostra, ideoque illæ hypotheses sunt optimæ, quæ graviora quædam pericula tollunt, vel saltem ea minuunt. De controversiis ita censendum est, illas non tam artium esse, quam artificum, quippe qui vitiis & intellectus & voluntatis suæ easdem excitaverunt. Neque singularum tractatio discentes reddit credulos, sed istarum, quæ ostentationis gratia moventur, aut ex fundamento suo genuino non eruuntur, tunc accidit, ut vel veteres errores in his propagentur, vel novis detur occasio. Liceat ad ineptum disputatorem huc ea transferre, quibus Cicero in *L. II. de Oratore*, ineptum oratorem depinxit. *Qui quod aut postulat tempus non videt, aut plura loquitur, aut se ostendat, aut eorum, cum quibus est, dignitatis, vel commodi rationem non habet.* Deinde opponunt illud sat notum Quintilianum dictum; *multa utilitatis gratia fingi, ut puerorum ætas improvida ludifcetur.* Præterquam enim quod fictiones omnes hauri improbemus, modo quæ promittitur, utilitas re ipsa

CAP. II. DE CAUSIS CREDULITATIS. 57

ipsa obtineri possit, Hugo Grotius *de J. B. & P. Lib. III. c. I. §. XV.* sed cum ad homines maturæ ætatis extendantur, qui intelligendi viribus valent; illis ubique illudere fictionibus, proximum est ad credulitatem aditum præparare, & alienum ab officio, quo homines aliis hominibus obligantur Tacemus, quæ in superioribus adduximus §. V. circa educationem caute instituendam occupati, ne in eorum, qui educantur credulitatem desinat. Denique communem illam sententiam accidunt urgentque: *discentem oportet credere.* Quamdiu scilicet præsumtio illa perfectionis pro docente militat, tamdiu hoc discenti permittitur. Nam tribuenda est doctoribus fides, sed non tam propter solam auctoritatem, quam propter rationes & condiciones, quibus illam sibi comparaverunt, ne obliviscamur eorū, quæ dicta sunt c. I. §. VIII. & XIII. Sic Nazianzenus atq; Basilus, at quanti Ecclesiæ Patres! Præceptore Libanio Sophista usi sunt prædicta ratione, ac credulitatis periculū effugerunt. Patiamur quoq; gradus esse profectuum: sunt incipientes; sunt quasi adulti in artium studiis: illis fidei; his scrutinii gloria relicta est, quia priores res in causis suis nondum perspiciunt, & *plus adhuc non capio certi profectus*, Seneca iudice *Epist. XXXIII.* illorum ætas. E contrario, qui per longi temporis diligentiam ad plenioram iudicandi facultatem profecerunt, istorum alia ratio est. Si enim aliena fide semper niti velint, in perpetua credulitate versabuntur, ac plures non detegentur errores, quin immo vana hominum commenta, mente discantium caligante, veritati commixta ad posteros eosque feros transferentur: Quare ex Epicharmo Ciceronem in tempore admonentem provectiores discantium audiant: *Nervos atque artus esse sapientiæ non temere credere.* Et maxime Philosophiæ cultoribus id convenit, qui doctrinas suas non ex revelationibus, ubi fide opus est, sed lumini naturæ debent, quod ab una parte rationem, ab altera sensum, ab utraque experientiam requirit, quæ credulitatem satis expellunt.

(98)

CAP. III.

DAMNIS ET REMEDIIS CONTRA CREDULITATEM.

SUMMA.

Connexio cum distributione damnorum in ea, quae artibus & vitæ consortiis a credulitate impendent §. I.

Credulitas infert Theologiæ damna in theoria per traditiones; in praxi secundum statum personarum producit vorum obedientiæ cæcæ, cuius discrimen ab obedientia simplici evolvitur, & una prætextus a captivitate rationis removetur: quod ad cultum DEi attinet, huic admiscet superstitionem: quæ demonstratur ac illustratur cum quibusdam factis Pontificiorum, tum a ritu orandi Paganorum, Iudeorum & Muhammedanorum. D. Geierus laudatur. De Idololatria credulitatis effectu agitur, eiusque exempla inferuntur, addita comparatione eius cum atheismo, tamquam hoc minore errore. D. Iurieu commendatur æque ac testimonium Br. Herbert de Cherbury. Machiavelli vero sententia improbat, §. II.

Iurisprudentiæ conciliat (1) Fictiones legislatorum, de quibus remissive (2) idolum iuris, glossam, cuius admiratores recensentur. Praxin legum ab eadem frustra reperi cum Rennemanno statuitur. (3) spectrum iuris, communem opinionem. Comparatio hæc e-

volvitur. Illam vero non facere a) Doctorum numerum vel auctoritatem demonstratur. Menochii admiratio in Bartolum desixa notatur. b) Nec usum. Ubi de non usu, leges non statim abrogante. c) Neque antiquitatem, quæ præiudicio orta est. De electivo opinionum concursu obiter agitur, inserta remissione ad Dides, & addita censura librorum collectaneorum. Qua occasione Giesle laudatur. (4) Fabulas, quæ tam ex legibus, quam Dibus adducuntur. De consuetudine, doli capacitatem probante, nata ex credulitate, itemque de hac, ut poenæ mitigationi conducatur, remissive §. III. Credulitas non ad Medicos sed ad medicistros spectat, qui rationem ab experientia & vice versa separant. Inde oritur methodus perendi; morborum eventus falsis causis assignatur; corruptio morborum; electio remediorum incongruorum, aut congruorum, sed superstitione in applicandi modo existente. Quas ob causas rejicitur Iudeorum Cabbala practica, Muhammedanorum sanatio per sententias Alcorani, Paganorum curatio per carmina, & inter Christianos Pontificiorum per Enfaladoras, item per Evangelium Iohannis, &c. Iuris Canonici su-

per

persticio circa collectionem herbarum expenditur. De unguento armario nominatim agitur. Feminas præ ceteris superstitiosæ Medicinæ deditas esse probatur. Proverbium de fide ægroti. D. Valentini Medicina illegalis laudatur. §. IV.

Credulitas Philosophica parit (1) Sectas, quarum origo enucleatur, symbolum exhibetur, cõmes in servitute ingenii ostenditur, cuius damna in artium studiis deplorantur. Senece ac Digbæi iudicia inserta sunt. In primis Scholasticorum dominium conscientiæ taxatur. (2) Syncrëcismum Philosophicum, qui declaratur, summeque noxius esse probatur. Hoc nomine Gocklenius accusatur. Iudicium de toto negotio ex Quintiliano petitum est. §. V.

Damna credulitatis Logicæ diuiduntur in ea, quæ arti, & quæ intellectui accidunt: De illis fit remissio ad cap. II.; de his agitur (1) respectu ingenii, in quo elicit imaginationes vanas & cæcæ, ac tandem ipsum enthusiasmum. Solvitur obiectio de entibus rationis eorumque usus in convincendo nimis pertinaci adversario commendatur. Alia de Melancholicorum cæcis imaginationibus examinatur, earumque indulgentiam ad respicientiam prodesse evincitur. (2) respectu iudicii, a credulitate pendet id, quod temerarium est. Quod declaratur, probatur, & illustratur exemplis. Regressus fit ad artem, in primis syllogisticam, cuius figuræ sistuntur, ut oracula

credulorum trivialia. Auctor A. C. hanc ob causam reprehenditur Sturmii novi syllogizandi modicum quoad inventionem, tum quoad usum reiciuntur §. VI.

In Ethica credulitas producit (1) prætextum bonæ intentionis, quæ insufficientis (2) a magno exemplo petitam exculationem, quæ calva esse videtur (3) probabilissimum, cuius natura sistitur & ad meliorem eius perceptionem divisio probabilitatis adfertur. Unde limitatio Ferd. Christ. a Castro Palao alicuius contradictionis argui potest. Imprudentia Iesuitæ Tanneri in hoc argumento monstratur probabilissimum esse credulitatis effectum probatur, una cum remissione ad Ddres tam veteres, quam recentissimos §. VII.

Occasio credulitatis Politicæ in hypothese D. Textoris explicatur, eaque refutatur. Fatales Rerumpublicarum periodos frustra a certo annorum numero derivari ostensum est. Sententiæ huius origo Platoni Philosophia investigatur. Quales sint veræ periodi declaratur. De Imperantium nominibus fatalibus quædam exempla enumerantur. Richterus notatur. Iudicium de illis interponitur, de prompta illustratione a Pontifice, post electionem sui nomen mutante. §. VIII.

Physica credulitas nocuit vel in genere, per commenta qualitatuum occultarum, fugam vaui, & spiritus cuiusdam vectoris, vel in specie secundum tria illa regna, scilicet in minerali, insolitas vires lapidibus a-

liisq; fasfibilibus adfingendo. In vegetabili, fuperfitiofam plantarum propagatioem, introducendo. In animali, adiuuando varias fabulas e. g. de Gryphis, quorum intuitu notatur D. Frantzius, ænigmata de Phœnice, nœnias de ortu Bafilici, de quo Aldrovandi lectio commendatur. Tricæ de loquela brutorum a Fabricio ab Aqua pendente excitatæ reiciuntur. Deliramenta vulgi circa meteora, præfertim ignea. De Astrologica credulitate tam veterum, quam recentiorum agitur, eiusq; prædictiones vanitatis conuincuntur. Indorum recentiorum exemplum ideo adiectum est. §. IX.

In Pneumatica credulitas corruptit (1) effenti. spiritus, quam Paganæ Philofophi in puriffimo igne quæfiverunt, quos fecutus effe videtur Anonymus Autor noviffimus in principiis Philofophiæ, cuius fententia ad incommoda & contradictionem perducta est (2) potentiam fpirituum circa adfumptionem corporum, Ubi de fpeftris tam figillatim, quam gregatim vifis: iudicium de illis accommodatur cum perfonis, tum temporis, in quo adparuerunt. Lavateris laudatur. Delirionis de adparitionibus animarum opinio exhibitur. Torum argumentum Viris Theologis difceptandum permittitur, & propterea Clerici modestia probatur. Media via circa Magiam D. Elix Cameratii adducta est §. X.

Credulitatem in hiftoria peperiffe fabulas demonftratur addito Senecæ testimonio. T. Livius a credulitate vindicatus contra Balium a Tollando. Occafio fabularum a

Paganis & a Pontificiis confectarum in hiftoria facra: in fæculari hiftoria partim ab invidia Hiftorici, vti de Crefia Cnidio id probatum, partim a ftudio erga gentem propriam, partim a defectu neceffariorum adminiculatorum vti de Monachorum fcriptis hiftoricis iudicium fert Aventinus. Sic hiftoria de Rolando tergemini mendacii arguitur. Dietrici verbis concluditur. §. X.

Effectus credulitatis in vitæ confortiis a) quotidianis est deceptio b) feleftis, perfidia: Exempla tam facra, quam profana adducuntur. Solvitur obiectio, quæ occasione decepti Simonis Maccabei mota est. Vitia, quæ ex credulitate in privatas focietates redundant, una cum damnis inftruntur. Credulitatem in Republica Principes ad audiendos delatores; fubditos ad fequendos calumniatores difponere, demonftratur. Rufus dubium de utilitate delatorum expenditur, ac reftrictione habita de caufa cognitione evitatur. Querelæ de gravitate onerum publicorum ex fubditorum culpa æftimantur. §. XII.

Remedia contra credulitatem proponuntur, & omifis communibus eliguntur propria, quorum unum, crede, fed cui credas, vide. Idque probatur (1) ex conditione rerum humanarum (2) ex qualitatibus tefti neceffariis, (3) ex caufa teftimonii alleganda. Hinc Catonis junioris exemplum una cum methodo Socratica commendatur. Refolvitur dubium de artifice, cui in arte fua credendum. Lockii fententia ponderatur, qua teftimonium

anum nudum pro signo probabilitatis habet, cuius refutatio dicto Ciceronis obfigatur. §. XIII.

Alterum est remedium: Respice eventum una cum modo & ordine in mediis ad illum consequendum. Quod rursus probatur a) ab utili, quia eventus docet. Illustratur

Plauti & Ciceronis sententia de oculata manu. b) a necessario, quia ad selectum mediorum facit. Removetur dubium de personarum differentia. c) a periculoso. Unde differentia in modo applicandi urgetur cum excusatione, & dicto Senecæ concluditur. §. XIV.

§. I.

Quemadmodum nulla calamitas sola existit, ita nec vitium sine damno accidit atque periculo. A malo enim provenire malum, exinde liquet, quia culpam premit poena comes. Id ergo, quod a credulitate imminet, iam superest explicandum. Tanto brevius, quanto in superiore tractatione uberius eius mentio subinde facta est. Experientia vero nos admonente tam in artium studiis, quam in vitæ consortiis modo dictum damnus & periculum deprehenditur. Hinc secundum ordinem, vulgo obtinentem, utrumque commemoraturi sumus.

§. II. Nusquam autem graviora damna dedit credulitas, quam in religione, atque eam complectente Theologia. Quæ viri Theologi in scriptis suis latius deducunt, nobis summo digito, & velut per indicem ea tetigisse, pace ipsorum liceat. Sic inter Pontificios credulitas peperit non *rituales* modo, sed & *dogmaticas traditiones*, quas circa rerum divinarum notitiam pari pietatis adfectu cum scriptura facra recipiunt. Admodum enim solemne illorum est effugium, ut, ex scripturis sacris quod exculpere nequeunt, *traditionum* autoritate muniant, minus attendentes, quod vel dubiæ sint fidei, vel sibi contrariæ, vel scripturæ etiam adversæ. Quam ob causam refutantur a Casparo Brochmano in *lib. de Verbo Dei non scripto*, Antonio Sadeele in *Tr. de Verbo Dei scripto contra traditiones*, Theodoro Hackspanio in *Exercit. de Libertate Christiana adversus iugum traditionum* aliisque. Pari ratione e Pontificiis Monachos huc usque impulit credulitas, ut Prælati & Abbatibus suis

62   CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

pro consequendo ordine perpetuo *obedientie voto se* subiicerent. Quo tamen ipso cœcum quendam superiores suos sequendi impetum, non propositum implendi horum voluntatem, satis declarant. Neque Monachos iuvat prætextus a captivanda ratione petitus, *vid. cap. I. §. XIII.* Cum hæc captivetur in rebus, vel supra hominis captum positis, vel ad subiectos non æque pertinentibus; at *votum obedientie* cohibet iudicium in negotiis, quæ intellectus humani iudicium non penitus excedunt, & præterea ad subiectorum Monachorum statum cognoscendum maxime spectant. Unde, quod fides dirigit alias & moderatur, id credulitas in tali obediente excludit iudicium, ut imperata faciant, sed sine ratione & intuitu connexionis cum statu suo. Et proinde, quam Monachi captant gloriam obsequii, probrosa quædam fervitus est, cum, quanto opere etiam in hoc voto sibi placeant creduli, tamen sui non sunt, omnino amissa propriæ voluntatis libertate, ut *nec velle amplius, nec nolle habeant*, ceu de ipsis loquitur Pontifex in *cap. ult. de sepultur. in VI. so.* Ut autem credulitas circa Dei rerumque divinarum sensum admisceat *traditiones*, & circa personarum statum elicit *votum perpetuæ obedientie*; ita circa DEI cultum producit *superstitionem*, qua creduli non in excessu, sed perverse, probe monente Hugone Grotio in *Proleg. de J. B. & P. §. XLV.* quod ad modum & media attinet, Deum colunt. Nam creduli factis otiosis indulgent, ceu demonstravimus *cap. II. §. XII.* ideoque peregrinationes ad loca sancta, flagellationes, oblationes & alia cultus electitii ac superstitiosi specimina edunt. Deinde simplices sunt, iuxta *cap. I. §. XIV.* & iudicio, rerum circumstantias discernente sive carent, sive pro ignavia sua uti nolunt. *cap. II. §. XI.* creduli. Hinc sequitur, ut DEum amandum timeant, & colendum violent, quippe falsis, variis ac frivolis cærimoniis eundem venerando. Maxima pars cultus divini sunt preces, omnium gentium consensu, speique in DEO collocatæ signa. Jam vero superstitio gentium illas gestibus parum congruis aliisque

cir-

circumstantiis sc̄davit cum has sub necessitate imposuit. Prodeat exempli loco, ritus orandi versus plagam mundi, qui credulæ superstitionum menti debet originem suam Pagani eligunt orientem, solem vel pro DEO *cap. II. §. II.* vel ut excusantur ab Antonio van Dalen, minimum pro Symbolo præsentia divinæ colentes: Judæi versus occidentem orant, Solymorum tanquam natalis soli dulcedine ducti: Muhammedani meridiem præferunt, quod Meccam æque ac Medinam, Muhammedis & Patriam & tumulum, ad hanc plagam sita esse putant. Ad septentrionem nullus ex populis se convertere audeat, inter orandum, quod ex plurium credula persuasione infernus ibi situs sit. Miramur id exemplum consummatisimum Theologum D. Marcinum Geierum omisisse, qui tamen in luculento *Tr. de Superstitione*, plura congescit, quæ lectu & cognitu dignissima sunt, & Plutarchum Paganum Philosophum, de eodem argumento agentem, in ordinem sæpe revocavit, eiusque errores una cum Moralistarum falsis & opinionibus & excusationibus diligenter excusit. Denique credulitas viam pandit ad idololatriam, quia non ex vano timore solum procedit uti probavimus *c. II. §. IX.* sed & quos occupavit, anxios timidosque reddit. Sic prima in orbem terrarum idola vanus credulorum metus introduxit, sive de crassa Paganorum, sive de subtili aliorum idololatria agamus, quæ *æroboriv* modo Principum, modo sanctorum, modo conditorum alicuius sc̄ctæ concernit. Interim quocumque modo hæc sese habent, de quibus consulatur Jo. Gerhardus Vosius *de Origine & Progressu idololatriæ p. II. Lib. I. cap. IV.* & Thomas Godwin in *Mos. & Aaron Lib. IV. cap. I. cum seqq.* ubi de idololatria Judæorum gemina proferuntur, Nihilominus idololatriæ ex credulitate tanto gravius errasse non videntur, quanto athei ex incredulitate *vid. cap. I. §. XIV.* cum isti adulatores; hi rebelles sint: illi genus humanum in possessione eius doctrinæ, quod DEUS sit, relinquunt; e qua athei pro audacia sua id deiicere conentur. Non ergo curiosam, sed uti-

utilem esse disceptationem hanc, de atheismo deteriore ipsa idololatria, ex dictis patet, cuius tamen adcurata decisio a viris Theologis petenda est. Atque huc quodammodo pertinet D. Petri Iurieu Viri Theologi liber contra Bælium, qui titulum præfert. *Courte revue des Maximes de Morale, & des Principes de religion de l'Auteur des Pensées diverses sur les comètes.* Neque contemnendum est hac in parte iudicium Edoardi Baronis Herbert de Cherbury quod in medium profert in *libr. de caus. error. eiusque append. p. 14. & 15.* de gentibus idololatriis; quamvis in reliquis hypothesebus suis merito deserendus sit: *Dum in idolis ipsis, inquit, aliquam sive bonitatis, sive iustitiæ divinæ particulam coluere, mitius fortasse insaniebant.* Propterea tamen, comparatione hac inter idololatriam & atheismum admissa, Nicolao Machiavello non adsentimur, qui in *Lib. I. de Republica cap. XI. & XII.* indignam hominè, nedum Christiano Politico, fovet sententiam, homines, quo magis sint creduli, eo religiosiores esse, & Rempublicam Romanorum, deficiente idololatria, decrevisse. At mirifice fallitur, quia vinculum Reipublicæ præstat non falsa, sed vera religio. vid. B. D. Hermannus Conringius in *Disp. de Iure maiest. circa sacra.* Quamvis etiam concedamus malos esse piis follertiores, quia artibus, voluptati commodisq; vitæ humanæ, itemque fastui inservientibus incumbunt; prudentiores tamen esse nequeunt, quoniam pii, DEO rebusque divinis intenti, vero bono eoque summo perfruuntur, ut eis, quæ sæculi deliciæ sunt, carere possint.

§. III. Si recordamur eorum, quæ *cap. II. §. XVII.* dicta fuerunt, de legum conditoribus, utpote qui cum Diis commercium finxerunt, ut legibus a se promulgatis auctoritatem quandam conciliarent, non mitiora fata, atque aliis disciplinis iurisprudentiæ a credulitate augurari possumus, Principio nobis sese offert *glossa, idolum illud iuris*, quam credulitas enixa est, magis tamen veterū, quam recentiorum Iurisconsultorum: quorum illi glossæ tantam tribuunt auctoritatem, ut omnis

CONTRA CREDULITATEM.

85

omnes alias superet auctoritates, ceu Baldus in *L. 9. C. de pos. n. ult.* Jason ad *L. 3. D. de f. & f. n. 34*, utrumque secutus Dominicus Arumæus in *P. II. Dec. IV. n. 7.* præfidenter adferit. Ideoque glossæ semper adhærendum esse, præcipit modo citatus Baldus in *L. 1. D. de vulg. & pupill. substit.* A credulo præceptore suo Bartolo seductus in *L. 3. D. de f. & f.* ita arguente, quod glossæ maior sit, quam omnium Doctorum auctoritas. Quæ multos olim & nuper permovit, ut legem nollent in curia receptam agnoscere, nisi quam glossa illustraverit. Et quosdam Pragmaticorum eò progressos esse dementiæ, indignabundo calamo scribit Hennings Rennemannus, vir cordatissimus, in *Iurispr. Romano-Germ. P. I. Disp. VII. §. XXV.* ut ex instinctu mali genii hanc sententiam eructarent, Legibus, earundemque rationi glossam esse anteferendam. Post fori iurisque idolum, quod credulitate matre productum vidimus; alterum profecunditate eius editum est in *speculo iuris, quo communem opinionem* designare libet: quia uti illud in familia; ita hæc credulos in curia terret: illud umbra sine corpore; hæc ut plurimum sententia vel sine lege, vel sine sufficiente aut conveniente ratione. Equidem magnam doctorum Iurisconsultorum debere auctoritatem esse, non abnuimus; absit tamen hac sola eorum opiniones metiamur ac definiamus. Cum ex lege, aut ratione, quæ iuris analogiæ respondet, omnis opinio valorem suum nanciscatur. Alterutra harum deficiente, nescimus, quo modo Iurisconsulti fidem suam probaturi sint. Ad numerum Doctorum non confugiendum esse, supra tradidimus *cap. I. §. X.* cum numerus quoque innumerus detur errantium, qui tamen errori patrocinium nullum præstat. Quamvis in doctorum numero glossa, Innocentius Pontifex, Speculator, & Bartolus contineantur, quibus alias creduli æstimant communem opinionem; nihilominus ad eam recipiendam parum profunt, quia glossa paullo ante reiecta est, & Pontifex cum citatis Doctoribus homines fuerunt, a quibus er-

66 CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

rare alienum non putamus. Videat ergo, qui se excuset
 inter recentiores iurisconsultos, Jacobus Menochius cum di-
 xerit: *Imperantem mihi alium non habeo præter Bartolum.*
 Neque usus per se sufficit dictæ opinioni communi, cetero-
 quin ad multarum opinionum iure ac ratione præmunita-
 rum abrogationem non usus faceret: ut ut privatorum non
 sit, negotii eorumque remedia publica lege introducta, sed
 ignorantia aut oscitantia omiſſa, gnaris & prudentioribus
 viris adimere. Minime vero omnium antiquitatem urgere
 licet in opinionum communium delectu, tum quia antiquissi-
 mum quodque non semper verissimum, nisi præiudicio hoc
 nitentibus *cap. II. §. XI.* tum quia errorum præscriptio non
 datur. Unde liquet, invitante credulitate, haut raro even-
 ire, ut in electivo opinionum concursu, communis proba-
 biliori, & rursus hæc tutiori præferatur, quod inspicientes
 Prosperum Fagnanum in *Tr. de opinione probabili*, Antoni-
 um Mariam Loratum in *Libr. de communi opinione*, & Hi-
 ronymum de Cævallos in *speculo aureo opinionum communium*
contra communes, atque his iungentes *Syntagma communium*
opinionum IV. Tomis constans, & ex *XXVII.* Iurisconsulto-
 rum scriptis eo nomine publicatis collectum, editumque
 Lugduni Gallorum anno *MDLXXXI.* omnino testari pote-
 runt. Quibus omnibus opponimus illud Imperatoris inter-
 dictum *ex L. i. §. 6. C. de V. I. E.* *Neque ex multitudi-
 ne auctorum, quod melius & æquius est, iudicatore: cum possit uni-
 us forsitan, & deterioris sententia, & multos, & maiores a-
 liqua in parte superare.* Maxime hæc observanda sunt con-
 tra illos iurisconsultos, qui iuvante credulitate libros collecta-
 neos conscribunt, proprio iudicio diffusi, eosdem meris *Dd.*
 allegationibus implent, quia sententias sub examen non vo-
 cantes, non tam proprias, quam alienas merces venum ex-
 ponunt: quibus proinde *maioris auctoritatem non concili-
 ant, quam tabernæ alienæ conciliat merus institor* uti pru-
 dentissime iudicat recentissimus Ictus, *D. Joseph Bernhard*
Gletlein Jurispr. Fundam. Lib. I. Tit. II. §. V. n. n. Interea brevi-

ta-

tatis ducti amore silemus fabulas, quibus credulitas Iurisprudentiam non semel inquinavit. Quarum alia in legibus ipsis cernuntur, uti illa de hippocentauro, quam uberius examinavimus *cap. II. §. XVI.* de societate leonina *L. 26. §. 1. D. pro soc.* de quinque receptaculis uteri *L. 36. D. de solut. ac longe plures: alia assumentis Doctorum accesserunt, ut de Aquila oculos in tergo hebente, ac de fallacibus criminum iudiciis, quorum adcuratum pro more suo examen suscepit Illustris Cocceius in peculiari *Dissertat.* de hac materia. Ex credulitate quoque orta est illa consuetudo, qua doli capacita in fure impubere per porrectionem & electionem pomi atque aurei probare satagunt. Si enim impubes doli capax est, ut poenam evitet, potius pomum, quam aureum electurus est. Unde probationem hanc credulorum iudicum vanam esse, quisque animadvertit. Quod autem credulitas vel a poena delinquentem liberare, vel ad mitiorem saltim permovere possit, de eo hic non disquirimus. vid. Carpzovius *Pr. Cr. P. III. Qv. XIX. n. 51.* cum iuris forum paullo propius reliquis attingat.*

§. IV. Etsi Medicinæ non minus, quam aliis disciplinis sua convenit certitudo, sive in methodo, sive in mediis sanandi occupata sit, D. Berger in *Disp. de certitudine Medicinæ*, hac tamen haut obstante, credulitas irrepsit; eorum culpa interveniente, quorum mentionem iniecit *Cap. I. §. X.* qui artem medendi simulant, quam vel plane non didicerunt, vel levi saltim brachio tractaverunt. Adeoque credulitas non Medicorum, sed Medicastrorum vitium est. Cuius damna, ne ab ordine iam recepto discedamus, paucis commemoranda sunt. Eveniunt autem, quando vera ratio medica ab experientia separatur. Inde omnis generis frivolarum observationes colliguntur, ex earumque inductione, at penitus insufficiente, de qua *cap. II. §. XI.* dictum, methodus non medendi, sed perdendi petitur. Deinde credulitati quoque damnum hoc tribuendum est, quoties morborum eventus adscribuntur causis falso arreptis, ac proinde in æ-

68   CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

groti perniciem vertuntur, ut scilicet ex morbo benigno fiat malignus, cura vel profus impedita, vel reddita adhuc difficiliore. Maximum vero omnium damnum est, quod credulitas infixit præstantissimæ artium, medicinæ, a superstitione, quæ modo in conquirendis, modo in adplicandis remediis transparet: illic incongrua media; hic congrua quidem, sed modo utendi supersticioso adhibentur. Ita carminum vi verborumque ope morbos sanari, inter gentes creditum est. Quam ob causam de ludæis, Kabbalam Præcticam amplectentibus, tradit Buxtorfius in *Synagog. Iudeor. cap. IV.* & novissime D. H. J. van Birhuysen Prof. Hano-
 noviensis in *Dissertat. de Cabbala vera & falsa* hoc anno editis, eos certa Psalmorum dicta, chartæ inscripta, contra cuiusque generis morbos collo appendere. Eandem superstitionem Muhammedanos circa Alcoranum suum patrare, refert D. Geier in *Tr. de superstitione cap. III. §. XXII, in f.* Paganorum morem, quo morborum curam per carmina & cantus Musicos susceperunt, uti Orpheum lyra sua pestem depulisse, copiose expendit D. Brendel in *Disp. de hoc argumen-
 to.* Inter Christianos, quod dolendum, Pontificii, præterquam quod feminis carminatricibus, ex Hispanorum idiomate transumpta voce, Enfalmadoris, permittunt, teste Vincentio Filiuccio in *Tom. II, Op. Moral. Tr. XXIV. cap. VI. n. 151.* eodem abusu, quo Iudæi solent conspurcare Scripturam S. ad morbos curandos, nominatim vero Evangelium S. Johannis tali superstitioni subiiciunt, quo Caspar Barzius, Iesuita, in schedula scripto & pectori adposito, pestem febresque malignas in India depulisse atque curavisse narrat Io. Walter Viringius, Archiater Lovaniensis in *præfatione Molani Diario Medicorum præfixa p. 17.* Ne addamus agnos DEI in collo gestatos, sanctorum reliquias aut imagines, quarum non gestatio solum, sed & nuda possessio pro-
 tuenda ac reparanda sanitate una cum aliis eiusmodi amule-
 tis laudatur. conf. Thomas Sanchez in *Lib. II. Summ. Theol. c. XL. n. 39.* Si quis vero putet, propriam hanc esse quorundam
 dam

CONTRA CREDULITATEM.

69

dam Doctorum superstitionem, illi Ius Canonicum evolven-
dum erit *c. III. Caus. XXVI. qu. V.* ubi Martinus Pontifex Pa-
ganorum traditiones recte removet, sed cum in collectionibus
herbarum, quæ medicinales vocantur, expresse permittit, ut
illæ fiant cum Symboli divini confessione & oratione domini-
ca, tunc non tam devotio, quam inolita quædam superstitio ab
eo intenditur. Quid enim fidei professio aut symboli istius
allegatio cum collectione herbarum commune habet? Cur
non æque liceat proferre Decalogi verba, nisi a verbis deri-
vanda esset quædam efficacia in herbas, Neque minor in appli-
candis veris etiam ac congruis medicamentis deprehenditur
superstitio si vel ad distantem locum alicuius remedii effectus,
per nescio quem spiritum vectorem, promittitur, uti de un-
guento arimario somniant, quo illicitus gladius lædenti id ad sa-
nandum vulnus læsi absentis conducere dicitur: vel verbis
barbaris eisque repetitis, accedente dierum discrimine, & ut
sub specie atque umbra pietatis eo maiorem penes credulam
nimis plebeculam assensum mereantur, nomina divina, ex lu-
dæorum æmulatione, iisdem coniungunt, insigniorem vim
medendi remediis ita supervenire perhibent. Præ reliquis
feminæ, atque ex his vetulæ, ad Medicinam superstitiosam
promptæ sunt ac paratæ, ad quam creberrima sollicitæque cu-
stodita credulitas eas perduxit, *vid. cap. II. §. XII.* Unde ve-
rum quoque medicamentum præbentes, illud proverbio suo,
credulitatis indice, commendant, *wenn mann daran glaube / so
helfe die Arznei am besten.* Laude ergo sua mañandus est ce-
leberrimus D. Michaël Bernhard Valentin, Professor Medicus
in Academia Ludoviciana inclitus, qui in *Declamat. V.* quam
Pandectis suis Medico-Legalibus adnectere voluit, noxium
hunc credulitatis fructum *de Medicina illegali & superstitio-
sa* decerpit, ibique secundum tres corporis humani ventres
illa remedia, quæ superstitio excogitavit impellente creduli-
tate, recensuit, perstrinxit atque exhibilavit, ut lectorem im-
pensi laboris nunquam poenitere posset.

I 3

S. V.

§. V. Neque minora in Philosophia damna dedit credulitas, quamvis hæc ex ipsa rerum natura principia sua eruat, in eisque adplicandis perpetuo rationis ductu utatur. Illa vero aut univèrsa Philosophiæ communia sunt, aut singularum eius partium propria. Ex istis nota sunt studium sectæ, ac Syncretismus Philosophicus, quorum hic Doctorem; illud discipulorum credulitatem pro causa præsupponit. Increbescente enim alicuius Philosophi autoritate, omnes sine ullo ingenii discrimine eum sequuntur: ex quibus tamen plures famæ, quam doctrinæ adhærent. Ita accidit ipsis, ut singula, quæ sentit, agit, docet ac dicit, si non semper pro oraculis, minimum pro norma sciendi vivendique, simplici fide, quæ credulorum propria est *Cap. I. §. VIII. & XIII. & cap. II. §. XV.* recipiunt: probationes, a rerum natura petitas negligunt, principia rationis contemnunt, & solum in doctoris sui testimonio adquiescunt. Ad quos commode adplicari potest dictum Senecæ *in Lib. de Vit. beat. cap. I. Unusquisque mavult credere, quam iudicare, nequam de vita iudicatur, semper creditur.* Neque apud Pythagoræos aut Epicuræos saltim audiretur illud *δουρὸς ἴσα* sed apud hos etiam invaluit, quos nostra ætas sub dote suo collectos vidit. Sectæ erunt, donec homines. Quibus addicti iudicium non evidentia cognitionis suæ de rebus perceptis æstimant, sed in opinionem de præstantia & doctrina doctoris sui unice resolvunt. Verum maior nulla est cæcitas, quam nihil per se sapere, nihil iudicare, totum ex alieno sensu iudicioq; pendere. Cum ergo alterius, nempe conditoris, nutu, sectam semel amplexi dirigantur reganturque, credulitate sua in veram ingenii servitutem se præcipitaverunt. De quibus recte iudicat Kenelmus Diglæus *de Immortalit. Anim. Tr. II. c. II. §. VII.* quod alienis oculis videant, ac proinde si quæ de rei veritate difficultates oriuntur, non innata obiecti claritate, & veluti radiis ab ipso emissis easdem dissipant, sed docentis auctoritate supprimunt. At quantum isthæc ingenii servitus studiis Philosophiæ obsit, vel exinde facile

facile est ad intelligendum, quia rerum novarum inventionem impedit, necessariam errorum excludit refutationem, ac utilem sententiarum electionem cohibet. Quo nomine compellanda est Scholasticorum in Papatu philosophia, cui servitus ingenii si non natales, haud leve tamen incrementum debet. Quemadmodum enim Pontifex dominium conscientiarum in rebus Ecclesiarum adfectat, ita illi Idres hoc ad scholæ negotia extenderunt, primum credulos, deinde servos efficiendo. Ad Syncretismum quoque perveniendum est, prout a credulitate dependet. Dum enim huic dediti, sententias vere sibi contradicentes in concordiam redigere conantur, credunt errare neminem, modo dissentientium mens recte percipiat. Non secus atque imperiti credunt, Philosophos errare omnes, cum propter contentiones ac lites inter se consentire nequeant. At nimis care illa pax emitur, quæ cum veritatis iactura coniuncta est. Nam qui veras contradictiones conciliare intendunt, non tollunt errores, sed novas ferunt. Cum accedente hac conciliatione, alteram quoque propositionem falsam reddunt, quia contradictoriae suæ similem efficere cupiunt. Specimen Syncretismi Philosophici posteris reliquit excutiendum Rudolphus Gocklenius, Professor Marpurgensis, in *Conciliatore suo Philosophico*, in quo variorum Philosophorum veterum sententias inter se conciliare studuit, sed irrito conatu, uti inspicientibus hoc scriptum patescet. Nos interim omnibus istis Philosophis, qui Syncretismo favent, opponimus illud, quod apud Quintilianum Patrem *controversia CCCLXV.* extat: *Vis illos iungam, qui seipso dividunt.*

§. VI. Cum singularum Philosophiarum partium propria damna consideraturi simus, sub earum initium nobis Logica occurrit. Quam a credulitate multa passam esse incommoda *Cap. I §. I. II. & V.* indicatis tam veterum, quam recentiorum Logicorum navis, satis evicimus. Sed quoniam illa magis arti, quam intellectui, ab arte directo, obvenerunt, iam ordine nos ducente, de posterioribus damnis quædam bre-

72   CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

breviter proponemus. Etenim ratione ingenii, quod temperamentum corporis sequitur, *cap. II. §. XII.* credulitas in intellectu elicit imaginationes vanas in sanguineis, cœcæ in Melancholicis: utrisque in eo convenit, quod repræsentent imagines rei fictitiæ; discrimine saltim in hoc remanente: quod vanæ animi vitium esse possint, si constantius alantur, quia dolo obnoxia, eisque indulgentes non aliis tantum, sed & sibi metipsis mentiuntur, ut in enthusiasmo adparet, sive Theologico, de quo Io. Lockius in *Lib. IV. de intellectu cap. XIX. §. VI. seq.* sive Philosophico, Mericus Casaubonus in *Tr. de enthusiasmo Philosophorum* sive Poëtico; uti Daniel Morhofius in *Diss. de enthusiasmo Poëtarum*. Quibus exaltatas Paracelsi suorumque adæclarum iunxistemus imaginationes, nisi alio tempore de his agendi occasio se obtulisset D. Præsidi. Neq; obstat, quod entia rationis admittantur, adeoque imaginationes vanæ tamquam credulitatis damna, improbandæ non sint. Verum quælibet entia rationis adeo vana minime sunt, ut vulgo videntur, cum contra pertinacem erroris absurdæ defensorum adhibita, ad contradictionem si non expressam, tamen implicitam ipsum deducunt, ut errore suo vincantur. Alia igitur intentione si fingantur, non refragamur, si ad censum vanæ imaginationis rediguntur. E contrario cœcæ imaginationes, morbus quidem sunt adficiens intellectum, sed præcedente corporis vitio, scilicet atræ bilis in sanguine exuberantia, ac modo dicta culpa per se vacare dicuntur. Quarum exempla varia de Melancholicis adduximus *cit. cap. II. §. XII. inf.* & præterea commendamus illud, quod de nobili quodam Melancholico, inter venandum ab apro vulnus accipiente, quo ex voto sanato, nihilominus sibi imaginabatur, id adhuc corpus adfligere, donec simulatione cuiusdam Monachi, a cœca imaginatione sua liberatus fuerit, Harsdörferus memorat in *dem Schauplatz Lust und Lehr-reicher Geschichte P. VI. Cap. CXLV. n. 12.* Claro admodum argumento, si cœcæ imaginationi locus concedatur, ægros non amplius lædi, sed potius sanitatem eorum pro-

procurari, ut credulitas, quæ danno fuit morboque, minimum hoc respectu tunc commode eederet atque remedio esset. Ratione iudicii autem si affirmatur credulitas, summo opere nocet, quod illud reddit temerarium *cap. I. §. V.* Nam ob simplicitatem intellectus creduli illam personarum & rerum relationem, qua iudicium omne nititur, penitus pervertunt, quia naturam rerum, earumque præstantiam vel plane non adæquuntur, vel recte inter se comparare negligunt. Inde ex neglecto illo rationum, aut indiciorum, examine, quibus res ac personæ inter se dignoscuntur, accidit, ut bonum iudicent, quem alii malum vocaverint: rem arduam, quæ facilis prudentioribus esse videatur. Præsertim si attendamus, credulitatis originem ab affectibus pendere, *iuxta cap. II. §. IX.* Enimvero perit omne iudicium deliberatum, quando res transit in affectum. Neque ex internis personarum ac rerum circumstantiis tunc instituitur iudicium, sed tantum e signis externis, quæ uti communia, ita ambigua esse solent. Creditur dives, non qui satis habet, forteque sua contentus est, sed qui multas opes possidet. Perinde ex benevolentia alicuius, quis facile bonum de illo iudicat, ac præsumit, quod erga eundem bene est affectus: Quare temerarium iudicium oritur ex levitate atque insufficientia rationum, culpa eius in credulitatem redundante: cum graves subesse possint rationes, sed quia credulis notæ non sunt, ideo temerarium ferunt iudicium. *Cap. II. §. XII.* Antequam hinc abeamus, pauca delibanda sunt de syllogismo artificiali, qui in connexionem & ordine iudiciorum consistit, eisdemque satis subiectus esse videtur, ut in eo plus credatur, quam demonstratur. Etenim Logici pro tuendo illo ordine varias & figuras & modos pro situ tam medii termini, quam pro qualitate & quantitate propositionum excogitaverunt, eisque singulis peculiare regulas accommodaverunt, de quibus haut ita pridem Cl. Io. Christophorus Sturmius in *Tr. de Novis syllogizandi modis §. IV.* libro suo de *Universalibus Euclideis* adnexo recte iudicavit, hæc esse

K

tri-

trivialia credulorum oracula, quibus absterri, tantam libertatem sibi non sumant, ut in veritatem istarum subtilitatum inquirere audent. Etsi igitur hac in parte merito laudandus est Vir celeberrimus; nihilominus cum duodecim novorum syllogizandi modorum accessione donaverit Logicam in Scyllam incidit, quam evitare voluerat. Probe enim novit figuras æque ac modos ad vim concludendi in syllogismis nihil conferre, quanto etiam acumine Autor A. C. P. III, cap. V. - IX, id obtinere fatagar; cum situs ille medii termini, qui figuras distinguit atque constituit, tantum externa quædam circumstantia sit syllogismi, quale etiam de modis iudicium ferri potest, adeoque de horum incrementis sollicitus, ad solidam eruditionem parum, licet ad superficialiã multum contulisse videatur. Ne dicamus, novos illos syllogizandi modos partim conversione per contrapositionem maxima ex parte niti, ut ad usitatos facile reduci queant, partim sub indirectis modis veterum Logicorum latere, partim obscuriores esse, quam ut animum dubium valde instruere possint. Conf. cap. I. §. I. Quapropter supervacuis illis inventionibus ac laboribus Senecæ dictum adplicamus: *Imprudencia est supervacanea velle discere, in tanta temporis egestate.*

§. VII. Post Logicæ damna expendenda sunt, quæ Ethicæ credulitas attraxit. Sunt autem tria potissimum, quibus creduli mortalium in morum studio se aliosque decipiunt, Scilicet prætextus bonæ intentionis, magni ac probi viri exemplum, & auctoritas probati alicuius Dæstoris. Ad hæc exigere solent plerique hominum facta sua, eorumque ductum secuti, tunc conscientia suæ satis prospectum esse credunt. Verum quod ad bonam intentionem attinet, nemini hanc vitæ normam esse posse, pluribus evictum ivit D. Præses in *Disp. de Norma actuum Moralium* §. III. Probi viri etiam exemplum ad imitationem provocare valet virtutis amantem; at nullum invenire licet, quæ labes humana est, omni ex parte probum ac beatum. Hinc inter causas malorum

rum

rum nostrorum est, quod vivimus ad exempla, nec ratione componimur, ut Senecæ iudicium nostrorum faciamus *ep. LVIII. in f.* Auctoritas vero probati Doctoris est, quæ credulitate opem ferente, protrahit inter Pontificios *probabilissimum*. Siquidem morum est derivatio e testimonio cuiusque Doctoris a sede Romana probati famaue commendati, ut nihil intersit, sive rationem probandi habeat, sive ea careat: quia non ab interna, sed ab externa tantum probabilitate metiuntur probabilissimum suum, adcoque eis saltim vitæ testem laudasse sufficit. Parum itaque sibi constare videtur Ferdinandus Christophorus a Castro Palao *Tom. II. Oper. Moral. Tr. X. cap. III. n. 33.* quando a Doctore, cuius auctoritas in moribus amplectenda est, requirit, ut eius opinio non contineat errorem. Qua limitatione semel adhibita, quem scriptis suis huc usque defenderat, probabilissimum rursus destruit. Nam singuli eius defensores uno ore præsupponunt, opinionem a probato Doctore adlatam errore vacare: quia supremum sanctæ inquisitionis examen, infallibili sedis Apostolicæ præfule ita iubente ac dirigente, sustinuit. Videat ergo, quomodo cum sociis suis in gratiam redeat. In primis cum Adamo Tannero, qui in *Theol. Schol. Disput. II. Qv. IV. Dub. III. n. 33.* statuere non erubuit: *Quamvis opinio sit falsa, potest tamen semper quilibet illam rursus conscientia præcise sequi propter auctoritatem docentis.* Cui recte obiicitur illud Senecæ *in ep. XLVIII. in f. Levis est malitia, sepe mutatur: non in melius, sed in aliud.* Nobis iam incumbit probare, credulitatis effectum esse probabilissimum. Et sane ex dictis hoc liquet, quia in nuda Doctoris auctoritate adquiescit, quam reiecit *cap. I. §. VIII.* a cœca obedientia perducitur ad executionem, de qua quid sentiendum sit *cap. II. §. XI. & hoc cap. §. II.* diximus, ab ignorantia & bona voluntatis adfectione, omnia interpretante in partem meliorem, excusatur. *Cap. I. §. VII.* Eat nunc quis dicatque probabilissimum non esse turpem creduli ingenii factum. Reliqua, quæ ad gravissimi huius erroris refutationem

nem spectant, neutiquam tractamus, utpote a doctioribus Viris dudum exhausta, uti a D. Iægero in *Tr. de Conscientia Probabili*. D. Io. Iac. Müllero in *Inst. Phil. Mor. Propædevm.* §. XXXVI. D. Rachelio, qui Ludovici Montaltii *epistolas ad Provinciales*, una cum Wilhelmi Wendroekii notis iuncto proprio de *hoc materia* opusculo edidit. Quos consuluisse, neminem pœnitebit. Ceterum in crustaverunt hunc errorem e recentissimis scriptoribus Italis Iosephus Riccius in *Fundamento Theologie Moralis*, ex Gallis Io. Gisbert in libro, cui titulus *Antiprobabilismus*.

§. VIII. Traneundum quoque nobis est, ad illa damna, quæ ex credulitate Politica persensit. Quibus non postremam occasionem dedisse videntur, qui cum D. Io. Wolfgang Textore in *Tr. de vera & varia ratione Stat. Germ. Moder. cap. I.* hanc hypothesin tuerentur: *Politiciam tantum in fortuitis versari*. Semel ea concessa nihil certi in vita civili relinquitur, omniaque ab autoritate & opinione hominum pendere creduntur. *supra cap. I. §. X.* Sicut vero hi successu carent, qui consilia status solum ab eventu notant, ita ausis excidant, oportet, qui negotia vitæ civilis a nuda hominum autoritate deducere gestiunt, periculis atq; damnis tam societates privatorum, quam Republicas credulitate sua involvunt. Conf. Stanislaus Lubomirski *L. de vanitate consiliorum*. Adeoq; frustra sunt, qui fatales Rerumpublicarum periodos, quibus conversæ vel everse fuerunt, intervenienti saltem certo annorum spatio, quæ credulitas ipsorum est, tribuunt. Nam temporis per se efficaciam nullam esse, neminem fugit. Hugo Grotius de *J. B. & P. Lib. II. cap. IV. §. I.* Ut crises in morbis non fiunt ob numerum dierum, sed ob motus humorum, qui inter spatia eiusmodi magis digeruntur & ad secretionem præparantur; ita mutationes Rerumpublicarum eveniunt intra certa temporis intervalla, a quibus tamen non producantur. Et sane inductio, qua istarum periodorum Patroni nituntur, sufficiente exemplorum enumeratione destituitur, quod habito eorum examine evicit Reinhardus

Köni-

Königius in *Theatr. Polit. P. I. cap. VI. n. 70. seqq.* Accedente falsa Platonis sententia, qui admirabilem esse efficaciam numeri septenarii & novenarii cum suis cubicis & quadratis statuit, propterea confutatus a Io. Bodino *Lib. IV. de Republ. c. II. n. 410.* Periodi ergo sunt non annorum, sed errorum & peccatorum in Rebus publicis longe lateque grassantium. Ita legum armorumque contentu, quibus cives ac hostes in ordinem rediguntur, quamplurima imperia destructa esse, Historicorum monumenta passim testantur. Quod etiam nomina quædam regnis familiisve delectui sint, quædam horrore, non aliunde proficiscitur, quam a credula persuasionem, ea vel ad felicitatem, vel ad calamitatem fatalia extitisse. Felicia prædicant Politicorum creduli nomina Leopoldorum Austriacis, Ludovicorum Gallis, Ferdinandorum Hispaniæ Regibus, Christianorum & Fridericorum Danis, ne pluribus referendo fatiscam. E contrario infausta iudicantur, Philippus quidem omnibus Magnatibus apud Richterum in *Axiomat. Pol. IV. exempl. 11. p. 18.* sed data exempla non respondent; Henricorum Regibus Galliæ quia omnes, quos habuerunt, hoc nomine insignitos, excepto primo, cruenta morte perierunt: ut secundus in hastiludio cum Comite Montgomerio, tertius bello civili per Monachum Jacobum Clementem, quartus in via per Ravalliacum. Jacobus Scotis auditu funestum, quia plerique huius nominis Reges violentæ morti cesserunt, nisi quod Sextus ille, post & Rex Angliæ, sicca morte occubuit; quamvis pulveraria coniuratio haut mitius fatum minaretur, exitu tamen destitutum. Similia collegisse in aliis regnis, pronum est. Nobis hæc sufficiunt ad probandam Politicorum credulitatem, in illis sententiis occurrentem: *Nomina esse omnia, item a quorum nominibus imperia & regna initium capiunt, in eisdem desinere.* Hæc igitur philosophiæ anili cordi sint, nos re ad feriam ducta veritatem, nominibus male imputari arbitramur, quod moribus debetur. Neque meliorem inveniunt rationem quotquot Pontificum

nomen suum mutaverunt, credulitate hac induciti: *Quicumque Papa non mutat nomen, non diu vivit.* Credulitas enim id axioma suggestit, cum Pontifices exiguo tempore Ecclesie præfederint, cum annis confecti eligantur, vanam nunc pro vera coniectura amplexi sunt. Aliud mysterium, quod in mutatione nominis Pontificum captat Stephanus Szegedinus *in Spec. Pontific. Rom. p. 32.* veremur nostrum facere, contenti ad autorem hunc lectores remisisse.

§. IX. Si in singulis Philosophiæ partibus, quoad fieri potest, hominis nullius autoritate ne acutissimi quidem Philosophi, sed sola rationis evidentia nitendum, certe in Physica, longe præstabili illa scientia, maxime necessaria est talis admonitio. Secus enim docentes, credulitatem, quæ damno maloque artem hanc premit, temere in vixerunt. Hinc specimina experientie sine ratione data, natura artis æmula facta, speculationes sine usu in lucem editæ fuerunt. Quis non in dies Synecrasæ, sympathiæ & antipathiæ magnifica nomina audit, quibus inausiti sui proditores, ignorantiam circa corporum naturalium vires atque qualitates tegere conantur, & probatione destituti ad fugam vacui, purum cerebri humani commentum, se recipiunt, aut ad spiritum quandam vectorem confugiunt. Adeo vero per omnia nature regna se credulitatis damna diffuderunt, ut nusquam non sive fabulæ sive superstitiosæ opiniones deprehendantur. In regno minerali gemmis lapidibusque eiusmodi effectus a credulis tribuantur, qui naturæ excedunt vires, & proinde occultarum qualitarum pallio frustra veantur. Sic adamantem coniugum amorem physice conciliare: Smaragdum ab actu adulterii: Turcoidem a casu: Rubinum a tristitia & peste præservare, diu est, quod mortales crediderint, a Plinio, Alberto M. si verus est librorum *de virtutibus lapidum & herbarum* autor, aliisque seducti. In regno vegetabili nulla planta, nullum semen terræ infertur, sine superstitionum offendiculis, aut sine certorum siderum positu, quasi horum influxus præter lucem ac solis calorem ali-

aliquid amplius præstaret. A credulitate etiam profecta est, diviso inter arbores felices ac infelices, quomodo Macrobius *lib. III. cap. XX.* ficum albam ex felicium; nigram ex infeliciam arborum numero esse commemorat, huiusque generis plures nugas quas ne tangimus quidem. In regno animalium fabulis plena esse omnia, illi probe intelligunt, qui historiam animalium perferunt. Ita Wolfgangus Frantzius in *Hist. Animal. c. XXXIIX.* commentus est gryphos tantæ vastitatis & fortitudinis alites quadrupedes, ut octo leones & centum aquilas superare, armatumque virum in medium evehere aërem valeant. Neque abs re admiratio nos subit, qui persuaderi sibi passus fuerit, ut quæ ænigmata de Phœnice circumferuntur, vera esse perperam crederet Julius Cæsar Scaliger in *Exercis. CCXXXIII.* Melius contra lepidam de Basilisci ortu fabellam Ulysses Aldrovandus Philosoph. & Medicus Bononiensis in *Lib. XIV. Ornit. c. I. fol. 104. n. 60.* sibi prospexit his verbis: *Quidquid hic, aliique dicunt, ego ne iurantibus quidem crediderim. Tantum abest, ut gallum ovum in sinum ponere, ut eiusdem calore fecundetur, aut ab incubantibus rubris basiliscum generari credam, ut nonnulli etiam NUGATI sint.* Non cuiusvis, mira iactitanti, protinus credendum, sed cum natura eiusque ordine in consilium abeundum est. Hinc bruta animantia inter se colloqui, inepte creditum fuit ab Hieronymo Fabricio ab Aquapendente singulari libro *de Loquel. brutorum cap. 1. & seqq.* conf. D. Præsidis Disput. *de Religione brutorum.* Ad meteora quod attinet, adeo copiosæ ac varîæ occurrunt fabulæ, sive futurorum ariolationem, sive metum, ab eis incusum credulis, attendamus, ut si de ignibus fatuis, de dracone volante, de igne lambente, de scutellis iridis ac similibus tam eruditorum, quam vulgi deliramenta quis recensere vellet, is vastum oceanum exhaurire tentaverit. De Astrologicæ credulitatis, cuius in *cap. I. §. X.* mentio facta est, damnis aliquid adiciendum est, connexionerum ita exigente. Quæ tamen cuncta uno velut fasce

com-

20 CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

complectitur Coelius Rhodiginus *L. IX. Antigv. Lect. cap. XX.* Varronem secutus, cum inquit: *Ex astrologia sine profuxerunt superstitionum omnium vanitates.* Astrologi enim cum unum alterumve eventum, sive huius vel illius fideris existente, aliquot vicibus contingere observarent, deficiente illis a priori quadam argumentatione, in vanis credulisque persuasionibus suis, a posteriori saltem, perstiterunt, ex aliquot fortuitis eventibus, qualemcunque illationis umbram elicuerunt, quæ incautos fefellit. Quo nihil obstante integras gentes, ab Astrologis adeo esse deceptas, ut quamvis prædictiones eorum re eventuque quottidie refelli videntur, iis tamen credere ausint. De Indis id commemorat Bernier *Dans la Relation des Etats du Grand Mogoli*, eos, quoties res quascunque suscepturi sunt, cum hoste conflicturi, missuri legatos, peregre abituri aut matrimonia contracturi, Astrologiam iudicariam consulere. Gemina de Persis adseverat Jesuita Tavernier *in Itiner. Persic. P. I. Lib. V. cap. XIV.*

§. X. Et si corpori opponitur Spiritus; hæc tamen oppositio impedire non potuit, quominus Philosophorum credulitas uti Physicam, ita & Pnevmaticam erroneis sententiis commacularet. Expositis itaque damnis, quæ a credulitate Physicæ illata fuerunt, filo ordinis nos ducente, ea paucis adducemus, quæ Pnevmicæ acciderunt. Respiciunt vero vel ad essentiam, vel ad potentiam spirituum. De essentia Coelicola inter paganos Philosophos crediderunt, illam ex materia subtili, eaque ætherea consistere. Unde solem, *ὁ εἰδικτικὸς πῦρ* iuxta Posidonium, pro DEO adoraverunt, animasque hominum pro eius effluviis habuerunt, quæ partes illæ sunt divini spiritus in corpus humanum mixtæ, de quibus Seneca loquitur *in ep. LXVI.* A quibus parum alieni esse videntur, qui cum Autore novissimo, cui *Principia Philosophiæ antiquissimæ & recentissimæ* debemus, statuerunt, naturam Spiritus in luce positam esse, quam ante eum ad animam pridem applicuerunt. Cornelius Agrippa *in*

Oc-

CONTRA CREDULITATEM.

61

Occulta Philos. Lib. III. cap. XXXVII. & Robertus Fludd. in Tr. V. de Macrocosmo Lib. IV. cap. IX. Verum Spiritus essentiam hoc modo sibi concipientes, eamdem penitus destruxerunt. Lux enim ignis attenuatus est, ac propterea a Zenone dicitur *πνεῦμα τρογοειδες* apud Laërtium *in eius vita Lib. VII. p. 534.* adeoque sine corpore, minimum subtili, intelligi non potest. Id quod fateri cogitur Autor *cit. loc. cap. VII. p. 70.* dicens: *Revera quodlibet corpus est spiritus, & nihil aliud, nihilque differt a spiritu, nisi quod magis sit tenebrosam: quo crassius ergo illud sit, eo magis spiritus a gradu removeretur, adeo ut distinctio hæc tantum sit modalis & gradualis, non essentialis vel substantialis.* Hactenus ille. Si vero spiritus in corpus nihil agere potest, nisi, quæ citati Autoris credulitas est, cum corpore ille sit eiusdem naturæ, spiritus erit ipsum corpus, vel corpore impotentior: prior casu entia præter necessitatem ex hypothesi Autoris multiplicantur; posteriore effectus fit nobilior sua causa, ut taceamus contradictionem, cuius meminimus *cap. II. § II.* Ex dictis cernere etiam licet, quantopere creduli fuerint illi Philosophi, qui concentum quendam circa animæ immortalitatem inter paganos & Christianos Philosophos sibi imaginati sunt, ut illi transmigrationem animarum admiserint. Sed de rei huius examine nunc non agemus, ne proximiores simus. Redimus ergo ad potentiam spirituum, præfertim angelorum, animarumque a corporum vinculis solutarum. Mira sunt, quæ nonnulli Philosophorum de illorum adsumptione corporum, & adparitionibus, aut cum homine commerciis, proferunt, ut putes inter medios spiritus hos educatos fuisse, quorum vires adeo exacte callere sibi videntur. Notari hæc merentur, quæ de variis spectris iactant sive sigillatim, ut de Coboldis, cambionibus, nymphis aquatilibus & reliquis huius furfuris, sive gregatim, ut de exercitu furioso, adparentibus. Melancholici enim, meticulosi, & qui imbecilli visu sunt audituque, multa, credulitate adiuvante, fingunt, se spectra videre atque audire, quæ revera non sunt,

L

quo-

quorum deceptionem diligenter expendit Ludovicus Lavaterus de *Spectris Pr. l. cap. II. seqq.* Non parum conferente temporis nocturni circumstantia, quippe noctu ac vesperi pleraque Spectrorum, ac quidem interdium, visa esse leguntur. Scilicet hoc tempore facilius glaucoma oculis obiici, & creduliciter falli possunt. Quid? nocte mendæ latent ac mendacia. De animarum adpartitionibus idem adserit, igne purgatorii prælucente, Martinus Delrio *Disquisit. Mag. Lib. VI. c. II. Sect. I. qu. 1. § 7.* easdem noctu fieri. At miramur, hæc tueri ausos. Etenim naturæ lumen non adsequitur statum animarum, quod ad speciales eius attinet circumstantias. Deinde in angelorum existentiam tantum coniecturis inquirunt Philosophi, lapsusque ignari sunt. Tantum abest, ut inde ortam Diabolorum astutiam penetrarent, aut de operibus eius certi quid monstrare possint. Ex DEI verbo revelato, eique conveniente experientia, a viris Theologis hæc singula diiudicanda sunt, quam cum credula hominum turba rationi fidere. Imitanda est hac in parte Jo. Clerici modestia, in *Pneumat. Sect. II. c. IV. §. V. & IX.* ita dicentis: *cum nobis Angelicæ potentia limites sunt ignoti, hic nihil pronuntiare, nisi ab experientia petitum, possumus.* Pari iudicio respondemus illis, qui spiritus familiares, demones incubos & succubos, aliaque Diabolicæ potentiaæ spectacula in lucem protrahunt, ut credulorum admirationem ita consequantur. Est autem necessariū, ut observemus ingentem inter superiora & nostra hæc tempora differentiam. Quondam adeo nemo de magiæ existentia dubitabat, quin misera quadam credulitate cuncta ad magiam referret, quæ barbaro jillo sæculo utcumq; occulta, vel saltim minus manifesta fuerunt. Inde Rogerius Baco in Anglia & Albertus M. Præsul Ratisponensis Magiæ suspicionem subierunt, quod ceteris in perferutatione arcanorum naturæ antecellerent, eisque experimentis sive Chemicis sive Mathematicis lucem affundere conarentur. Postquam vero nostra ætate vana Magiæ indicia pleraque, iuxta ac historiæ de magis non satis certæ ac firmæ deprehendun-

CONTRA CREDULITATEM.

89

duntur, accedente Balthaf. Beckeri non infelici temeritate circa impugnandam Diaboli potentiam, factum est, ut nec fabulæ ab historiis veris separentur, sed cum illis etiam hæc plane explodantur, aut sine ratione manifesta in dubium vocentur, quod præcipitis iudicii argumentum esse, pluribus eisque veris exemplis de hoc crimine evictum ivit, mediam viam secutus Celeberr. D. Elias Camerarius in *recentiss. Dissert. Epist. Med. Phys. I. de Magia non ente.*

§. XI. Lucem veritatis esse Historiam, diu est, quod Cicero *Lib. II. de Oratore cap. IX.* præclare monuit. Hac mente utens, ut a Poëtis aliisque, qui magis delectationis, quam veritatis testificandæ causa aliquid memoriæ prodant, Historicos distingueret. Non tamen lux illa veritatis, quæ in Historia passim emicat, maculas omnes dissipare potest, quas credulitas quorundam Historicorum ipsi obduxit. Fabulas indigitamur, quarum multæ sub honestissimo illo nomine venditantur. De quibus Seneca in *Lib. VII. Nat. Qu. cap. XVI.* ait: *Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miracula excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt: Quibusdam mendacium obrepi, quibusdam placet. Illi non evitant, hi apperunt.* Quam ob causam Livius, Romanæ Historiæ conditor, a Lipsio Possëvino, Vossio aliisque vapulavit, quibus e recentioribus se adiunxit Petrus Bælius *Cogit. de Cometis Vol. I. §. V.* qui tamen & in *continuatione Vol. I. §. III.* iterum mentem suam mutavit. Cum prius vero hac in parte Livium tueretur Iacobus Tollandus in libro, cui titulus *Adeisidemon* præscriptus, sive Titus Livius a superstitione vindicatus, Atque hunc vel solæ formulæ, quibus a se credulitatem amovere videtur, satis liberare possunt, quas Tollandus *l. c.* confertim collegit *p. 20. sqq.* uti, *Hæc ad ostentationem scenæ, gaudentis miraculis, aptiora, quam ad fidem.* Item, *ea nec affirmare, nec refellere in animo est, & reliquæ.* Sed hæc levia putamus. Graviora sunt commenta, quæ a Paganis imprudenter admissa fuerunt, si-

L. 2

mu]

mul ut res gestas Iudæorum, vana nitentes traditione, historiis suis inferuerunt. Exemplo erit Tacitus *Lib. V. Histor. cap. III. & IV.* ubi exitum Israëlitarum ex Ægypto inficetis admodum fabulis pro credulitate sua maculavit. Sunt etiam Historici, pro contrariæ religionis æstu zeloque accensî, qui multa attingunt, quæ impotentiam pariter ac imprudentiam ipsorum redarguant, a quo vitio ne quidem Ecclesiasticos scriptores, cum superiorum, tum nostri maxime sæculi sibi temperare possunt. Quæ res dubio præcui excitavit Venerabilem Abbatem D. Schmidium, virum de Ecclesia ac Republica litteraria meritissimum, ut Historiam Ecclesiasticam fabulis maculatam in variis dissertationibus huc usque publicæ luci exposuerit, qui labor longe utilissimus, ut ad optatum finem perducatur, omnes veritatis cupidi, nobiscum ex animo vovent. Aliqui nova eaque falsa excogitant, ut ab aliis, a quibus dissentire summo desiderio flagrant, facile discernantur. Talis invidia, aut potius desiderium, inflamavit Ctesiam Cnidium, ut deserta Herodoti, in describendo Assyriorum Medorumque Regum imperio, sententia, multa contra fidem historicam eiusque probabilitatem in *fragmentis de Regibus Persarum* proferret, quæ B. Christophorus Cellarius, felicissimus ille elegantiorum litterarum restaurator, in *Disp. de Principio Regnorum & Historiarum*, curate examinavit ac vanitatis solide convicit. Nonnulli arroganter de se suaque gente plurima commentantur: quo nomine suspectæ sunt narrationes de Ægyptiorum, Arcadum, Scytharum, Phrygum, Belgarum aliarumque gentium antiquitate apud Scriptores, alias non ignobiles: qui suos populos omnium hominum totiusque orbis ætate priores astris lunæque vetustiores, immo plane *αὐτῶν θοῶς & γηραιῶν* cum terra natos, credula mente sîxerunt. Vid. D. Becmann in *Orb. Terrar. Geograph. P. I. cap. IX. Sect. I. §. I. seqq.* Et novissime D. Mathias Hiller in *Dissert. de Origine Gentium Celticarum*. Verum isti pro affectibus fuerunt creduli, atque hinc historiam suam fabulis deventaverunt.

Iam

Iam Monachos intueamur aliosque Clericorum inter Pontificios, qui præcipui erant in contexenda mediæ ævi historia Hi adminiculis destituti, quibus nititur veritas, & legentium utilitas promovetur, ut sunt notitia Rerumpublicarum & locorum, linguarum peritia, consuetudo & familiaritas cum Magnatibus & eorum intimis, iudicium acre, liberum atque moderatum, & id genus alia. Quare mirum non est, si fabularum abundantia illorum historiam prope oppreslerit. Iustam ex his conquerendi causam petiit Aventinus *Lib. III. Annal. Boic. f. 160. Antiquitatem*, inquit, *scrutamur ac excutimus, quantum possibile est; nam commentarii mediæ antiquitatis hominum plerumque Monachorum non minus ineptiunt, quam vulgus ipsum, a quo magna ex parte haustum est, quod adventitii ab adventitiis edocti in literas utcumque re-ulerunt. Idem l. c. fol. 213. Sacerdotes fabularum præcones vocat. Ecquid autem opus est verbis, ubi in ipsa Historia Imperiali adsunt rerum testimonia. Sic Rolandum, Io. Turpinus, Archiepiscopus Rehmensis, qua erat anili credulitate, finxit. Caroli M. ex sorore nepotem, ei statuas Weichbildentes attribuit, gigantemque immani corporis magnitudine fuisse, falso commentatur. Quam fabulam detexit ac ter geminum illud mendacium confutavit B. Rhetius in *Diss. de Stat. Rolandin. cap. 1. tot.* Ex Henrici II. Imperatoris, eiusque coniugis Cunigundæ Historiæ, quam tot tantisque fabulis conspersam offendit Io. Cunradus, Dietericus in *Histor. Imperator. Saxonie*. plures adducere possemus, nisi propeperandum ad finem foret. Gravissimis itaque istius Historici verbis meditationem nostram obsignabimus *l. c. p. 126. Sic seculum fuit, mirificis figmentis & fabulis Regum & Principum historias devenustare. Vix illustrari potest historia, que fabularum nævos ac pustulas non ostendat a tergo & a facie.**

§. XII. Quæ de artium singularum damnis, a credulitate ortis, dicta sunt, in præsentî sufficient. Succedunt ea, quæ in vitæ consortiis subinde emergunt, quando hæc a credulis instituantur. Hi enim in quotidianis patiuntur deceptionem, in selectis etiam perfidiam; utramque tamen

non sine culpa sua. Cum officii sui parum sint memores, circumstantias rerum, quæ ad se maxime pertinent, non tanta, quanta par est, diligentia & circumspectione investigant, aut inventas recte discernunt. Quem credulitatis effectum Regum sapientissimus, Salomon *Prov. XIV, 15.* egregie expressit: Qui facile credit, facile decipitur. E sacra historia non Protoplastorum modo, quos adlegavimus *cap. II. §. II.* sed & eius Prophætæ exemplum, quem a Leone discerptum *I. Reg. XIII.* esse legimus, iusto DEI iudicio ita decernente, hic repetimus *exc. I. §. VII. inf.* Neque secularis historia eis destituitur, qui in fraudem inducti credulitate sua, damnum sibi, aliis vero vel luctum, vel ludibrium debuerint. Præter Neronis matrem eiusque comitem Aceroniam, quarum credulitatem in tragicum fatum desuisse ex Tacito ostendimus *cap. II. §. VI.* Imperator Nero ipse memorabile decapitæ credulitatis specimen exhibuit circa falsos thesauros in Africa effodiendos. Ad quos eum *non Ausoris Cæselli Bassi, nec ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus, per quos nosceret, an vera assererentur, iam tum miserat, qui velut pariam prædam adveherent, quorumque spe mani consumebat veteres opes,* narrante Tacito *XVI. Ann. II.* Simile quidem credulitatis, at periculo gravius monumentum dedit Iacobus Angliæ, sed eo tempore adhuc Scotiæ Rex, qui thesauri inveniendi pollicitatione in præsentissimum mortis discrimen adductus fuit, teste Thuano *in Lib. CXXIV. ad an. MDCV.* Dum ergo leviter cuncti crediderunt, mirum non est, eosdem recessisse deceptos. Inde porro accidit, ut ex affectata persuasione, quæ a personis offeruntur, quibuscum versantur creduli, sine ullo discrimine illa acceptare soleant, eorum perfidia paullo post ludantur. De Simone Maccabæo *I. Macc. XIII.* id liquido constat, quum pactum cum Tryphone iniret pro fratre Ionathane liberando. Quo nomine exacta centum argenti pondo misit Tryphoni, datisque filiis fratris sui obfidum loco, sed prolixâ credulitatem suam perfidus ille & pecuniæ iactura, & singulorum cæde multavit

vit. Equidem ex declaratione huius exempli colligi potest, nemini fidendum esse propter metum violandæ fidei, qui ex generali illa pravitate humani ingenii oritur, & sufficiens esse videtur ad detrectandam pacti implementationem. Sed hoc concessio, delabimur ab uno ad alterum incommodum. Et quamvis dubitari queat de casu, an usquam contigerit; nihilominus Mitylenæi istum suppeditant, utpote qui frivolo obtentu, quem abrupta Atheniensium fœdera præ se ferrent, a credulitate inciderunt in incredulitatem, non minus, atque illam, nocentem vid. Thucydides *Lib. III.* Tali ergo casu non diffidentia, sed circumspectio est in obligatione, ne fidere noceat. Ceteris illud Luciani adplicandum ex Philopseude: *γελῶτα ποῖός τις ἀπιστῶν ἄπιστιν.* Interim non negamus, quæ singulis hominibus tam in vitæ consortiis, quam in commerciis, uti ex dictis liquet, credulitas attrahit; ea multo magis integris societatibus inferuntur, quo arctiore vinculo fides in illis constricta esse putatur. Sin ea, quæ fides adfore inter socios præsumitur, noxio eventu sequente, meram credulitatem fuisse adparet. Neque ullos arctius fidem obligare, quam qui maxime eandem violant, sua ætate bene admonuit Fammianus Strada in *Decad. Hist. Belg. I. L. I. cap. V.* In privatis clariora sunt illa damna, quam ut ignorari queant. Maritus credulus prætextu incredibilitatis quidem adumbrat patientiam suam iuxta *L. 29. pr. D. ad L. Jul. de adult.* non tamen calamitatem suam avertit. Segnes, petulantes, prodigosq; liberos, non indulgentia modo, sed & comes eius individua reddit credulitas, & quominus servus iussa promte exsequatur, eodem domini sui vitio præpeditur. In Rebus publicis autem ex Principe tyrannum, e civibus rebelles efficit credulitas: illum ex nimia erga delatores clementia; hos ex illicito onerum publicorum examine, quod calumniatores excitaverunt. Neque obstat, utile esse ut Princeps habeat delatores in sui consortio, quorum opera cognoscere valeat erga se mentem, moresque subditorum. Verum delatio non excludat causæ cognitionem. In eo igitur

gitur latet error, si quis Principum temere delatoribus credat, aut hac sola de causa subditos suos condemnet, quia sunt ab exploratoribus delati. Quæ improbanda est credulitas, ac indicata damna secum vehit. Multi enim delatorum spe aut odio vana deferunt, de quibus videndus est Justus Lipsius *Lib. IV. Polit. cap. X.* At crudele est, iis fidem habere, quod in Tiberio Imperatore reprehendit Svetonius *in eius vita cap. LXI.* Cum nemini delatorum fide abrogata Princeps & sibi & subditis suis noceat: Præ ceteris sibi, quia in tyranni suspensionem incurrit & in obsequio delatorum est, non animadvertens, turpissimam partem servitutis esse, subesse servis; postea subditis, quorum nullus innocens erit, si accusavisse sufficit. Idem iudicium ferendum est de calumniatoribus, quibus vacuæ credulæ plebis aures patent, eisque gravitatem publicorum onerum infundunt. Culpa enim ut plurimum apud ipsos subditos esse, cum amore otii stimulante, necessarios labores omittunt, uti diximus *c. II. §. XV.* nec publicos sumtus expendunt, pro quibus tolerandis ut graviora imponantur, summa requirit necessitas. Quare a subditis, qui temere crediderunt, nonnunquam graves seditiones propter hæc onera excitantur.

§. XII. A damnis proximum tenent locum remedia, ut, quæ hæctenus nocuerunt, illa in posterum nos doceant, cautos esse in credendo. Missis autem, quæ communia, sive ad depellendas opiniones præconceptas, sive ad sedandos adfectus pravos pertinent, in medium ea saltim proferemus, quæ propria corrigendæ credulitatis esse videntur. Quorum unum; *credendum, sed videndum, cui credatur.* Adeo res hominum sunt ambiguæ, ut & credere, & diffidere illis noceat, modumque tenere paucis concessum sit. E quorum numero sunt, qui in eius circumstantias diligenter inquirunt, cui credendum est, de quibus *cap. I. §. VIII. & IX.* dictum est. Hinc fidem eis adhibent, de quorum notitia bonaque intentione certi sunt, ut non plus modo intelligant, quam ipsi.

ipfimet credentes, fed & religioni fibi ducant, aliquem ad-
 fertione fua decepiſſe. Cunctatores bonos eſſe oportet,
 qui damna credulitatis vel evitare, vel emendare cupiunt.
 Nam feſtinando & adcurata circumſtantiarum in teſte inda-
 gatio, & neceſſaria earundem comparatio impeditur: cum
 tamen tanti valeat ad credendum teſtimonium; quanta il-
 larum præſtantia eſſe cõgnoſcitur. Deinde illis autoribus
 fides habenda eſt, ſi cauſam idoneam reddiderint teſtimoniũ
 fui. De Catone adhuc puero, ſcribit Plutarchus *in libr. ná-
 των νεώτερος*, eum paruiſſe quidem pædagogõ iubenti, fed ro-
 gaſſe, quam ob cauſam id iuberet. Arridet etiã nobis hæc
 in parte Socratis docendi ratio, qui voluit diſcipulos ſuos
 eſſe aſſiduos in quærendo, ut meditationibus adueſcerent,
 iudicium perpolirent, atque ita familiare iſtud ſcholis vitium,
 credulitatem effugerent. *vid. Diog. Laërtius in vita Socra-
 tis*. Pari ratione cavendum eſt in curia, ne ſola ſuffragiorum
 multitudo, quod ad ſingula vitæ negotia attinet, vincat, fed
 ex Iſti Arcadii monito, *in L. 21. §. f. D. de teſt.* reſpiciendum
 eſt ad ſinceram teſtimoniorum fidem, eaque præferenda
 ſunt, quibus lux veritatis adſiſtit. Unde damna, quæ in iuris-
 prudentia peperit credulitas, *vid. h. cap. §. III.* tolluntur. Ne-
 que officit dictis, quod artificii in arte ſua credendũ ſit. Cum
 principium hoc intelligendum ſit de artifice non ſecundum
 auctoritatem ſolam ſpectato, verbum de illo, qui uſu & ex-
 perientia inſtructus eſt, qua teſtimonium ſuum confirmare
 poteſt, ideoque non ſimplici, fed probato artifice creden-
 dum eſt. Tandiu enim hic fidem meretur, quamdiu alius
 peritior, aut plures æque periti adverſam ſententiam non
 probaverunt. Immo ſi ratio adſit contraria, fides artificis laba-
 ſcit, quia teſtimonia ut congrua ratione accurate confirman-
 tur ac illuſtrantur, ita hæc, quæ ipſi contraria eſt, deſtruun-
 tur. Quare ſententia Jo. Lockii *in L. IV. de intell. c. XV. §. IV.*
 non amplectenda eſt, qua nudum teſtimonium pro ſigno pro-
 babilitatis inducit. Quo ipſo veritatem eiusque veriſimi-
 lita-

88 CAP. III. DE DAMNIS ET REMEDIIS

litudinem non in re ipsa quærit, sed tantum in subiecto, aut persona dicentis: cum tamen in rerum inter se connexionem veritatis fundamentum sic collocandum. Dum vero in commendando dicentis testimonio occupatus est, homines vel ad plures, vel ad sapientiores remittit: illos non emendare, sed facere credulos paulo ante demonstratum est; neque ad hos prouocasse, consultum est. Nam lepide refutavit in eo Stoicos Cicero in lib. IV. *Academ. Quæst.* cum inquit: *quod dicunt, omnia se credere ei, quem iudicem fuisse sapientem; probarem, si id ipsum rudes & indocti iudicare potuissent: statuerem enim, quid sit sapiens, vel maxime videtur esse sapientis.*

§. XIII. Alterum, quod adversus credulitatem paratum esse videtur remedium, huc redit: *Attendendus est eventus una cum modo & ordine in mediis, ad consequendum hunc destinatis.* Etenim eventus ut imprudentum, ita credulorum optimus magister est, quo spem eorum semel decollante, non temere sive promissioni, sive inventioni credant. *Conf. cap. I. §. IX. in f.* Semper itaque, Plauto vsatore, oculata illorum sint manus, credant, quod vident. Oculata enim manus est, Taubmanno interprete in *Comment. ad Platum in Af. Act. 1. Scen. III. v. 50.* cui non ante patet, donec manus attigit. Quo modo se gerentes, nec a largis promissionibus, nec a vanis inventoribus ipsi decipiantur. Unde Ciceroni, manus, dicitur vetare priusquam habeat, quidquam credere, & vice versa hæ manus oculata sunt, que secure eam quoque rem tenent, quam antea probe oculis perspicendam præbuere. Verum ab eventu progredimur ad media, in quibus exacta quædam circumspectio usurpanda est, ne ullum admittatur, quod aliquis ceu licitum ac utile fuggerit, nisi sufficiens exploratio præcesserit. Sic damna, quæ credulitas per superstitionem intulit non Theologiæ modo, sed & Medicinæ, de quibus supra h. cap. §. II. & IV. conquesti sumus, haut difficulter evitantur. Et quamvis, per-

fo.

sonarum discrimen in tradendis artium studiis retinendum esse, omnino censeamus; nihilominus illam methodum constanter explodimus, qua pueris fabulæ, adolescentibus ioci pro comparanda attentione narrantur, tali obtentu, quod ea, quæ inter senes loquimur, non loqui conveniat inter pueros ac adolescentes, ac si res seriæ huic ætati minus debeantur, nec dementia sit, minus necessaria discere velle in tanta temporis egestate. Hinc falsis ideis intellectus adfvescit, & sensim ad errores recipiendos, ac paullo diutius fovendam credulitatem præparatur. *vid. cap. II. §. V. & ult.* Talis enim methodus similis esse videtur fluvio, qui levita atque inflata devehit, solida autem & pondus habentia mergit. Sed revertamur, his præmissis, ad modum adplicandi media, circa quæ illa differentiæ ratio ineunda est, ut quæ aliquis prudenter facit cum libertate, ea in superstitionem credulus convertat, si faciat ex necessitate, loco exempli repetere libet, quæ de ritu orantium in eligenda certa cœli plaga disseruimus *h. cap. §. II.* Præterea adhuc plura essent, hanc in rem proferenda, nisi præter opinionem scriptio nostra excrevisset. Quare hic abrumpimus, ingemiscentes ex Seneca de illis, qui in communi vita hoc instituto utuntur, quod in *Lib. de Vit. Beat. cap. I.* his verbis describit: *Nemo sibi tantum errat, sed alii erroris causa & autor est. Nocet enim adplicari antecedentibus, & dum unusquisque mavult credere, quam iudicare, numquam de vita iudicatur, semper creditur, versatque nos & præcipitæ traditus per manus error, alienisque perimus exemplis.*

NOBILISSIMO ATQVE DOCTISSI-
MO CANDIDATO

S. P. D.

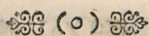
PRÆSES.

Multos ætate nostra hæc inuasit cupido, ut
altiora adfectent, quam instituti ratio pa-
titur. Hinc ea sectantur atque colunt
studia, quibus plus subtilitatis ac iucundi-
tatis, quam veræ utilitatis inest. Fasti-
diunt, quæ vitæ inserviunt commodis. Sibi enim suf-
ficere, genio ita blandiente, videntur. Mirifice vero
extollunt, quæ ad famam, utcumque captandam, face-
re putantur. Quibus virtutum artiumque possessio-
nem, vacillante admodum iudicio, metiuntur. Se-
mel inflammati quadam scientiæ opinione, protinus
sciunt omnia. Unde neminem verentur, imitantur
neminem. Sibimetipsis enim exemplo sunt, quo se
oblectant. Neque ab ullius ore se pependisse, palam
gloriantur. Quantopere autem fallantur, quemque
fatis docebit eventus. Cum non sibi tantum male
consulant, sed & Reipublicæ haut parum adferant de-
trimenti. Fac agri instar esse ingenium, quod, nisi
alterius cura atque cultura accedente, fructus non pro-
feret suos. Semina ut virtutum, ita artium illi insper-
gen-

genda sunt, sola naturæ bonitate, quanta etiam atque etiam commendetur, hæc minus supplete. Nemo itaque tanti valet, ut per se emergere possit. Sed, quæ afflictæ nimis est rerum nostrarum facies, oportet manum aliquis porrigat, præceptis regat, suoque incendat exemplo. Non alia, quam Tui causa, Iuvenis Præstantissime, cuncta hæc paullo copiosius a me commemorantur. Cum ea, in quibus iuventus nostra, spe vana lactante, gravissime errat, præ ceteris vitare soleas. Studia, quod plurimum cacoëthes est, non ausu præcipite tractavisti, sed gradus in eis servare, tuum erat. Prius sapere, quæ Tua semper fuit animi modestia, quam discere, noluisti. Humaniores istas litteras adeo coniunxisti cum singulis artibus, ut non tam ornamenta, quam fundamenta ex eis repetere videbaris. Neque, male res meamque disciplinam Tibi cessisse, luculento testimonio comprobavisti, cum superioribus annis de ascensu hominis in DEum Pythagorico, me moderatore, docte ac modeste cum commilitonibus Tuis disceptares. Quo argumento exhibuisti tum ingenii non humi repentis foetum, tum fructum industriæ nunquam pœnitendæ. Sed, qua polles alacritate, denuo in arenam prodis. Quæ igitur de credulitate identidem collegisti, eruditorum populo ostendis. His enim vitium illud non minus, quam plebi familiare est, humana autoritate utrinque fascinan-

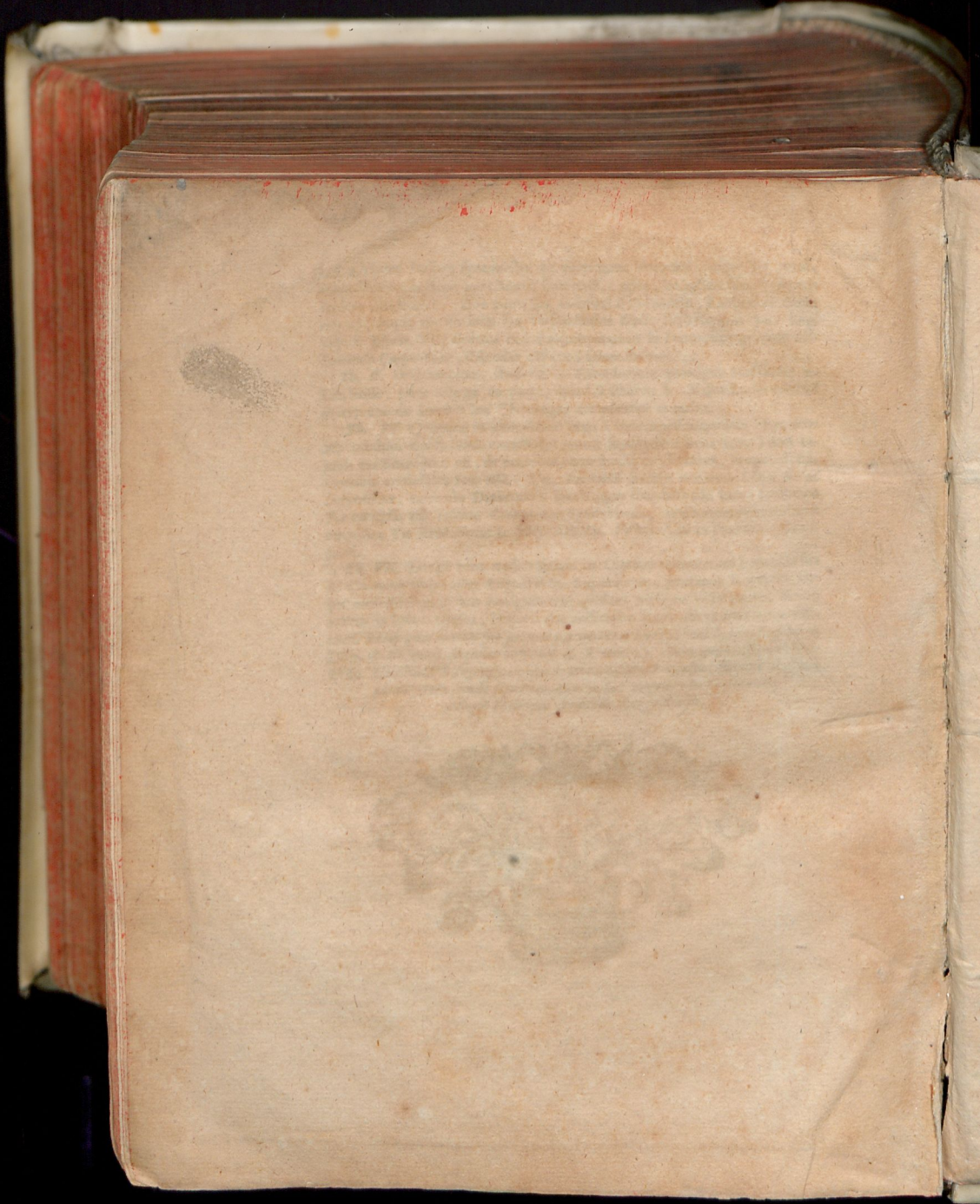
nante. Probe gnarus, ibi plenius consulendum esse, ubi gravius imminet periculum. Ideo materiam hanc differendi calculo meo adprobavi, ut in ea vires ingenii Tui explorares. Qua exploratione ex animi mei voto succedente, uberiores porro studiis Tuis progressus adprecor. Sic futurum spero, ut & Patriæ, & Patronorum Tuorum, & meæ etiam expectationi singulari atque eximia ad amussim respondere possis. Vale!

00 A 6357

ULB Halle 3
002 845 008

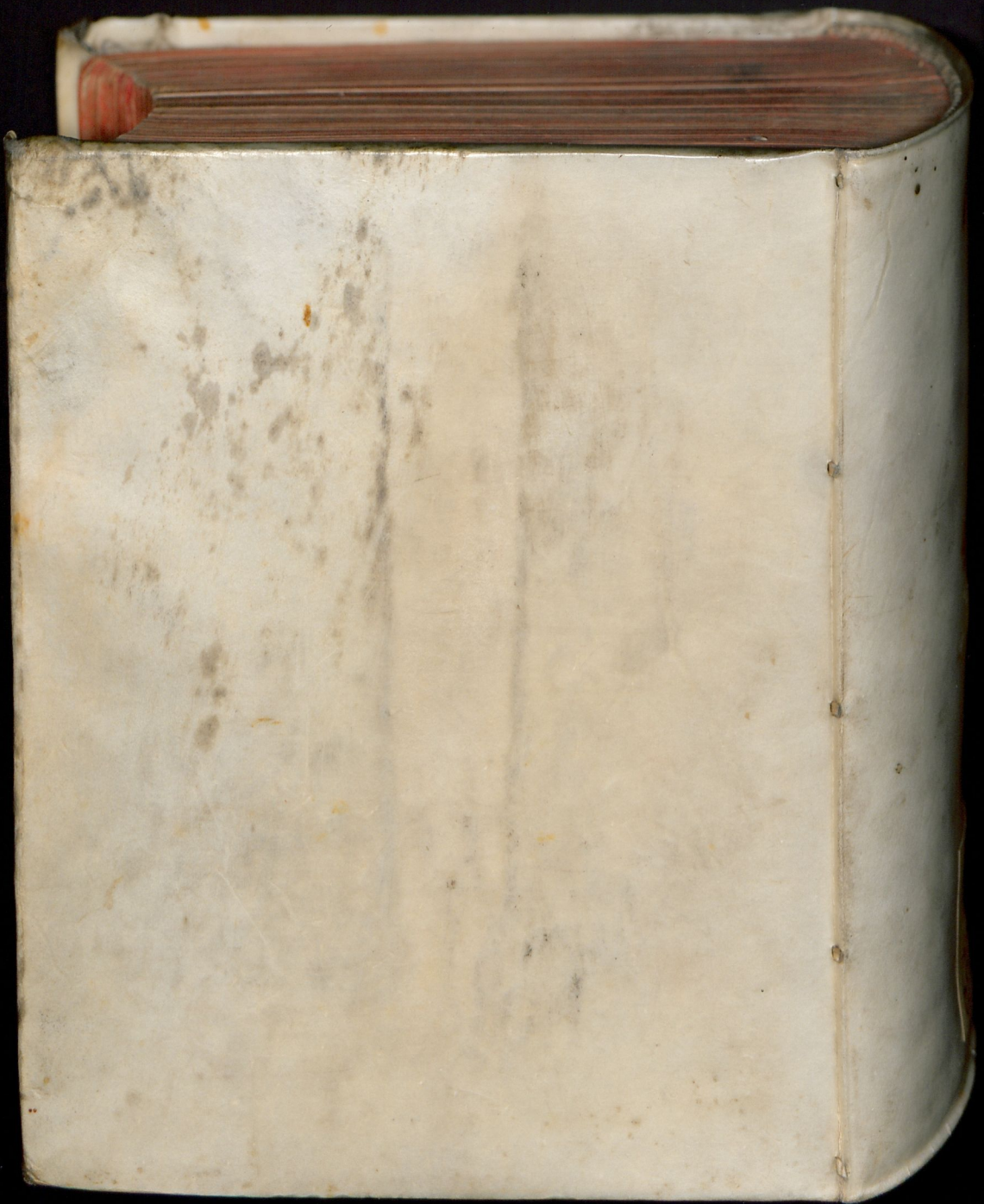

f
5b.

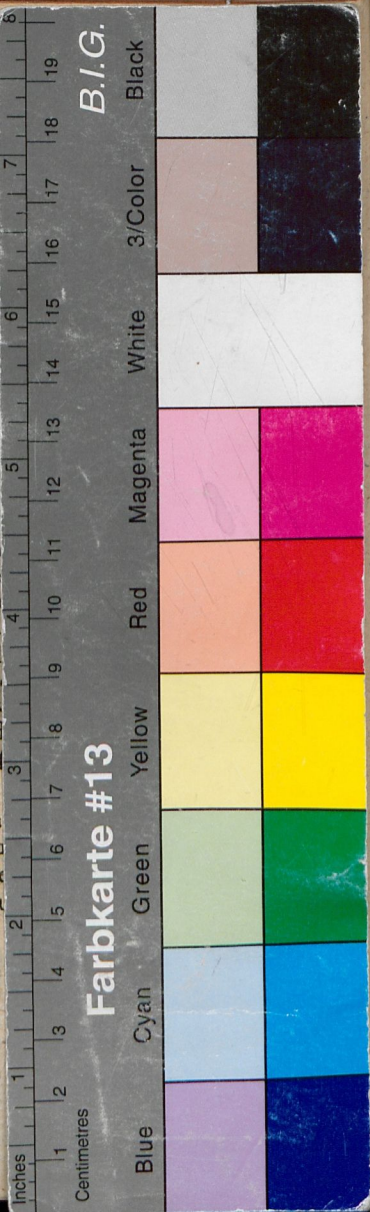
Reho

50.

DISSERTATIONEM
DE
CREDULITATE

DIVINO AUSPICIO
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN. CAROLO,
PRINCIPE BORUSSIÆ MARCHIONE BRANDENBURGICO, ET RELIQUA
PRÆSIDE

IO. FRIDEMANN SCHNEIDERN,
PHIL. ET I. U. DOCT.

LOG. AC PRIMÆ PHILOS. PROFESSORE ORDIN. IWR. EXTRAORD.
ORDIN. PHIL. H. T. DECANO,

*Pro MAGISTRI Philosophiæ honoribus ac Privilegiis rite
consequendis*

AD DIEM XXIIIX. NOVEMBRIS MDCCXIV.
Publico examini exponit

AUTOR
IO. TOBIAS WAGNER
Nordhufanus Thuringus.

HALÆ MAGDEBURGICÆ
Litteris Christiani Henckelii, Acad. Typ.